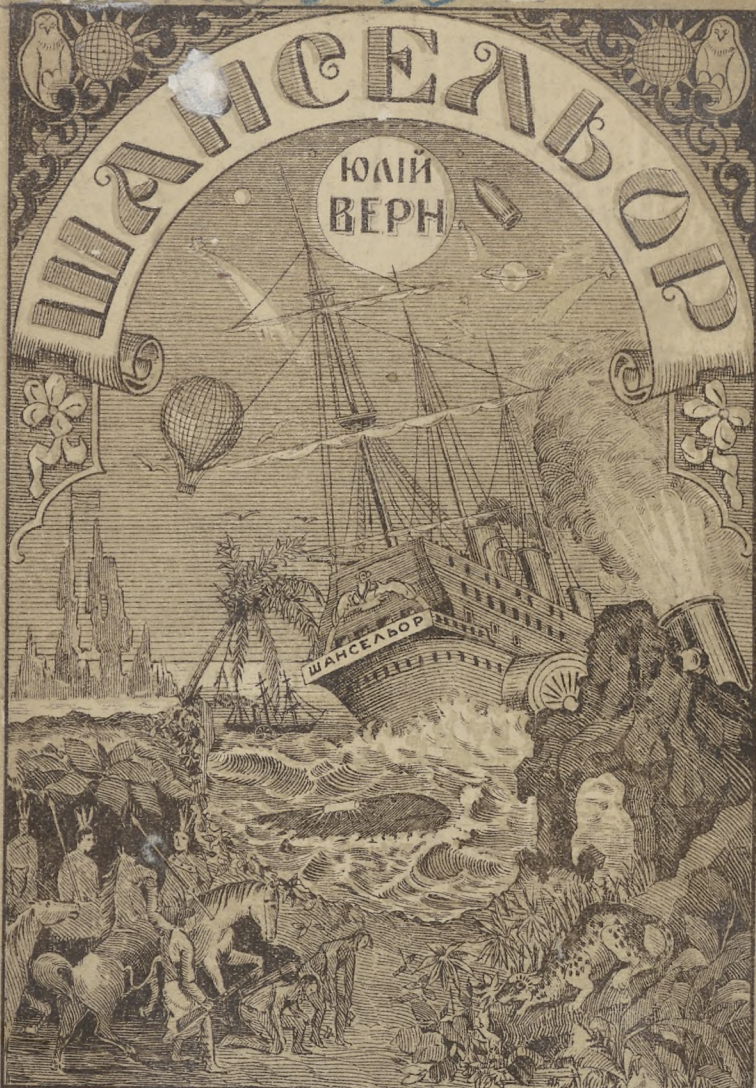
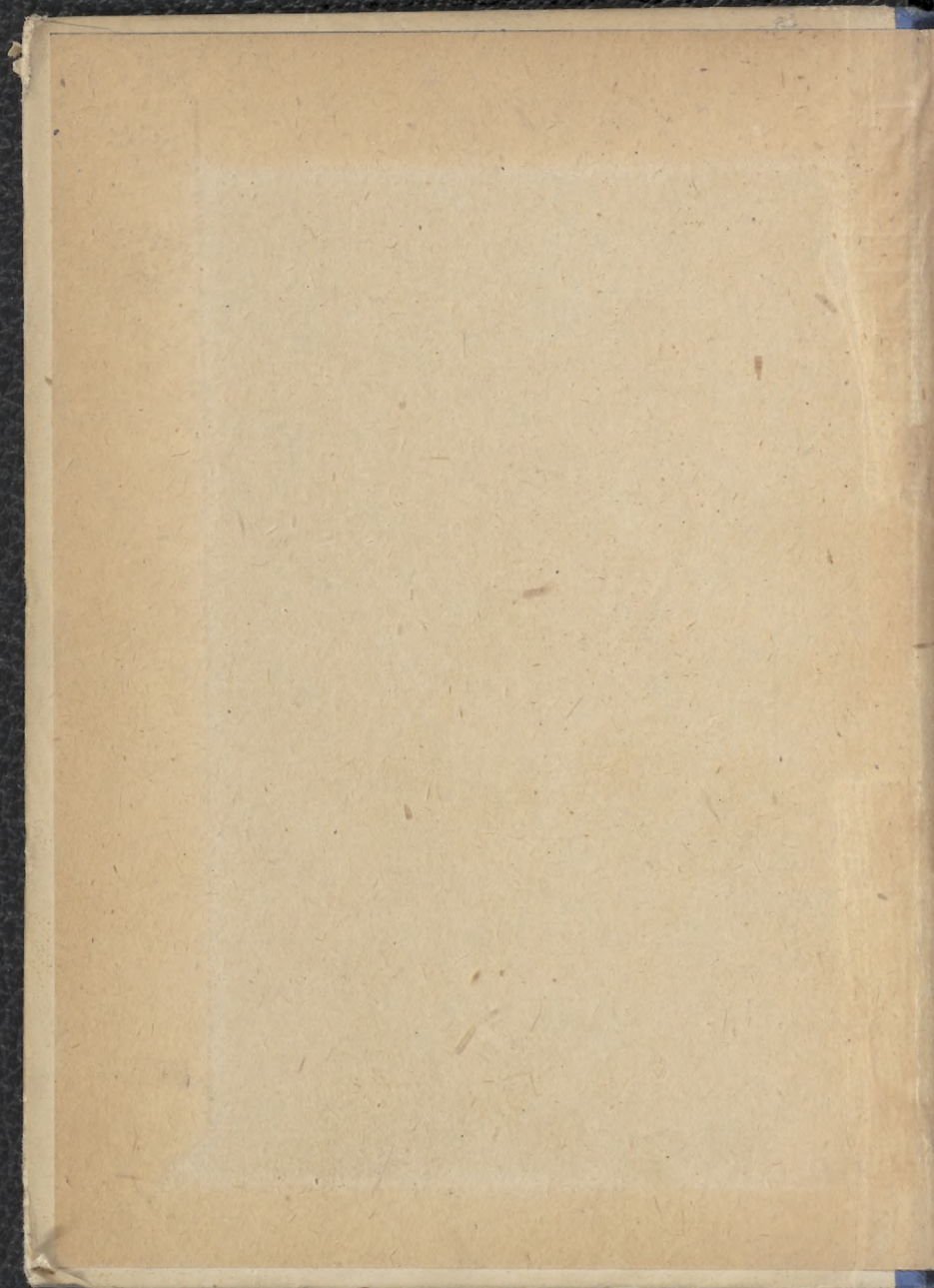

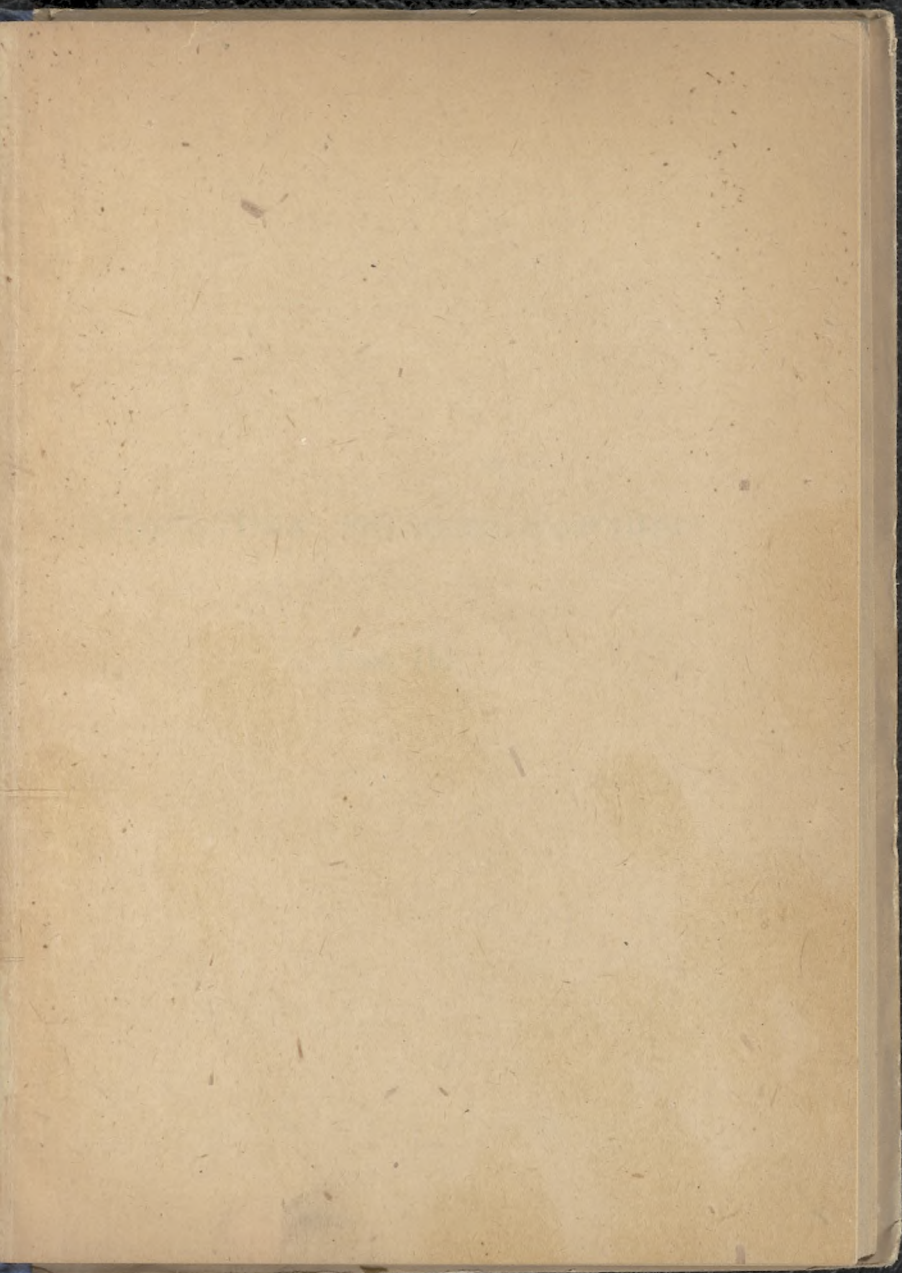
Т. 461. 093/5 м.

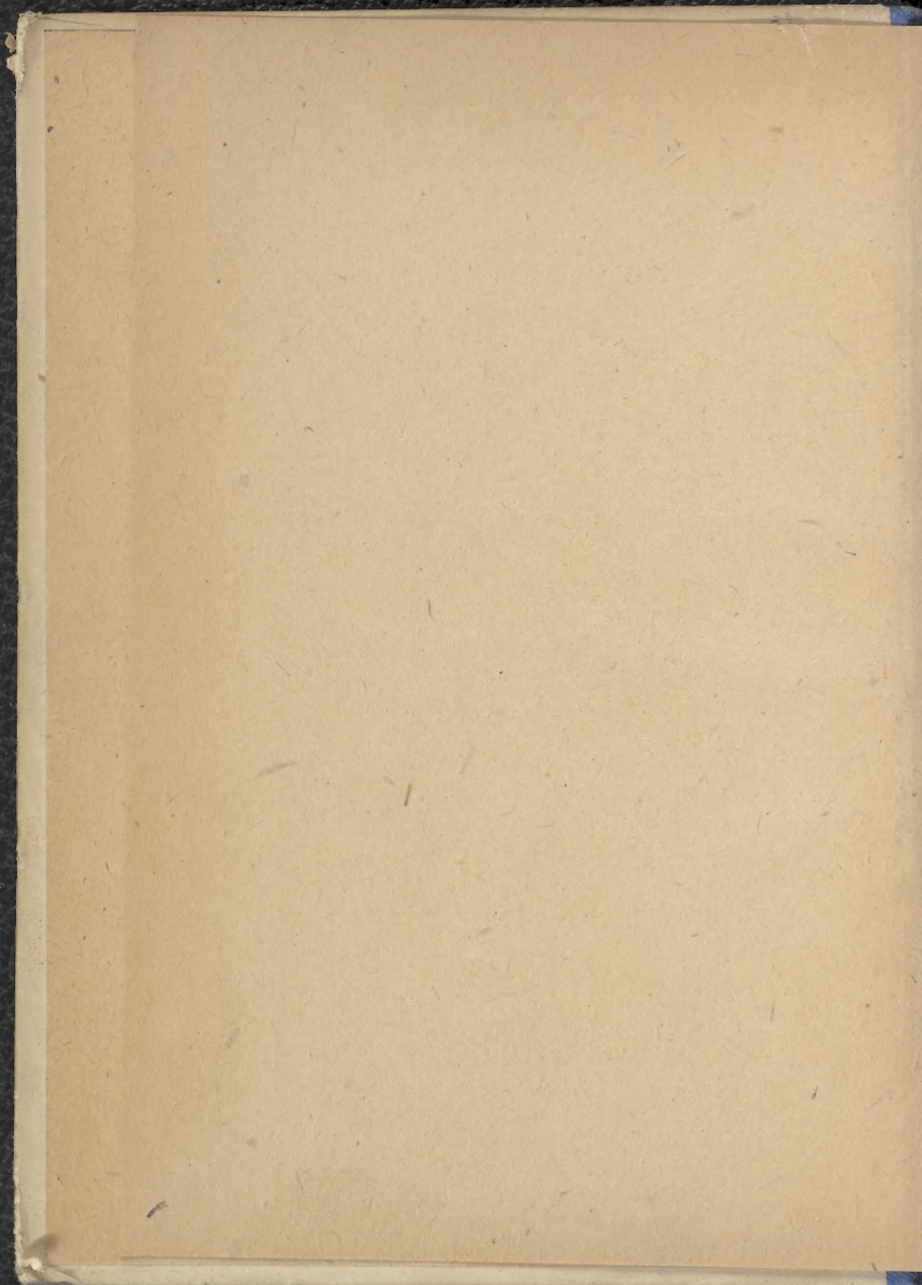

ЛВІВ • ЗАКЛАДНЯ М. ТАРАНЬКА • КИЇВ

ЛІТ. А. АНДРЕЙЧИН, ЛВІВ.

БІБЛІОТЕКА „МОЛОДОЇ УКРАЇНИ“.

Том III.

JULES VERNE

Юлій Верн.

Шансельор.

(Записки з подорожі Дж. Р. Казальона).

З портретом автора і з 43 образками.

На українську мову переклав

Мирослав Каній. *br*

Львів--Київ.

Накладом Видавництва: „Молода Україна“

1923.

LIBRARY
BN
MORDOVA

Т. 461.093

ДРУКАРНЯ СТАВРОПОЛІТІЙСЬКОГО ІНСТИТУТА

ПІД УПРАВ. А. ЯСЬКОВА.

I.

Черлстон, 27 вересня, 1869 р.

Ми покинули побереже Батерії сьогодні о третій годині по полудні підчас найбільшого припливу моря. Відплив скоро віддалив нас від берегів. Капітан Гентлії приказав розіпняти горішні та долішні вітрила, а сильний північний вихор поніс „Шансельора“ в поперек заливу Черлстона. Незабаром відтак окружили ми форт Сімтер, полишаючи на ліво надбережні батерії. О четвертій переплили ми пролив, звідкіля сильна струя відпливу понесла нас далше. Одначе до широкого моря ще далеко, а по дорозі піскові лави з вузкими переходами, крізь які треба просовуватися. Капітан Гентлії вибрав південний пролив, над яким здійсмається морська ліхтарня лівого крила форту Сімтер.

Вітрила „Шансельора“ уставлено як найточнійше і о семій вечером, минаючи останній пісковий поріг, корабель наш увійшов на Атлантийський океан. „Шансельор“ гарне, з трьома щоглами судно, 900 тон об'єму, належить до багатого торговельного дому братів Лірдів у Ліверпулі. Цілком новий, ледви що тому два роки збудований, окований мідяною бляхою, а вязання його та долішні части щогли, крім задної, є з заліза.

Вітійник „Шан-ебор“

Вишпивши з заливу, звинено англійський прапор, та всеж таки кождий моряк розпізнає національне походження судна. Англієць проявляється в ньому від бузькового гнізда до поверхні.

Мушу розказати, чому се я їду на тому кораблі, що ходить між Ліверпулем і Черлестоном.

Між південною Кароліною і Великою Британією не було безпосередної комунікації. Щоби дістатися до якої трансанглійської лінії, треба було їхати на північ до Нью-Йорка, або на південь до нового Орлеану. Поміж Нью-Йорком і старим світом є кілька французьких та гамбурських ліній, отже дуже легко *Шотія*, *Перейра* чи *Гользатія* завезли би мене скоро на призначене місце.

Між Новим Орлеаном і Європою ходять рівнож судна: *Насіональ Стім Невігейшен Компаніі*. В Черлестоні одначе, блукаючи по побережі, побачив я „Шансельора“, який мені дуже подобався. Не знаю, якийсь інстинкт приневолив мене зайняти місце на палубі того корабля, при дуже красивих для мене умовах.

Морська подорож вітрильними кораблями при сприяючій вітрі є майже так само скоро, як і пароходом, а навіть вигідніша в дечім.

На початку осені, під тою шириною, погода буває звичайно гарна. Рішився я отже на „Шансельора“. Добре, чи зле вчинив я? Чи жалувати-му колись оттої моєї постанови? Будуччина викаже се.

Буду вести щоденні записки, в хвилині отже, коли се пишу, знаю стільки, скільки й ти, мій читачу, як що взагалі мої записки знайдуть коли читача.

II.

28 вересня.

Капітан „Шансельора“ називається Іван Сіляс Гентлій, Шотляндець із Денді, п'ятьдесять літ від роду, має славу доброго знавця Атлантийського океану. Середного росту, з вялими раменами, малою та з привички все в ліво зверненою головою. Хоч не маю претенсії бути добрим психологом, легко мені одначе відгадати вдачу капітана по кількогодинній з ним знакомості.

Не перечу, що Сіляс Гентлій є найкрасшим моряком, може знає знаменито своє ремесло, одначе сумніваюся, щоби була в нього сильна воля, та щоби вмів він ставити опір у важких пригодах життя.

Дійсно, рухи капітана Гентлія є важкі, а його тіло виглядає немов знесилене. Недбайливість пробивається в його непевному погляді, в рухах рук і в колиханню з одної ноги на другу. Не є се і не може бути людина повна енергії, ані вперта навіть, бо його очі не сплющуються, щоби не виразні, а долоні все розкриті, не стискаються в п'ястук. Його тип має якийсь дивний вигляд лица якого не вмію собі досі пояснити, буду одначе звертати на нього цілу мою увагу, на яку заслугує командант корабля, сей, який є нашим паном, другим по Бозі.

Як що одначе не помиляюся, то поміж Богом і Гентлієм є ще на покладі людина, сотворена на те, щоби відограти важну ролю на випадок якої катастрофи. Є се корабельний поручник, якого досі ще не пізнав я добре, опишу його пізнійше.

Залога „Шансельора“ складається із капітана Гентлія, поручника Роберта Куртіса, другого

Поручник Роберт Куртіс.

поручника Вальтера, боцмана і чотирнадцяти моряків Англійців та Шотляндців, разом вісімнадцять моряків, число, що вистав вповні до кермування кораблем о 900 тонах. Здається, що ті люде знають добре своє ремесло, бодай виглядає воно так з оттого справного маневрування, яке робили вони під проводом Куртіса при виїзді з Черлестону.

Крім висше згаданих, належить іще до корабельної служби: завідатель Гобарт та кухар Мурін Джінкстроп.

Подорожних є разом зі мною вісім. Досі не знаю нікого. Та одноманітність корабельного життя, щоденні дрібні переживання, безупинна зустріч людей, замкнених у так малому просторі, та вроджена потреба обмінятися думками й остаточно цікавість, так питома людині, зведуть нас разом і познакомлять з собою.

Від учора ніхто з подорожних не прийшов до спільного стола, мабуть декотрі захоріли на морську хворобу. Здається, що в на кораблі й дві жінки, яких приміщено в західних каютах.

В корабельній книжці найшов я спис подорожних, який подаю отут:

Панство Кір, Американці з Буфаля, дві особи.

Панна Гербей, Англійка, товаришка подорожі пані Кір.

Пан Летурнер, Француз із Гавру, разом із сином Андрієм.

Вільгельм Фальстен, інжинер, Англієць із Менчестера.

Джон Рубій, Англієць, купець із Кердіфа.

Дж. Р. Казальон, із Лондона, автор отсих записок,

Пасажири „Шансельора“.

III.

29 вересня.

Деклярація капітана Гентлія, се в спис на-бору товарів на „Шансельорі“ і умови перевозу, виглядає ось як:

Бронсфієлд і Ко комісовий дім, *Черлестон.*

„Я Іван Сіляс Гентлій з Денді в Шотляндії, капітан корабля Шансельор, обему 900 тон, який стоїть тепер у Черлестоні, вибравши відповідну до сього хвилю, коли сприяти-ме провидінне, маю удалися до Ліверпуля, де вигружу світ набір, посвідчаю отсим, що від п. п. Бронсфієлда і Ко, торговельних комісантів у Черлестоні, приняв я на згаданий корабель і помістив під покладом 1.700 пак бавовни вартости 26.000 фунтів штерл., усе ціле і в доброму стані, позначене й понумероване; отсю саме бавовну, на скільки стан моря і небезпеки, які можуть мене стрінуті, дозволять, підіймаюся в доброму стані довести до Ліверпуля і віддати п. Лірдови або тому, хто мати-ме повновласть відбору, за оплатою 2.000 ф. штерл. за перевіз, по потрученню шкід відповідно до морського звичаю. Як поруку за отсю умову кладу свою особу, майно і корабель. На доказ сього підписав я три однозвучні декларациї, по сповненню яких тратять вони силу.

Черлестон, 13 вересня, 1869 р.

Г. С. Гентлій.

Так отже „Шансельор“ везе до Ліверпуля 1,700 пак бавовни Заладовання dokonано дуже старанно. „Шансельор“ саме збудований до перевозу бавовни. Паки займають цілий спід корабля, творючи збиту масу, мале тільки місце полишено на багаж подорожних, щоб не тратити

Даремно місця й щоби корабель міг забрати свій повний набір.

IV.

Від 30 вересня до 6 жовтня.

„Шанселюр“ пливе гарно, полишаючи за собою смугу піни, розкиненої на поверхні моря, немовби білі мережки на синьому сукні. Не багато кораблів могло би мірятися з ним. Атлантик майже цілком спокійний. На скільки знаю, колісанне корабля не спричиняє вже нікому з подорожних ніякого лиха. А в тім кожний з нас відбував уже морську хворобу і більш-менш обізнаний з морем, отже як що тільки дзвінок дасть знак обідної пори, так усі мі ця за столом усе заняті. Відносини поміж подорожними починають оживлюватися й життя на покладі перестало бути однонамітним. Пан Лестурнер, Француз, найчастійше говорить зі мною. Є се людина біля 50-тилітня, високий, з білим волосем й сивючою бородою. Видається старший над свій вік і за терпінь, які пройшов у своїому життю. Богато терпів він і як здається мені, ще й досі терпить. Ніколи не сміється, часом лише всміхається і то тільки до сина. Його очі дивляться немов крізь сльози на світ. Ціле лице його се образ смутку й любови; воно манить до себе чаром невискаваної доброти. На кораблі є рівнож його син Андрій, двадцятилітний молодець, із гарним, привабливим обличчям. Є він живим портретом свого батька. На нещастє однак він каліка від уродження і се є власне причиною важкого смутку батька. Налягає бідак на ліву ногу і не може ходити без палиці. Кашіцтво сина більше болить

батька, який силкується вирівнати його нещастя своєю безмежною посвятою. Бачить у ньому світі цілий світ. На хвилину навіть не покидає сина, слідкуючи за його найменшими бажаннями й піддержуючи його без упину. Пан Лeturнер прив'язався до мене і ми говоримо про Андрія.

— Саме я розстався з вашим сином. Маєте добру дитину, пане Лeturнер. Се інтелігентний молодець і освічений!

— О, так пане Казальон — відповів Лeturнер, — у нього гарна душа в слабому замкнена тілі, душа нещасної його матері, яка померла, коли він прийшов на світ.

— Тай він любить вас!

— Дорога дитина! — сказав тихо пан Лeturнер, схилиючи голову.

— Ах пане, чи є ви в силі зрозуміти, скільки терпить батько, глядячи на сина каліку, каліку від уродження...

— Паве Лeturнер, — сказав я — не вмієте поділитися нещастем, яке вас обох стрінуло. Жалію щиро пана Андрія, однак чи любов, якою ви окружаєте його, не винагороджує його вповні? Фізичне терпіння сеж ніщо в порівнянні з моральним терпінням, яке ви ціле забираєте для себе. Я доволі пильно стежу за Андрієм, можу отже заручити, що ваша розпука більше болить його, як власне каліцтво.

— Адже я силкуюся затаїти се перед ним! — кликнув пан Лeturнер. — Одиноким моїм стремлінням є вчинити йому милою кожду хвилину життя. Запримітив я, що він дуже любить подорожі, отже від багатьох літ подорожуємо разом. Побували ми в цілій Європі, тепер вертаємо із Сполучених Держав.

Не хотів я посилати Андрія до початкової школи, сам учив його, а тепер доповнюю ту науку подорожами. В нього є жива інтелігенція й буйна уява. Він є чутливий і я радю, коли подумаю, що інколи він на вид чудової природи забуває про своє каліцтво, та як що він забуває, я тямлю про се і вічно тямитиму!

Я бажав розважити його, бо саме надійшов Андрій і пан Летурнер побіг, щоби допомогти йому вийти на доволі стрімкі сходи, що вели на поклад. Там сіли ми в трійку на лавці, балакаючи про теперішню подорож. П. Летурнер, як і я, має не дуже високу думку про нашого капітана, якого оспалий зовнішній вигляд та недостача рішучости, робить лихе вражіння на всіх. Навпаки п. Летурнерови подобався поручник Куртіс, трицятилітній мущина, добре збудований, що визначався великою фізичною силою, все діяльний і якого сильну волю видно з кожного руху.

Роберт Куртіс вийшов сам на поклад. Коли я приглянувся йому ближше, вразив мене той враз сили й енергії, який відбивався у ньому. Ходить просто з легко поморщеним чолом, гордо споглядаючи довкола. Крім енергії, здається, багато в нього холодної відваги так конечної морякови. Має він рівнож добре серце і помагає, як може молодому Летурнерови. Оглянувши стан неба та вітрила, Куртіс підійшов до нас і змішався до розмови, з чого, як завважав я, молодий Летурнер дуже був урадуваний. Поручник розказав нам деякі подробиці про подорожних, з якими досі ми не познайомилися. Панство Кір походять із північної Америки. Придбали важке майно на торговлі нафтою. Пан Кір думає все

тільки про свої вигоди. Держить руки в кипелях, побрязкуючи грішми. Гордий і зарозумілий, з погордою дивиться на своє оточення, як пава закоханий в собі. Важко було би розгадати, що має перевагу в ньому — дурнота, чи егоїзм. Не можу уявити собі, що могло приневолити пана Кіра відбути подорож на покладі „Шансельора“, звичайного торговельного судна, без вигід, які маємо на пароходах. Пані Кір є звичайною жінкою без претенсії, поза сорок, без освіти, вічно мовчазна. Дивиться, але не бачить, слухає, але не чує. Чи думає що?... Не ручу за се.

Одиноким заняттям тої пані є — послугуватися що хвилини своєю панною до товариства міс Гербей, лагідною, супокійною Англією, яка важко запрацьовує своїх кілька фунтів, що платить їй торговельник нафтою. Ся молода дівчина є гарною білявкою з темно синіми очима. Вид її обличчя не такий бездушний, як се часто стрічається у Англієнок. Уста її були би чудові, коби була в неї нагода частійше всміхатися. Та до кого й чому мала би всміхатися бідна дівчина, жертва безупинних колючок і дивоглядних хитростей своєї пані? Та все таки міс Гербей хоч нещасна, з резигнацією піддається своїй долі.

Вільгельм Фальстен, інженер із Менчестеру, з правдивим англійським виглядом. Як директор гідравлічних заводів у південній Кароліні, їде він до Європи, щоби купити недавно винайдені машини, а саме відосередний млин марки Кея. Має може біля сорок п'ять літ і належить до того роду вчених, які нічого не знають крім рахунку й механіки. В розмові, як що його зачепити, хватає немов зубасте колесо, без надії ратунку.

Пан Рубій се звичайний купець, нічим не вирізняється. Від двадцяти років безупинно продає і купує, а тому, що має звичай дешево купувати, а дорого продавати, придбав майно, з яким сам не знає, що має робити. Пан Рубій так поринув у подрібну торгівлю, що цілком утратив дар думання, завдаючи брехню словам Паскаля: „Людина сотворена на те, щоби думала; се гідне її та є її заслугою“.

V.

7 жовтня.

Десять днів тому покинули ми Черлестон; подорож іде гарно й скоро. Познакомився я з поручником і часто балакаю з ним. Сьогодні рано сказав мені Роберт Куртіс, що ми наближаємося до громади островів Бермудів на висоті рога Гаттерас. Поміри виказали 32" 20' північної ширини, і 64° 50' західної довжини від полуденника Грініч. Перед вечером побачимо Бермуди, а саме остров Св. Юрія.

— Як се, кликнув я, допливаємо до Бермудів? Я думав, що корабель випливаючи з Черлестона посувається в напрямі більше північним, держучися струї Гольфа?

— Се так, пане Казальон, се назвичайнійший напрям, який одначе сим разом капітан рішив змінити.

— Чому?

— Не знаю, з самого початку поплили ми східною дорогою, отже ми є на сході.

— Чи ви говорили йому що про се?

— Розуміється, згадав я йому кілька разів, що не їдемо звичайною дорогою, але він відказав, що сам знає, що робить.

Говорючи се Роберт Куртіс зморщив брови й потер рукою чоло; думаю, що не говорить усього, що в його думках.

— Одначе, пане Куртіс, сьогодні маємо сего жовтня, отже се вже доволі пізно, щоби в сім році випробовувати нові шляхи. Не маємо-ж ні дня до втрачення, як що хочемо заїхати до Європи, заки зірвуться осінні бурі.

— Так, пане Казальон, ні одного дня!

— Простіть, пане Куртіс, недискретне питаннє, хотів би я одначе знати вашу думку про капітана Гентлія.

— Я думаю, сказав поручник, я думаю... що се мій капітан!

Затрівожила мене ся обережна відповідь. Роберт Куртіс зовсім не помилявся. Біля третьої години моряк, що вартував на бузьковім гнізді, кликнув: „На північний захід земля“. Одначе досі можна було доглянути її тільки як сіру мраку.

О шестій вийшов я на поклад у товаристві Летурнерів, щоби приглянутися Бермудам.

Окружені ланцюхом скель, здіймаються високо понад рівень моря.

— І се той зачарований архіпеляг, та живописна земля, яку ваш поет, пане Казальон, Тома Мур (Moore) вихвалював у своїх одах? Уже в 1643 р. скиталець Вальтер з одушевленнєм описав сі острови, а відтак англійські дами, як-що не помиляюся, не хотіли носити капелюхів, коли вони не були зроблені з листя бермудських пальм.

— Ваша правда, Андрію, бермудський архіпеляг був дуже модний в XVII століттю, сього дня одначе позабули про нього.

— Крім сього, пане Андрію, додав Куртіс, поети одушевляючись сими островами, цілком не згоджуються з моряками, бо до сих островів, яких вид так дуже одушевляв поетів, дуже важко дістатися ізза підморських скель, якими вони обведені, й дуже небезпечних для кораблів. Щож знов торкається ясного неба, то і про се можна не багато сказати. Сам хвіст гураганів, які нищать Антілі, ударяє в Бермуди, а буря, то як кит, хвостом бє найсильнійше. Раджу вам не няти надто віри описам Томи Мура та Вальтера.

— Пан Куртіс добре говорить,— додав усміхаючись Андрій; поети, як приповідки, одні другим перечать.

Як що Тома Мур та Вальтер так під небеса вихвалюють побут на отсих островах, то за те Шекспір, який мабуть мусів краспе знати їх, ніж тамті оба, помістив на них найстрашнійші сцени зі своєї драми „Буря“. Англійці, до яких сі острови належать, удержують на них військову станицю, яка є посередником поміж Антілями та Новою Шотляндією. Сі острови все збільшуються, числять вони 150 островів більших і менших, а дрібно устрої працюють безупинно над їх побільшенням, сполучують їх зі собою і колись утворять нову сушу.

Крім нас ніхто з подорожних не вийшов на поклад, щоби побачити сі цікаві острови.

Панна Гербей ледвищо вказалася на сходах, як мусіла вернутися, закликана назад плаксивим голосом пані Кір.

VI.

Від 8 до 13 жовтня.

Північно-західний вихор дує сильно. Море розбурхалось і пламба мучить щораз сильнійше.

Дошки на покладі скриплять і се мене дразнить невимовно. Подорожні майже увесь час сидять у каютах, я одначе волю бути на покладі, не вважаючи на безупинний дощ, що проникає до кости.

Від двох днів далеко скорше пливемо, хоч звинено деякі вітрила. Вихор пролітає 50 до 60 миль на годину. „Шаңсельор“ є все ще в доброму стані, одначе пливе в південнім напрямі.

Захмарене небо не дає робити астрономічних помічень, не знаємо отже певно, де находимося. Товариші подорожі нічого не знають про дивний напрям, який надав кораблеви капітан.

Англія є на північнім сході, а ми все пливемо на південний схід! Роберт Куртіс не розуміє впертости капітана, який замість пускати вітрила з вітром, повинен змінити їх і на північному заході шукати струй, що сприяли би плавбі.

Сьогодні рано спитав я Роберта Куртіса, чи капітан часом не збожеволів?

— Ви приглядаєтеся йому все, пане Казальон, тому й повинні ви се краще знати від мене.

— Не знаю, що думати про нього, одначе дійсно в нього дивний вигляд лица, а очи часто дивляться блудно! Їздили ви вже коли з ним?

— Ні, пане Казальон, перший раз отсе пливу тепер.

— А звернули ви знов його увагу на невідповідний напрям плавби?

— Звертав я, та він знов відповів мені, що знає, що робить.

— Скажіть мені, пане Куртіс, що думають про се боцман та поручник Вальтер?

— Думають те саме, що ви й я.

„Шанселъор“ на водах Саргасо“.

— А колиб так капітанови Гентлієви прийшла фантазія завезти нас до Китаю?

— Тоді й поїдемо в Китай.

— Так, одначе послух має певні границі!

— Правда, тільки доти, доки поступки капітана не грозять кораблеви небезпекою.

— А як що він дійсно збожеволів?

— В тім випадку знаю, що мені робити!

Признаюся, що се все було для мене несподіванкою, яка цілком не була обнята програмою подорожі „Шансельором“.

Погода ставала що-раз гірша. В тих сторонах Атлантика все в осені панують сильні вітри.

В ночі з 11 на 12 „Шансельор“ вийшов у Сарґаське море; так називають простір океану, окружений теплою струєю Гольфа й вкритою водоростами, які Еспанці називають „Сарґассо“.

Кораблі Колюмба з трудом перебули сю рухому масу.

В день Атлантик виглядає як огород.

Панове Летурнери вийшли рівнож на поклад, не вважаючи на сильну хуртовину, яка віючи на металеві линви, видобувала з них звуки, як із струн арфи. Кождий позапинав на собі одіж, щоб забезпечитися перед вітром.

Корабель доволі широко перетинає сю морську леваду; інколи вихор закидає довгі, як дикий виноград, галузки аж на щоглові линви, творючи поміж ними зелені фєстони.

Кілька годин тривав сей наїзд водоростів; хвилинами „Шансельор“ цілий вкритий ліянами, виглядав як пливучий корч по безмежній леваді.

VII.

14 жовтня.

В кінці вплив „Шансельор“ з того ростиного океану, а натуга вітру дещо поменшала. Пливемо одначе скоро із стягненими вітрилами.

Сонце світило гарно сьогодні і звільна стає дуже горячо. Помічення виказують 21°33' північної ширини і 50°17' західної довжини. Отже ми посунулися о десять степенів на південь. Та все таки напрям остає той самий.

Щоб зясувати собі отту незрозумілу впертість, кілька разів говорив я з капітаном Гентлієм і не знаю, що думати, чи він здоров, чи збожеволів. Взагалі говорить цілком розумно. Може є се рід якоїсь манії, що відноситься тільки до предметів, які торкаються його звання.

Подібні психологічні вияви вже не раз за примічувано і я говорив про се з Робертом Куртісом.

Поручник вислухав мене холонокровно і знов відповів мені, що доки капітан не наражає корабля на загибель виразним божевіллям, не можна відбирати йому власти, не наражаючись на важку відповідальність.

Вернув я до каюти біля осьмої, відтак читав при світлі лампи і роздумував з годину, в кінці поклався спати. Так може за кілька годин збудив мене якийсь незвичайний гамір. На покладі чути було скорі кроки і голосне перекликування. Здається, що залога мала якусь пильну роботу. Що се одначе було? Міряти глублини не треба, вітрила все під вітром, не розумію того цілком.

Хотів я вийти на поклад, одначе гамір за хвилину заспокоївся. Капітан Гентлії рівнож вернув до каюти, тому й я поклався знов до ліжка.

Мабуть якась примха капітана спричинила сю біганину. Одначе корабель усе колихається рівно, отже не грозить буря.

На другий день у ранці о 6-ій вийшов я на поклад і оглянув корабель. На ньому ніщо не змінилось. „Шансельор“ пливе із скорістю 11-ти миль на годину і гарно держиться на поверхні легко розколисаного моря.

Незабаром з сином вийшов на поклад пан Летурнер. Поміг я й Андрієви вийти на гору, посідали ми й віддыхаємо свіжим воздухом, наповненим запахом моря.

Питаю їх, чи й їх не збудив у ночі гамір на покладі.

— Мене цілком ні, я переспав спокійно цілу ніч, — відповів Андрій.

— В сім випадку можна тобі погратулювати гарного сну, — сказав пан Летурнер, — Со я рівнож збудився з причини гамору, про який говорить пан Казальон. Здається мені, що чув я оклики: „Скоро! Скоро! До засув, до засув!“

— Коли се могло бути?

— Деся біля третої.

— І не знаєте, чого се так кричали?

— Ні, не знаю, одначе мабуть нічого важного не сталося, коли нас не кликали на поклад.

Пішов я оглянути засуви, що є перед і за великою щоглою і кризь які входить в нутро корабля.

Були як звичайно замкнені, одначе я завважав, що були прикриті парусом так герметично, як тільки було можна.

Чому так щільно заткано сі отвори, не знаю мабуть була до сього причина, мені невідома.

Треба подождати, Роберт Куртіс вияснить мені все; як тільки зявиться до служби, спитаю його; поки що треба заховати в тайні се, що я бачив і не говорити про се Летурнерови.

Сьогодні буде гарний день, сонце зійшло чудово, воздух цілком сухий. По другому боці неба видко серп місяця, який сьогодні заходить аж о 10 годині в ранці. За три дні буде остання квадра, а 23 нів. У мойому календарі заповідають на сей день великий приплив. На широкому морі не будемо сього бачити, та на берегах буде се гарне явище, бо на новю вода підійметься до значної висоти.

Панове Летурнери пішли свідати, я полишився сам, ждучи на поручника.

О осьмії Куртіс змінив Вальтера. Заки привитався зі мною, глянув на поклад і чоло його зморщилося. Відтак оглянув корабельні вітрила і стан неба, й підходячи до Вальтера, спитав:

- Капітан Гентлії?
- Я не бачив його досі.
- Що нового?
- Нічого.

Відтак говорили якийсь час тихцем. На од-но питання Вальтер відповів заперечуючим рухом голови.

— Пришли мені боцмана! — сказав Куртіс до відходячого поручника.

Незабаром з'явився боцман, а Роберт Куртіс завдав йому кілька питань, на які сей відповів тихцем, киваючи при тім головою. Відтак на приказ поручника вартові облили водою полотно, що закривало засуви.

Підійшов я в кінці і витаючи Куртіса, почав розмову про байдужні річі. Бачучи одначе, що він ні словом не згадує про те, що сталося, спитав я:

— Ага, а що се ви виробляли сьогодні в ночі на покладі?

Роберт Куртіс глянув з увагою на мене, не відповідаючи нічого.

— Ну так, сьогодні в ночі збудив мене і пана Лстурнера якийсь гамір. Що сталося?

— Нічого, пане Казальон; хибний рух керманича скривив нараз напрям корабля, треба було отже знов звернути його на давню дорогу і тому сей гамір на покладі. Лихо одначе зараз направлено і „Шансельбор“ пливе знов у тім самім напрямі.

Здається мені, що Роберт Куртіс такий все правдомовний, тепер збрехав переді мною.

VIII.

Від 15 до 18 жовтня.

Плавба триває далі в давних умовах, вітер віє північно-східний, на кораблі все йде, якби нічого не сталося.

А одначе „щось“ є! Моряки збираються гуртками і говорять шепотом, а коли хто тільки з подорожних наблизиться, переривають розмову. Кілька разів зачув я слово „засуви“, що зацікавило рівнож пана Лстурнера. Чому се отті засу-

ви так герметично замкнені? Чи під покладом щось скривається?

Колиб у нас під покладом була ціла ворожа армія в неволі, то не пильнувалиб її з більшою обережністю.

Переходячи на переді корабля зачув я, як моряк Овен говорив до товаришів:

— Знаєте що, я не думаю ждати останньої хвили, кождий для себе!

— Так, та щож зробиш? — спитав кухар Джінкстроп.

— Я вже знаю! — відповів моряк. — Чи човни для морських псів винайдено?

— Нічого не зрозумів я з сеї цілої розмови, яка зараз спинилася, коли я тільки наблизився.

Мабуть якийсь заговор зачинають проти корабельних офіцерів! — подумав я. — Чи Роберт Куртіс догадується якого бунту?

Моряків часто треба лякатися і держати дуже остро.

Через три дні не завважав я нічого нового. Вчора й сьогодні бачив я кілька разів, що Куртіс дуже оживлено говорив щось із капітаном, не скриваючи зовсім свого незадоволення. Мене здивувала така непоміркванність у людини, що звичайно вмів над собою панувати.

Думаю, що наслідком сих суперечок Генглії опирається що раз більше при своїй думці. Крім сього видно на ньому вплив нервного подразнення, чому саме, не знаю. Панове Летурнери рівнож запримітили підчас обіду мовчанку капітана і нетерпеливість Куртіса. Поручник старається піддержати розмову, яка раз по раз уривається. Фальстен і Кір, а також і Рубій зовсім не беруть у ній участи. Крім сього подорожні

Корабль горит!...

начинають жалуватися і то зовсім зрозуміло, на так довгу подорож. Кір, якому здається, що все повинно схиляти перед ним чоло, робить капітана Гентлія відповідальним за те опізнення і щораз більше накидається на нього з гори. Дня 17 на приказ поручника цілий день зливано поклад водою.

Звичайно робили се ранком, одначе мабуть піднесення температури наслідком того, що ми посунулися на південь, вимагає частішого поливання покладу. Парус, яким окрито засуви, вдержують без упину вогким при помочи помп, які є на кораблі.

Найвибагливіші судна не удержується так чисто і елегантно, як „Шансельор!“

Залюга повинна би жалуватися на важку працю при помпованню, одначе не робить сього.

Вночі з 23 на 24 горяч у каюті була не до видержання так, що не вважаючи на високі філі, я відчинив віконце.

Відчуваємо добре, що ми під зворотниками! Рано в ранці вийшов я на поклад.

Дивним явищем може здаватися різниця температури в нутрі корабля і на верха. Там горячо, що видержати годі, тут холодно, зимно майже, бо сонце починає саме що сходити.

Моряки микють як звичайно поклад, помпи викидають масу води, яка спливає відтак у право й ліво, відповідно до рухів корабля.

Моряки бігають босими ногами по покладі, хлюпаючись на всі сторони.

Не знаю, чого се й мені прийшла охота на слідувати їх; тому роззுவся я і почав підскакувати в воді.

На велике моє здивовання поклад корабля був такий горячий, що я не міг здержатися від оклику.

Роберт Куртіс почув мене, відвернувся і підійшовши до мене, відповів на питання, якого не вespів я ще йому завдати.

— Ну так! — сказав — корабель горить!

IX.

19 жовтня

Тепер зрозумів я все. Розмови моряків, їх тривогу, слова Овена, зливання покладу водою, а вкінці сю горяч у каютах, якої вже не можна було видержати.

Подорожні не можуть зрозуміти оттої незвичайної температури.

Роберт Куртіс замовк, сказавши мені отсю важну вістку. Мабуть ждав, що я спитаю його дальше. Одначе мушу признатися, що в першій хвили задріжав я цілий зі страху.

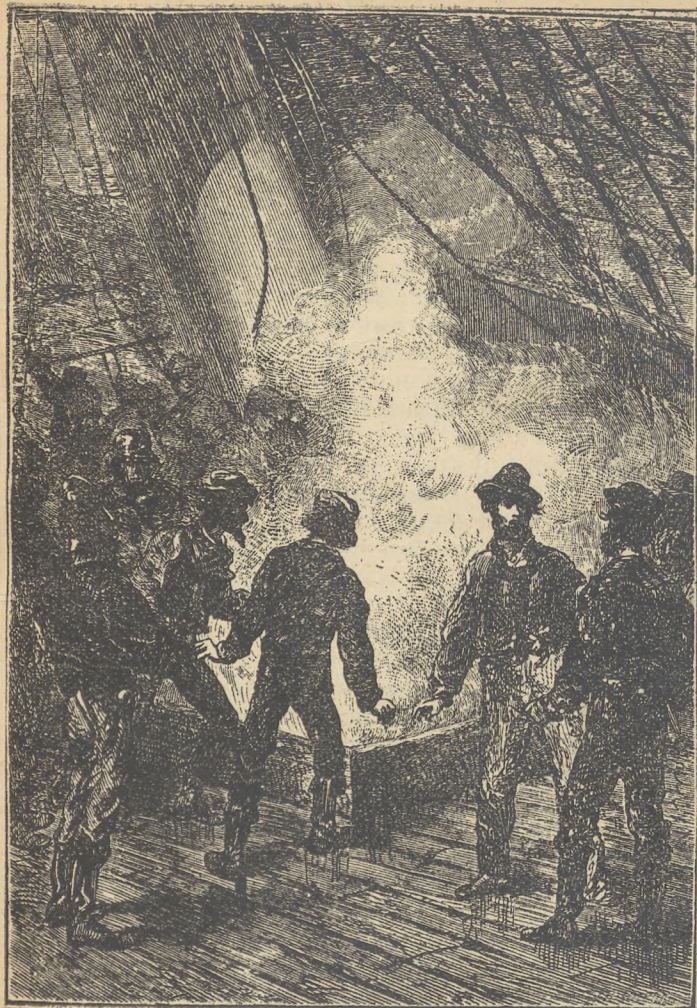
Щось найстрашнійшого, що лучитися може в часі плави, без сумніву є пожежа корабля. Найвідважнійша людина мусить задріжати, коли почує отсі зловіщі слова: „Корабель горить“.

Та я спитав холоднокровно Куртіса, як довго триває вже пожежа?

— Шість днів.

— Шість днів! — кликнув я — отже се тої ночі...

— Так, — відповів Роберт Куртіс — від хвилини, коли се такий гамір був на покладі „Шанселюра“. Вартові моряки побачили легкий дим, що добувався крізь засуву. Зараз сповістили капітана й мене. Не було найменшого

Моряки побачили легкий дим...

сумніву. Бавовна запалилася на споді корабля і не було способу дістатися до самого огню.

Ми вчинили все, що було можна підчас подібної пригоди, себто замкнули ми герметично доступ воздуха до нутра корабля. Думав я, що сим способом придушимо пожежу в її почині — і дійсно в перших днях здавалося, що ми її опанували. Одначе незабаром запримічено на нещастє, що огонь розширюється що раз більше. Під нашими ногами що раз горячіше і ко либ не безупинне поливання водою, не можнаб було вже ходити по покладі. Волю, щоб ви знали про се, пане Казальон, і тому сказав я вам правду.

Мовчки слухав я того, що мені висказував поручник. Думкою зміряв я цілу глибінь нещастя, в яке ми попали.

— Яким способом повстав огонь?

— Мабуть, пане Казальон, тому, що бавовна загрілася.

— Чи се часто лучається?

— Навпаки, дуже рідко і то тільки тоді, коли паковано не зовсім суху бавовну. При прихильних обставинах, се є: вогкості на споді корабля та недостачі продуву, дуже легко може вона запалитися сама із себе. Я певний, що спека, а не що инше є причиною пожежі.

— Що там причина! Чи можна що на се порадити, пане Куртіс?

— Ні, пане Казальон. Кажу вам, що ми зробили все, що було треба. Я хотів продрівати корабель під водою, щоби залити огонь, а відтак викинути воду помпами. Розглянувшись одначе ближше, пересвідчилися ми, що огонь займився в горішних паках бавовни. Треба би було отже

залити цілий спід корабля. Приказав я рівнож продіравити поклад у кількох місцях і в ночі лити там воду, одначе й се не помогло. Так, одинокий ратунок се замкнути всі отвори, що ведуть у глибину корабля, а тоді ізза-недостачі кисня огонь мусить сам погаснути.

— Чи він усе ще розширюється?

— Так. Мусить бути десь якась діра, що пропускає воздух, яку годі нам віднайти.

— Чи лучилося коли, пане Куртіс, щоби корабель в отаких обставинах виратувався?

— Без сумніву, пане Казальон, навіть часто лучається, що кораблі, які везуть бавовну, приїздять до Ліверпуля з набором, по части спаленим. Нераз огонь погашено, або здержано в часі дороги. Не один капітан віздить до порту на покладі, що палить йому ноги. Вигруження відбувається тоді дуже скоро і тим способом ратують корабель з останком набору. Щож торкається нас, се инша річ. Огонь замість меншати — розширюється з кожним днем. Є очевидно десь діра, якої ми не годні відкрити, а доступ воздуха підсичує огонь.

— Чи не красше завернути до найблизшої суші?

— Розуміється, пане Казальон. Саме сьогодні говорили ми про се з Вальтером та боцманом у присутности капітана. Навіть — між нами кажучи — піднявся я змінити дотеперішній напрям корабля — і в тій хвилині пливемо з південно-східним вітром до берегів.

— Чи подорожні знають про небезпеку, яка їм грозить?

— Ні, пане Казальон, і я прошу вас, не говоріть нікому про се, що я вам сказав. Тривога

жінок та боягузів причиняються тільки до побільшення небезпеки. Залога дістала безумовний приказ мовчанки.

X.

Від 20—21 жовтня.

В таких умовах „Шанселъор“ пливе даліше з розпущеними вітрилами. Часом гнуться щогли, грозячи зломанням та Роберт Куртіс стежить за всім. Стоючи біля керми, ні на хвилину не покидає її з рук, виминаючи вміло філі, дає їм нести себе, як що се не загрожує кораблеви і „Шанселъор“ не тратить своєї скорости під його кермуючою рукою.

Вчора всі подорожні вийшли на поклад. Мабуть завважили всі незвичайний підєм температури, не знаючи одначе ні про що, вони зовсім спокійні. Їх ноги в добрій обуві не відчули горячі покладу, безупинно зливаного водою. Отся невпинна робота помп повинна була звернути їх увагу. Та на щастє вони не займаються сим зовсім і найспокійніше розтягнені на лавках, любуються колиханням корабля. Тільки один пан Летурнер із здивованням запримітив, що залога вдержує корабель так чисто, як ніколи на торговельних кораблях. Звернув навіть на се мою увагу, одначе я не відповів йому на се нічого. А всеж оттой Француз, се енергічна людина. Я міг би йому про все сказати, та обіцяв Куртісови, що буду мовчати і додержу слова. Коли подумаю про наслідки катастрофи, яка може наступити що хвилі, мов серце давить пекучий біль. Є нас 28 осіб на покладі, 28 жертв, для яких полумя не полишить навіть дошки ратунку! Сьогодні

була нарада поміж капітаном, поручником і боцманом, нарада, від якої залежить ратунок „Шансельора“, подорожних і залози.

Роберт Куртіс розказав мені про все, що там говорено. Капітан Гентлії зовсім утратив духа, що в кінці можна було предвидіти. Втратив відвагу й передав провід на кораблі Робертови Куртісови. Розширення огню в нутрі корабля не підлягає ніякому сумнівови так, що в каютах, де міститься залага, годі вже видержати. Огонь, якого досі не можна було опанувати, скорше, чи пізнійше вибухне на верх. Одинокий ратунок — се дістатися як найскорше до берегів найближшої суші, с. є на Малі Антілі, і можна мати надію, що при прихильнім вітрі дібемося ще на час до берега. Принявши сю думку Робертови Куртісови не оставало ніщо инше, як тільки держатися дальше дороги, якою пливемо вже від двацять чотирох годин. Подорожні, які не вміють орієнтуватися на океані і не цікавляться компасом, не запримітили навіть ніякої зміни, а „Шансельор“ пливе повними вітрилами до Антілів, від яких ділить його ще 600 миль.

На запит пана Летурнера, чому змінено напрям корабля, Роберт Куртіс відповів, що не бажаючи плисти проти вітру, звертається ід заходою, щоби покористуватися догіднішою струєю. Отже зміна напрямку „Шансельора“ викликала тільки сю одну увагу. Сьогодні в полудне, 21 жовтня, положення зовсім не змінилось. Подорожні в тої думки, що подорож відбувається в порядку і все на покладі йде своєю дорогою. Зрештою не видко розширення огню, що є добрим знаком. Засуви так герметично замкнено, що не перепускають навіть найменшого диму, який зрадив би

в нутрі пожежу. Може огонь сконцентрується на споді, а може погасне ізза недостаті воздуха і не обійме цілого набору. Сього бодай надіється Роберт Куртіс, який ізза обережности приказав понакривати діри помп, щоби рури, які йдуть аж до споду корабля, не могли перепускати навіть крапельки воздуха.

О, коби Господь уратував нас, бо самі нічим не годні ми собі помогти!

День проминув без ніякої пригоди, тільки мені довелося підслухати кілька слів із розмови, які вразили мене незвичайно. Наше положення, яке вважав я досі не надто безвиглядним, у дійсности страшне. А саме, я сидючи на покладі, почув тиху розмову інжинера Фальстена з купцем Рубієм. Думали вони, що їх ніхто не чує. Мою увагу звернуло кілька жестів інжинера, який мабуть робив докори своєму співбесідникови.

— Та-ж се щось страшного! — Як можна бути так необережним?

— Нічого не станеться — відповів Рубій.

— Навпаки, з того може вийти найбільше нещастя.

— Чи се я перший раз так вожу?

— Адже доволі одного удару, щоби спричинити вибух?

— Коробка добре завинена, пане Фальстен, і я кажу вам, що нема чого лякатися.

— Одначе треба було повідомити капітана!

— Тоді не був би він приймив мого набору на корабель.

Вихор затих і я не чув уже дальшої розмови. За хвилину знов долетіли до мене слова:

— Так, так, говорив Фальстен, треба дати знати капітанови, треба вкинути сю коробку в море, я зовсім не маю охоти вилетіти в воздух!

Вилетіти в воздух?! Я зірвався, почувши сі слова. Що се значить? Про що говорить інженер? Адже він не знає про те, в якому стані знаходиться „Шансельор“, нічого не знає про огонь, який нищить паки з бавовною! Та одно слово, яке тривогою пройняло мене: пікрат потасу¹⁾, кілька разів повторене, не дало мені прислухуватися далі мовчки. В одній хвилині прискочив я до Рубія і взявши його за ковнір, крикнув:

— Маєте на кораблі пікрат?

— Так — відповів за нього Фальстен — коробка, яка важить біля тридцять фунтів.

— Де?

— На споді корабля з іншими товарами.

XI.

21 жовтня (дальше).

Важко сказати, що відчував я, коли почув відповідь Фальстена. Впевною однак, що не був се страх, тільки якесь почування безмежної реzigнації. Здавалося мені, що се довершить і так безвихідне наше положення й прискорить катастрофу! Холоднокровно отже пішов я на перед корабля, донести про се Куртісови.

Довідавшись, що коробка з тридцятьма фунтами пікрату, якого досить було, щоб висадити корабель у воздух, лежить на споді корабля, в самій середині огню та що вибух може наступити

¹⁾ Пікрат — вибухова матерія

кождої хвилі, Роберт Куртіс не стрепенувшися навіть, із розширеними тільки зіницями спитав:

— Добре й се! Нема що казати! А де Рубій?

— От там на покладі.

— Ходіть зі мною, пане Казальон.

Пішли ми до тої лавки, де ще й досі сиділи інженер та купець.

Роберт Куртіс підійшов до Рубія і спитав:

— Огже се ви дійсно зробили?

— Ну так, щож се великого? — відповів наїспокоїнійше Рубій.

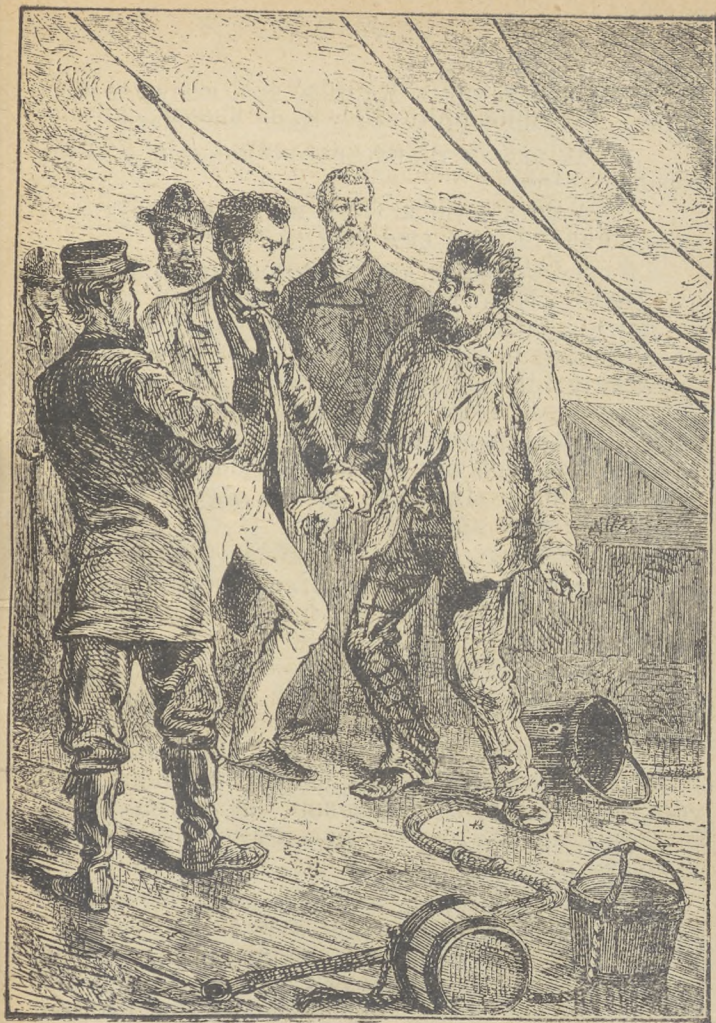
Хвилину здавалося мені, що Куртіс кине́ться на нього й задушить його своїми руками. Поручник здержався і заложив руки поза себе, немов би боронив сам себе перед охотою кинутися на Рубія.

Відтак холодним тоном почав розпитувати його про подробиці. Рубій потвердив усе те, що я сказав Куртісови. Поміж його куфрами є коробка, в якій міститься біля 30 фунтів вибухової матерії.

Сей подорожний ділав у тій цілій справі із вродженою англо-саксонському племені недбайливістю та неувагою, яка дала йому покласті поміж набір корабля пачку пікрату з таким спокоем, з яким Француз положив би тільки може фляшку вина. А тому не повідомив він про се капітана, що сей зовсім певно не взяв би був його на поклад.

— Зрештою не повісите мене за се, а як що тота, моя коробка, вам не до вподоби, вкиньте її в море! Мій багаж обезпечений!

— Почувши таку відповідь, не міг я здержати себе з гніву й тому, що в мене нема тої

Переляк купця Рубія.

холодної крові, що в Куртіса, тож кинувся я на Рубія, заки поручник вспів мене здержати.

— Чи знаєш ти, поганче — крикнув я — що корабель горить?

Чого не дав би я, щоб могли завернути оті слова, одначе було вже годі.

Важко описати, яке вражіннє вчинили вони на Рубія. Його тіло зістало немов би громом прошите, очи розкрилися широко, з уст вилітав прискорений віддих — він не годен був ні слова промовити. Нараз почав розмахувати раменами і глядячи на поклад „Шансельора“, що кожної хвилини міг вилетіти в воздух, почав бігати, падаючи за кожним кроком, як божевільний по кораблі. Нараз відзискав мову і з його уст вирвався шалений крик:

— Корабель горить! Корабель горить!

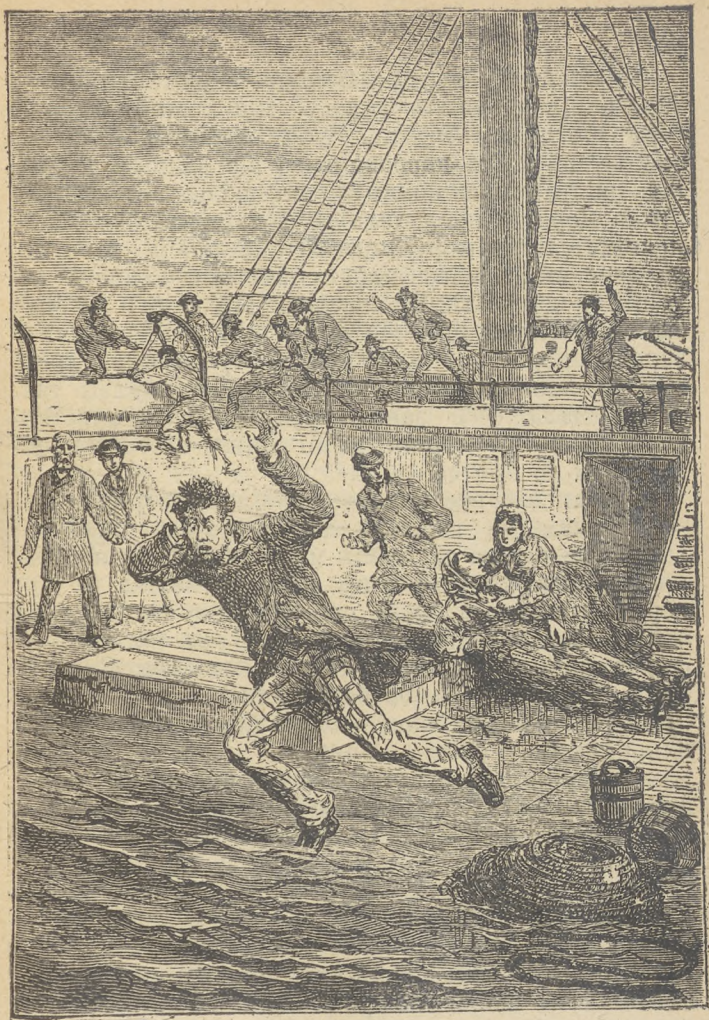
На сей крик прибігла вся залога, думаючи, що огонь видобувся на верх та що треба ратуватися в човнах.

Рівнож збіглися й подорожні. Роберт Куртіс даремно пробував заспокоїти збожеволілого Рубія.

Повстало велике замішаннє. Пані Кір мліє. Її мужа дуже мало се зворушило; він пішов собі геть, полишаючи її під опікою панни Гербей.

Моряки відвязали вже човни, бажаючи спустити їх на море.

Рівночасно розказав я панам Лстурнерам про огонь у нутрі корабля. Батько обняв сина раменем так, немов бажав би захоронити його перед небезпекою. Та Андрій не втратив відваги й заспокоював батька, що небезпека ще не така близька, як се можна би думати.

Корабель горить! Корабель горить!

Роберт Куртіс при помочи поручника Вальтера ввів здержати залогу. Він впевнював, що огонь не шириться, що Рубіі збожеволів, що не треба поступати нерозважно і що як прийде час, він дасть приказ покинути корабель. Більша частина моряків послухала голосу любленого і шанованого ними поручника. Отже човни вернули на своє місце, чого мабуть капітан Гентлій не ввів би доказати. На щастє Рубіі нічого не сказав про пікрат, що був на споді корабля. Коли б залога знала, що корабель є вулканом, який може кожної хвилини вибухнути, не була б так легко дала себе завернути. Куртіс, Фальстен і я знаємо про дійсний стан річий, ніхто більше не знати-ме про се.

Коли вже все дещо заспокоїлося, вернули ми з Куртісом на веранду до Фальстена. Інженер сидів усе ще на тім самім місці, думаючи мабуть про щось важне. На нашу просьбу обіцяв не говорити нікому ні слова про сю нову небезпеку, яка грозила кораблеви. Роберт Куртіс підійнявся сам повідомити про все нашого капітана. Вперед треба ще зайнятися особою купця Рубія, бо нещасливий зовсім збожеволів і бігає по покладі, викрикуючи: Горить! Горить!

Поручник дав приказ звязати його та перенести до каюти, перед якою поставив сторожу.

Страшна тайна не вийшла з його уст.

XII.

22 і 23 жовтня.

Роберт Куртіс повідомив про все капітана Гентлія, як свого зверхника, хоч і не фактичного, та все ще таки корабельного капітана, не

мав отже права скривати перед ним дійсного стану річій.

Капітан почувши все, не відповів ні слова, відтак погер рукою чоло, не мов хотів би прогнати журливу думку і вернув спокійно до каюти, не даючи ніяких приказів.

Роберт Куртіс, Фальстен, Вальтер і я зібралися на нараду і дійсно здивувало мене се, що кожний з нас був такий спокійний. Роздумуючи над способами ратунку, Роберт Куртіс так представив нам загальне положення :

— Огню здержати вже не вдасться; на переді корабля так горячо, що годі вже видержати. Кожної хвилини отже сила огню може так зрости, що полум'я вибухне на верх.

Як що перед тою катастрофою стан моря позоволить на се, спустимо човен і покинемо корабель. У противнім разі, коли не буде можна покинути „Шансельора“, останемося, боронючись до останньої хвилини.

Може вдасться нам скорше задушити огонь, як що видобудеться на верх. Волю боротися з видимим, ніж з невидним ворогом!

— Така й моя думка — найспокійніше відповів інженер.

— І моя рівнож — сказав я. — Одначе не забувайте, пане Куртіс, про 30 фунтів пікрату, який кожної хвилини грозить нам вибухом.

— Ні, пане Казальон, се знов инша річ, з якою нема що числитися. А в тім, що на се можна порадити? Чи можна ввійти в середину огню і винести коробку? Ні! По щож отже над тим ломити собі голову? Заки скінчу се речення, пікрат може вибухнути! Правда? Або огонь дійде до тої коробки, або ні. Отже се, про що ви

згадали, не має для мене ніякого значіння. Є се радше справа Господа, а не моя, берегти нас від останньої загиби...

Роберт Куртіс сказав повагом отсі слова; а ми схилили голови, не відповідаючи нічого.

— Вибух не конечний, — сказав би якийсь формаліст, — він тільки можливий, — додав би інженер Фальстен холоднокровно.

— Будьте ласкаві, пане Фальстен, відповіжте мені на одно питання. — Чи пікрат потасу може запалитися і без удару?

— Без сумніву, — відповів інженер. — У звичайних умовах пікрат подібний до звичайного стрільного пороху.

Ми зійшли на поклад. Куртіс беручи мене за руку, сказав із великим зворушенням, якого я досі не запам'ятав у нього:

— Пане Казальон, сей „Шансельор“ се для мене щось найдорожше у світі! Бачити його так киненим на іграшку огню й не могли нічого вчинити!

— Чи наше положення так дуже розпучливе?

— Наше положення? Чиж ви не знаєте його, пане Казальон? Ми сидимо на міні із запаленим льонтом! Розходиться тільки про се, чи він довший, чи коротший!

Сказавши се, Куртіс пішов від мене. В кождім разі, подорожні і залога не знають про се, що наша доля погіршилася.

Від коли огонь перестав бути тайною, пан Кір занявся виключно своїми річачи, не займаючись зовсім жіною. Пішов до каюти на зад ко- рабля і не виходить більше на поклад.

Пані Кір усе нарікає, і плаче і дійсно ся бідна жінка, при всій своїй комічній вередливості, викликує милосердє.

Панна Гербей піклується нею як найсердечнійше, віддаючи їй себе з найбільшою посвятою.

На другий день, 23 жовтня, капітан Гентлії покликав Куртіса до каюти, де відбулася поміж ними розмова, яку опісля Куртіс повторив мені.

— Пане Куртіс, — почав капітан, якого блудні очі доволі виразно малювали хоробливий стан його думок, — скажіть мені, чи я моряк?

— Так, пане.

— Отже уявіть собі, що я зовсім забув свій фах... Не знаю, що зі мною сталося, не тямлю нічого, нічого не знаю... Чи від виїзду з Черлестону їдемо все ще на північний схід?

— Ні, пане капітан, відповідно до вашого приказу ми поплили на південний схід.

— А одначе набір маємо відставити до Ліверпуля.

— Так.

— Отже той... пане Куртіс, як називається сей корабель?

— „Шансельор“.

— Правда! „Шансельор“! Деж він тепер находиться?

— На південь від зворотника.

— В таким разі, пане Куртіс, я не підіймаюся зовсім запровадити його назад на північ. Ні.. не могу... я не буду виходити з каюти. Вид моря спричинює мені біль.

— Пане капітан, маю надію...

— Так, так, побачимо. Тимчасом хочу вам видати приказ, останній, який ви відберете від мене.

— Слухаю вас, пане капітан.

— Від сеї хвилини зрікаюся всякої влади на кораблі, ви обійміть команду корабля. Противенства зломали мене, почуваю, що не можу їм довше опиратися. Трачу голову. Ах! пане Куртіс, як я терплю! докинув бідний Гентлії, стискаючи чоло обома руками.

Поручник з увагою поглядів на свого давнього команданта і відповів коротко:

— Добре, капітане.

Коли повернув на поклад, сказав мені про все те, що сталося.

— Так — сказав я — ся бідна людина дуже хора, як що вже зовсім не божевільна; отже красше, що зложив добровільно команду.

— Серед важких обставин обіймаю по ньому команду, та щож робити, треба сповнити обовязок.

За хвилину відтак приказав Куртіс переходячому морякови, щоби закликав боцмана, який зараз з'явився.

— Боцман — сказав Куртіс — прикажіть залозі, щоби зібралася біля великої щогли.

Небаром зібрали ся люди.

Тоді Роберт Куртіс ввійшов поміж них і відозвався спокійно:

— Хлопці, ізза звісної мені причини, капітан Гентлії рішився передати мені команду корабля. Від сеї хвилини я видаю прикази на ньому.

Оттак довершилася переміна, яка поведе за собою корисні наслідки. Маємо командантом енер

гічну і певну людину, що не задержиться перед нічим для загального добра. Панове Лстурнери й Фальстен разом зі мною привитали нового капітана, як зробили се поручник і боцман.

Напрям корабля полишено той самий і Роберт Куртіс із розвиненими всіми вітрилами прямує до Антилів, шукаючи в утечі ратунку.

XIII.

Від 24 до 29 жовтня.

Дальших п'ять днів море безнастанно розбухане. „Шансельором“ усе ще гоїдають філі, хоч він пливе з вітром і філями, а не проти них. Ні хвилини спокійної не маємо на цьому пливучому вулькані. Вода, що окружає нас докола, чарує, тягне й вабить до себе!

— Чому не продіравите корабля, пане Куртіс? Чому не кинете струї води на спід? Як що заллемо корабель, що може статися? Як огонь загаситься, помпи викинуть воду!

— Пане Казальон, говорив я і ще раз кажу вам, що колиб зробили ми хочби найменшу діру, крізь яку міг би втиснутися воздух, огонь зараз розшириться і в одній хвилині полум'я огорне корабель аж по верхки вітрил. Ми приневолені нічого не робити, і в випадки, в яких найбільшим доказом відваги є: сидіти бездільно.

Так! Позамикати герметично всі отвори, се одинокий спосіб, що подає хоч іскорку ратунку.

Та все таки огонь безупинно побільшується, може навіть скорше, ніж ми думаємо. Що раз більша спека приневолює пасажирів перебувати постійно на покладі. Тільки дві каюти на заді корабля замешкані.

Пан Кір заняв одну, а в другій замкнено божевільного Рубія. Кілька разів відвідував я нещасного; лежить він звязаний, бо розбив би двері каюти. Дивно, що в його божевілля полишилося йому почування безкрайного страху; він кричить безупинно, немов би в дійсности чим дуже попарився. Заходжу рівнож і до бувшого капітана, який все заховається найспокійніше і говорить зовсім второпно, поминаючи все те, що торкається його звання; що до сього, то його ум перестав функціонувати. Він зовсім не виходить із каюти. Сьогодні ранком сю частину корабля, де містилася залага, наповнив острій і одурманюючий дим, що всіми шпарками видобувався. Мабуть огонь посувається в сю сторону, навіть чути виразно, немов би глухе сичінне. Звідкіля береться воздух і підсичує сей огонь? Де є той отвір, що його годі знайти? Так отже нема надії, щоби можна було уникнути страшної катастрофи! За кілька днів, за годин кілька, а може й за хвилину вибухне пікрат, а на нещасте море таке розбурхане, що годі й думати про втечу човнами!

На приказ Куртіса стіни, що притикають до долішних частин корабля, вкрито парусиною, яку безупинно поливають водою. Одначе при всіх стараннях дим усе добувається, а вогка спека, що відчувається на переді корабля, спинює майже віддих.

На щасте велика передня щогла є з зеліза. Колиб запалена від споду впала на корабель, згинулиб ми без ратунку.

Роберт Куртіс розвинув усі вітрила і при сприятливім північно східнім вітрі „Шансельор“ посувається доволі скоро.

Чотирнайцять днів минуло, від коли пожежа стала явна; поширюється вона без упину, а припинити її нема сили. Кермування кораблем стає що раз важше. На помості покладу там, де він дещо підвисшений і не стоїть у безпосередній звязи з цілим корабельним помостом, можна ще видержати на ногах. Вода не в силі вже охолодити дошки, які огонь від споду доторкає і які колишуться на штабах.

Живиця виступає в розколинах, смола розпущена від огню спливає довкола фантастичними струмочками, що скручуються в різні сторони відповідно до того, як колишеться корабель. На нещастє вітер звернувся нараз на північний-захід і віє страшенно! Є се правдивий гураган, що зривається в тих сторонах і віддаляє нас від тих Антилів, до яких прямуємо з такою розпучкою.

Роберт Куртіс борючися з ним, приказав маневрувати вітрилами, та вітер так сильний, що „Шансельор“ нічого йому не годен вдіяти і мусить утікати, щоби уникнути грізних філь, які що раз б'ють з боку о корабель.

29 жовтня.

Буря шаліє з цілою силою, океан розходився, а величезні гори філь заливають корабель. Навіть думки нема про те, щоби спустити човен на море — пірнув би в тій хвилині. Одні схоронилися на висшому помості, другі на самому переді корабля і споглядають на себе, не сміючи відозватися. Що торкається пікрату, то ми перестали про нього думати. Справді не знаю, чи не було би красше, щоб корабель вилетів у воздух, бо се найкрасше розв'язало би ситуацію.

Мені здається, що так думає кождий на кораблі. Людина, якій довго грозить небезпека, кінчить бажанням, щоби те, що має статися, сталося вже раз. Дожидання буває часто страшніше, ніж сама дійсність.

Доки було ще можна, Куртіс казав видобути поживу, зложену в корабельній коморі, до якої тепер годі дістатися. Спека знищила велику кількість припасів. Полишилося кілька бочок соленого мяса та сухарів, бочка горівки та бочки з водою, які виставлено на поклад, а біля них на випадок конечної потреби покинути корабель — покладено рівнож накривала, інструменти, компас та вітрила.

О восьмій вечером, хоч буря шаліла далі, почулося нараз голосне сичіння. Засуви, на які напірав розігрітий воздух, отворилися і крізь них ринули хмари чорного, їдконого диму, як то часом добувається пара з кітла парової машини крізь кляпцу безпеки.

Залога кинулася до Куртіса, дожидаючи приказів. Одна думка огорнула всіх: утікати з того вулькана, що за хвилину вибухне під нашими ногами.

Куртіс глянув на океан, розбурханий до глибини. До човна наблизитися годі, бо висить по середині покладу, можна одначе покористуватися човном, причіпленим із правого боку, та лодкою, що висить на заді корабля.

Моряки кинулися до човна.

— Ні! — кликнув Роберт Куртіс — ні! По що наражувати нашу останню дошку ратунку!

Кілька моряків, опалілих із тривоги, з Овенном на переді, хотіли конче дістатися до човна.

Струя огню огорнула передню щоглу.

Куртіс скочив на поміст і схопивши топір кликнув:

— Розвалю голову кождому, хто доторкнеться човна!

Моряки подалися назад. Одні почали спинатися на щогли, другі вилізли на бузькове гніздо. О одинайцятій годині роздався під покладом кілька разів сильний гук. То тріскали поодинокі стіни у нутрі корабля, а струя огню огорнула передню щоглу. На кораблі роздається страшений крик. Пані Кір, піддержувана панною Гербей, вибігає скоро з каюти, до якої дістається вже огонь. Незабаром являється Сіляс Гентлій з лицем, почорнілим від диму, перейшов по покладі, поздоровив Куртіса, а відтак звернувся до шнурової драбинки задної щогли і виліз на бузькове гніздо.

Поява Сіляса Гентлія нагадала мені, що є ще друга людина замкнена під покладом у каюті, яку вже обняло полум'я.

Чи можна дозволити, щоби нещасний Рубій загинув....

Кидаюся на сходи. Одначе божевільний зірвав свої пута і виринув нараз з обсмаленим волоссям та з горючою одіжю. Біжить навманя, не зважаючи на огонь та дим.

Нараз роздається новий гук. Човен розлетівся в кусники. Середня засува розскочилася, роздираючи полотно, а полум'я огню довго давленого, здійнялося до половини щогли. В тій хвилині божевільний почав страшенно кричати:

— Пікрат! пікрат! Вилетимо у воздух! І заки вспіли його задержати, кинувся крізь отвір у пропасть огню.

Пікрат! Пікрат! Вилетимо у воздух!

XIV.

Ніч 29 жовтня.

Що за страшна сцена! Кождий з нас відчув її, не вважаючи на ціле грізне положення, в якому ми находилися. Рубій згинув, та його останні слова можуть мати для нас як найгірші наслідки. Моряки чули його крик: Пікрат! пікрат! і зрозуміли, що корабель може кожної хвилини вилетіти у воздух, що вже не тільки огонь, але також і експлозія загрожує нам. Дехто втратив зовсім притомність, хоче зараз утікати.

— Човен! човен! — кричуть.

Ті люди не хочуть навіть бачити, що розбурханий океан розібе, або затопить своїми грізними філями кождий човен. Ніщо не має сили здержати їх. Не слухають голосу капітана, який даремно кидається між залогу. Овен підбурює товаришів. Вони відтяли паси, що придержують човен і спускають його на воду. Човен гойдався хвилину у воздуху і колихаючись разом із кораблем, ударяв о його бік. Моряки працюючи з натугою відчепили його. За хвилину має впасти в море, коли нараз великанська філя підіймає його з долини, колише ним хвилину, а відтак кидає і розбиває о бік корабля. Так отже човен утрачений для нас, лишається тільки мала лодка.

Перелякані моряки подалися назад. Чути тільки шум огню і свист вітру. Полум'я бухає все ще з вутра корабля, а хмари диму здіймаються до неба. Передної частини корабля не видно. Полум'я перегородило „Шансельора“ на дві частини. Подорожні та два чи три моряки вибігли на вищий поміст. Пані Кір упала зімліла на клітку з курками, панна Гербей стоїть біля неї. Летур-

нер обняв сина раменами і пригортає його до грудий. Мене обняла нервозна тривога, якої не можу позбутися, інженер Фальстен глядить на годинник і потує годину в дневнику. Що діється на переді корабля? Де знаходяться моряки, поручник і боцман, не можемо бачити. Вся комунікація між нами перервана, крізь полум'я не можна перейти. Я підійшов до Куртіса й спитав:

— Чи все вже втрачене?

— Ні — відповів — тому, що засува відчинилася, впустимо до нутра корабля воду і може погасимо огонь.

— Алеж пане Куртіс, як дістатися до помп по покладі, що горить? Як крізь полум'я видавати прикази?

Роберт Куртіс не відповів нічого.

— Так отже все вже втрачене? — повторив я.

— Ні, пане — відповів мені Куртіс. — Не трачу надії, доки хоч одна дошка з того корабля держиться під моїми ногами!

Та пожежа усе таки розширюється що раз більше, обкидаючи морські філі потоками червоного світла. Величезна луна розкинулася на небі. Довгі язики огню повзають довкола палаючої челюсти. Ми скоронилися на сам зад корабля. Паню Кір покладено до лодки, що звисала на ланцюгах, панна Гербей сіла біля неї.

Що за страшна ніч, яке перо потрапить змалювати всі оті страхіття! Гураган з цілою своєю силою, немов ковальський міх, розжарює пожежу.

„Шансельор“ жене крізь темінь ночі, як великанський смолоскип.

Полишилися для нас дві крайности: або кинутися в море, або згинути в полум'ях! А той пікрат, колиж остаточно він запалиться? Чи сей вулкан не думає вибухнути під нами? Отже Рубій сказав неправду і нема на кораблі ніякої вибухової матерії!

О одинайцятій, коли буря як найстрашніше шаліла, роздався страшенний гук, а в хвилину опісля почувся крик на переді:

— Скелі! скелі! з правого боку.

Роберт Куртіс вискочив на поруче, глянув оком на схвильований океан і звертаючись до керманіча, кликнув:

— Налягай на право з цілої сили!

Вже пізно. Почуваю, що величезна філя уносить нас і кидає нараз на скелі. Ударений корабель загойдався кілька разів, а задна щогла зломана при самім покладі впала в море. „Шансельбор“ спинився не рухаючись.

XV.

Вночі дня 29 жовтня (далі).

Нема ще півночи, крімшпя темінь простеляється довкола, не знаємо, де корабель спинився на мілині. Чи безупинно попиханий гураганом долетів до берегів Америки, яку може завтра побачимо?..

Кілька хвилин по тім, як „Шансельбор“ спинився, дзенькіт ланцюхів на переді корабля дав знати Куртісови, що закинено якор.

— Добре, добре — кликнув — поручник і боцман закинули оба якорі, маю надію, що вдержать нас,

Нараз бачу, що Куртіс підходить аж до місця, де добувся огонь. Перехилився через поруче і схилений, прислухувався до чогось кілька хвилин з увагою, не вважаючи на гук филь. Можна думати, що слідкує ухом за якимсь незвичайним шелестом. В кінці вернув на своє давнє місце.

— Вода вливається до корабля — кликнув — а вода, як що нам Бог поможе, дасть собі раду з огнем.

— А відтак? — спитав я.

— Пане Казальон, відтак — се будуччина, що спочиває в божих руках. Думаймо тільки про теперішність.

Було би треба тепер узятися за помпи, та крізь полумя годі до них дістатися. Мабуть кілька зломаних дощок перепускає воду в глибини корабля і мені здається, що сила огню вже меншає.

Чути страшний свист, спричинений боротьбою двох елементів. Мабуть вода досягнула вже підстави огню, заливаючи долішні верстви бавовни. Тим красше, нехай погасить огонь, а з нею дамо собі раду. Вода, се живло моряка, він уміє з нею боротися і побіджувати її.

Важко змалювати тривогу, в якій були ми три години сеї ночі, що здавалася нам цілим віком.

Де ми тепер? Вода мабуть опадає і огонь зменшується. „Шансельбор“ попав отже на мілину в годину по найбільшому припливі, одначе без обчислень і обсервації не можемо нічого знати. Надіюся, що на випадок погашення огню, при першому припливі попливемо далі. Ранком пів до п'ятої загасла огнева заслона, що розділювала корабель на дві часті і ми побачили громадку

...і ми побачили громадку людей...

людей, зібраних на вузкому переді. Незабаром опісля привернено комунікацію між обома частинами корабля. Поручник і боцман перейшли до нас по поручу, бо годі було ще зійти на поклад. Рішили ми, що перед свитанням нічого не можна робити. Як що ми близько землі і море дозволить на се, допливемо до суші в лодці або на сплаві. Коли ж не буде видно суші, а „Шансельор“ осів на самотній скелі, постарасмося направити його, щоби доплисти до найближшого берега.

— Одначе — заявив Роберт Куртіс — важко сказати, де ми тепер, бо північно-західний вітер мусів нас загнати далеко, попихаючи на південь. Давно вже не міг я зняти висоти, а що в тій стороні Атлянтика не знаємо ніяких скель, тож мабуть застрягли ми при берегах південної Америки.

— Так — сказав я — та нам усе ще грозить експльозія; чи не можемо кинути „Шансельора“ і втекти?

— Чи на сю скелю? — відповів Куртіс. — Та як вона виглядає? Чи може заливає її море? Як се можна в ночі розпізнати? Коли розвднється, побачимо.

Повторив я отсі слова Куртіса иншим подорожним. Вправді не заспокоюють вони нікого, одначе нікому не хочеться вірити, що розбитте корабля по середині океану може бути для них новим нещастєм. Увага всіх звернена на воду, що заливала огонь, яка через те усунула небезпеку експльозії.

І дійсно, замість полумени, чим раз більше диму добувалося з нутра корабля. Інколи вказувалися струї огню, які одначе зараз гасли, Неза-

баром роздався свист; то вода перемінювалася в пару. Одже море сповняє се, чого помпи, ні сикавка не були би годні доконати. На погашенне пожежі, що тліла серед тисяч сімсот пак бавовни, одиноким доцільним ратунком був залив морських филь.

XVI.

30 Жовтня.

Перші промінчики вказалися на овиді, одначе мрака не дає нам ще нічого бачити.

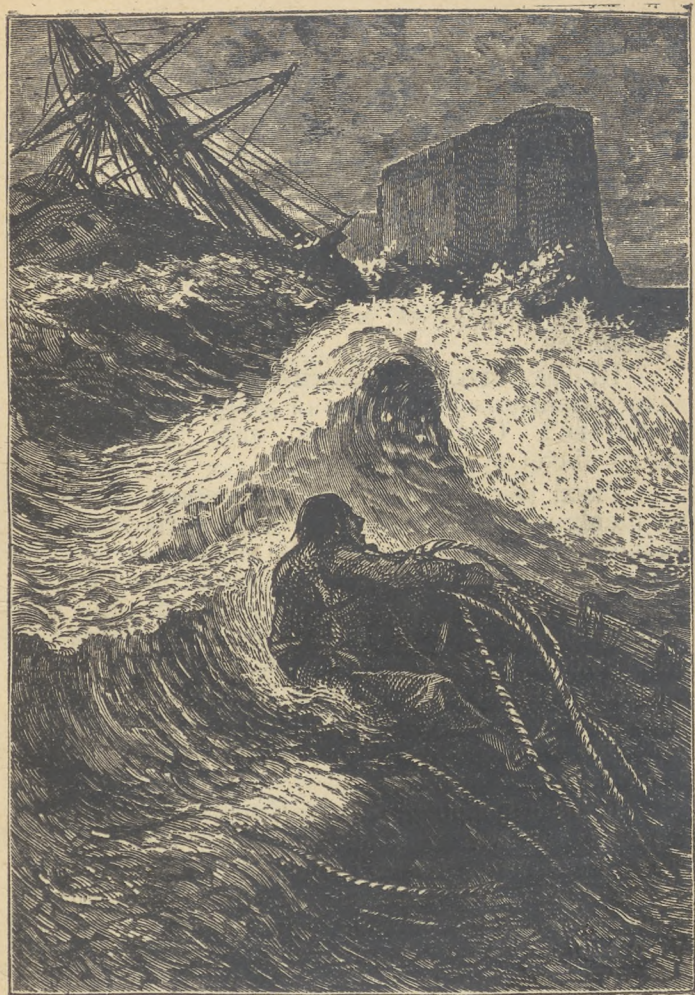
Ніде не видно землі, хоч наші очи нетерпеливо вдивлюються в південну і західну частину океана.

Море зовсім уступило і довкола корабля, що при повнім ладунку витискає п'ятнадцять стіп, в ледви шість стіп води. Денеде видко верхки базальтових скель. Яким способом попав „Шанселлор“ на отсі скелі? Мабуть великанська филь понесла його і кинула на них.

Розглядаючи розкинені довкола нас скелі, призадумуюся над тим, якби з них видобулися.

„Шанселлор“ дуже похилений вперед, що не дає змоги ходити по покладі, до того ще при відпливі моря що раз більше звертається на лівий бік і то так, що Куртіс почав тим журитися. Одначе по хвилі положення змінилося так, що не маємо чого лякатися.

О шестій почули ми несподіваний удар у корабель. Се задня щогла зломана приплила, бючи в боки корабля. Рівночасно роздався крик, серед якого почули ми кілька разів імя Куртіса. Біжимо в сей бік, звідки чути крик і в ранньому сутінку бачимо людину, що зачепилася за бузькове гніздо,

Се Сі-яс Геулій...

Се Сіяс Гентлій, якого потягнула в море зломана щогла — вернув на корабель, чудом уратований від смерти.

Роберт Куртіс кинувся на ратунок давнього команданта і серед великої небезпеки витягнув його на поклад.

Сіяс Гентлій не промовивши ні слова, сів у далекім кутку. Ся людина зовсім втратила свідомість того, що з нею діється. Щоглу прив'язано сильно до корабля, може коли вона ще нам придається.

Що раз більше розвиднюється — мрака по воли розвівається. Наші очи можуть розглядати цілий овид. Одначе на три милі довкола не видко ніякої суші.

Скелі розтягаються від південного заходу на північний схід майже на милю. На півночі видко щось у роді острова, що невиразно виступає серед моря. Є се якесь випадкове нагромування скель, віддалене біля двіста стіп від „Шансельора“. Без сумніву, що навіть підчас найбільшого припливу вода не вкриває їх. Вузький перехід при відпливі дасть нам змогу дійти до сього острова, як що буде треба. Подальше море в темної краски, там кінчаються скелі, а починається глубина.

Коли всі приглянулися ближше положенню корабля, так усіх огорнуло неясне почування тривоги; лякаємось, що отсі скелі не доходять до ніякої суші. Вже зовсім ясно, довкола не видко нічого, край неба та моря зливаються з собою, море виповнює цілий простір. Роберт Куртіс не ворущучись глядить на океан, особливо на його західну частину.

Я і Лстурнер, стоячи недалеко, сліדים найдрібніший його рух, кожде дрожання його лица, що зраджує умову праці. Його здивовання не має краю; думав він, що пливучи від часу обняття команди на кораблі на південь, наблизвся до суші, а тепер навіть сліду землі не видно. Незабаром Куртіс побіг по поручу аж до передної щогли і по шнуровій драбинці виліз на її вершок, де гойдаючись у воздуху через кілька хвилин розглядав овид, а відтак зліз поволи на поклад і вернув до нас.

Питаємо його поглядом.

— Не видно землі! — сказав спокійно.

Пав Кір підходить до нього і гнівним голо-
сом питає:

— Де ми находимось, пане капітан?

— Не знаю ще досі.

— Ви повинні се знати! — відозвався
нафтьяр.

— Нехай і так, одначе не знаю.

— Отже я вам кажу, розумієте, що не ду-
маю провести свій вік на вашому кораблі і взи-
ваю вас, щоби ви зараз відплили.

Роберт Куртіс здвигнув тільки раменами.
Відтак звертаючись до пана Лстурнера і до мене,
сказав:

— Здіму високість, як тільки вкажеться
сонце, а тоді дізнаємося, в яку сторону Атлян-
тику занесла нас буря.

Куртіс роздав поживу подорожним і моря-
кам. Придалась вона нам дуже, бо дійсно були
ми знесилені голодом і трудами. Кождий з нас
із смаком зів кусник сухара і сушеного мяса.
Відтак узялися всі до роботи, щоби назад „Шан-
сельбора“ спустити на море.

Пожежа скоро меншала так, що не тільки полуменів не видно, а також дим, хоч іще чорний, поступенно рідшає. Нема сумніву, що маса води є під покладом та пересвідчитися про те важко тому, що дошки на покладі ще занадто розігрті.

Звернулися отже до pomp, а за дві години прохолоджений поклад дав спромогу розпочати поміри, до яких узялися моряки під проводом боцмана.

Показалося, що на дні корабля є пять стіп води, якої одначе капітан не каже виливати, поки вона не сповнить свою задачу, а саме, не погасить огню. Вперед огонь, опісля вода.

А може красше було би покинути корабель і схоронитися на скелі? Та моряки про се й чути не хочуть, бо й справді, високі філі обливають ті скелі і не далиб удержатися на них.

Небезпека експльозії рівнож тепер зменшилася; вода мабуть залила сю частину корабля, де були клунки нещасного Рубія, а між ними й коробки з пікратом.

На заді корабля уладжено щось у роді табору. Залога, яка вратувала рівнож свої мішки з річами, примістилася на переді корабля і там позістане, бо її каюти зовсім знищені.

На щастє корабельна комора мало потерпіла, більша частина поживи та води зовсім не ушкоджена. Склад запасних вітрил рівнож не ушкоджений. Здається, що отсе пекло, яке довелось нам перебути, вже скінчилося.

Вихор поменшав і море дещо успокоїлося, з чого всі ми радіємо, бо в противному разі філі моглиб одним ударом розбити „Шансельора“ о тверді скелі.

Уладжено щось в роді табору...[■]

Панове Летурнери багато говорили зі мною про поведінку залогів в небезпечних хвилях. Усі визначилися відвагою та енергією. Вальтер, боцман і тесля найбільше відзначилися. Є се хоробрі моряки та чесні люде, на яких усе можна числити. Що до Роберта Куртіса, то нема слів на його похвалу.

Є він рівночасно всюди, заохочує прикладом, найбільші противенства побороє знанням та працею, взагалі він є душею цілої залогів. Від сего рано море все прибуває. Тепер о одинадцятій вода відкрила верхи скель. Разом із тим, як підіймається рівень моря, вода заливає що раз сильніше спід корабля, затоплюючи чим раз більше верств бавовни, що для нас незвичайно корисне. Довкола нас видко тільки край округлого басейну обводу оттак з двіста п'ятьдесят стіп.

„Шансельор“ заняв його північний кут.

Море в басейні зовсім спокійне, філі не доходять до корабля, що також для нас корисне, бо инакше вдаряли би в корабель, як о скелі.

О пів до дванадцяті розкрилися хмари і сонце засяло в повному блеску.

Капітан, який рано записав один кут, заняв тепер висоту полуденника, роблючи дуже точні обсервації.

Відтак пішов до каюти, докінчив обчислень і вернув на поклад, де не тільки не скриваючи нічого, але навпаки бажаючи поділитися з нами найменшою дрібницею, відізався до нас:

— „Шансельор“ застряг на $18^{\circ}5'$ північної ширини, та $45^{\circ}53'$ західної довжини на скелі, що досі не була зазначена на географічній карті. Як можуть так великі скелі існувати в отсій ча-

стіні океану, без згадки про се на картах, не розумію...

Мабуть отті скелі повстали наслідком зовсім недавнього вулканічного вибуху. Інакше годі собі се пояснити.

В кождім разі віддаль отсих скель від найблизшої суші виносить 800 миль, як се доказують обчислення на картах.

Так отже „Шансельор“ посунувся аж до 18 рівнолежника вперед ізза нерозумної впертости капітана Гентлія, а відтак через гураган, що приневолив нас до утечі.

Наслідком сього „Шансельор“ мусить переплисти 800 миль, щоби дістатися до найблизшої суші.

Оттаке наше положення. Важке воно без сумніву, але вияснене Куртісом не видавалося нам грізним, бодай в отсій хвилині.

Якаж нова небезпека може дорівнати пожежі та експльозії! Забуваємо на се, що корабель залитий водою, що суша далеко, що „Шансельор“ може потонути по дорозі... Думки всіх є під вражінням минулого, а з крихіткою надії вертається до них спокій та віра.

Роберт Куртіс зробить усе, чого вимагає здоровий розум; вперед погасить пожежу, відтак викине в море частину набору, не забуваючи на коробку з пікратом, опісля заткає отвір у кораблі і видістанеться з отсих скель при першому припливі моря.

XVII.

30 жовтня (дяді).

Говорив я довго з паном Летурнером, бажаючи пересвідчити його, що довго не можемо на отсих скелях перебувати.

— Я сумніваюся, щоби ми так скоро звідсіля відісталися — сказав Француз.

— Чому, пане Лeturнер? Викинути кількасот пак бавовни до моря не так тяжко. За два дні всемімо зробити сю роботу.

— Так, пане Казальон, се можна було би зробити дуже скоро, колиб тільки моряки могли зійти сьогодні на спід, та як вам звісно, се неможливе ізза попсованого воздуха і може багато днів ще проминути, заки зможемо туди дістатися тим більше, що горішні паки бавовни горять дальше. А в тім погасивши огонь, чи зможемо зараз відплисти? Вперед треба направити отвір у кораблі і наладити його основно, як що не хочемо потопитися! Ні, пане Казальон, не надіймося скорше покинути отсі скелі, як за три тижні. Дай тільки, Боже, щоби не зірзалася яка буря, заки звідси вирвемося, бо „Шансельор“ може розбитися і отсі скелі можуть стати нашою могилою.

Дійсно се найбільша небезпека, яка грозить нам тепер. Огонь погасимо, корабель випливе на море, бодай я так думаю, одначе все таки ми здані на ласку сильнішого вітру.

Коли навіть найвисша частина скель позволить нам схоронитися на випадок бурі, що станеться з нами, колиб „Шансельор“ розбився на кусні?

— Скажіть мені, пане Лeturнер, чи маєте довіре до Роберта Куртіса?

— Цілковите і вважаю се за божу ласку, що Гентлій віддав йому провід на кораблі. Я певний, що все, що можна буде зробити, щоб нас виратувати, Куртіс не надумуючись зробить.

Я спитав капітана, як довго на його думку полишимося ще на отсій скалі. На се відповів він мені, що буде се залежати від обставин; погода сприяє нам доси.

Барометер підіймається без великих вагань, як се лучається, коли долішні верстви воздуха неспокійні. Се віщує нам, що буде можна хоч кілька найблизших днів працювати спокійно.

Не траючи ні хвилини, кождей взявся до визначеної роботи. Передовсім Роберт Куртіс занявся пильно гашенням огню. Бавовна горить дальше в тих місцях, куди не сягнула вода. Про виратування набору її мови нема. Треба отже задусити огонь поміж двома водами. Помпи починають працювати на ново. Поки що залога достаточна до праці при помпах, не закликаючи до помочі подорожних, які готові зрештою кождої хвилини стати до роботи. Може бути, що нас покличуть викидати паки з бавовною. Заки се станеться, проходжуємося, розмовляючи з паном Летурнером, читаємо, а поза тим я щоденно кілька годин пишу сей дневник.

Інженер Фальстен, що не любить входити з ніким у близші зносини, займається цілий день рахунками, або рисує пляни машин. Якби се гарно було, колиб він винайшов якийсь прилад, яким можна було би видобути звідси „Шансельора“!

Панство Кір держаться все на боці її через те ми свободні від їх вічних жалів та нудних скарг; шкода тільки, що панна Гербеї через те не може прийти до нас. Майже не бачимо її зовсім,

Сіляс Гентлій майже не мішається до нічого, що як небудь торкається корабля. Моряк перестав у ньому жити, людина животіє тільки.

Гобарт, господар корабля, сповняє свою службу, як колиб нічого особливого не сталося. Сей Гобарт, се лизун, фальшивий, вічно живе в незгоді з кухарем Джінкстропом, Мурином, з величезним, непривітним обличчям, безличним простаком, що веде безустанно якісь підозрілі інтереси з моряками.

Так отже нема багато розривок на покладі. На щастє прийшла мені до голови думка, оглянути сей скалистий острів, біля якого застряг „Шансельор“. Не буде се ні занадто довга, ні ріжноманітна виправа, та в кождім разі покинемо на кілька годин корабель і розслідимо отсі загадкові скелі. Крім сього треба відрисувати скелі, щоб їх опісля можна було помістити на географічних картах.

Не сумніваюся, що панове Летурнери допоможуть мені в сій праці, а инше полишимо Куртісови, який докінчить її, виконавши попередю докладні поміри

Панове Летурнери прийняли сей проєкт. Ми дістали лодку з ливвами до помірів глибини, крім сього один моряк має відплисти з нами.

Дня 31 жовтня ранком відплили ми з „Шансельора“.

XVIII.

Від 31 жовтня до 5 листопада.

Розпочали ми свою вандрівку від того, що оплили довкола скель, яких довжина виносить чверть милі. Міряючи глибину, пересвідчилися ми, що береги скель усюди прямовисці,

Обїадка довкола скель.

Незвичайно глибока вода довкола скель наводять на думку, що тільки наглий вулканічний вибух міг викинути понад воду отсей скалистий острів. Що до отсих скель, то вони без сумніву вулканічного походження. Є се базальтові стовпи, розставлені в порядку, яких вигляд нагадує якусь величезну кристалізацію.

Зовсім прозоре море дав змогу бачити цікаву лучбу гранітних колюмн, на яких як баня здіймається сей скалистий острів.

— А се цікавий острів — каже пан Лстурнер — мусів недавно повстати.

— Так, тату — є се подібне явище, як повстанне острова Юлії біля берегів Сицилії, та групи Санторен на грецькій архіпелажу. Природа викинула сей острів, щоби „Шансельор“ міг розбитися об нього.

— Дійсно — додав я — мусів бути в сій стороні океану якийсь вибух підводний, инакше отсі скелі булиб означені на картах Атлантику, який у сих сторонах часто перепливають кораблі. Розслідім отже їх докладно і даймо пізнати їх світови.

— Добре, тільки чи не зникнуть вони, коли вибух, що сотворив їх, знов повториться? — спитав Андрій. — Чи вірите, пане Казальон, що деякі вулканічні острови існують тільки якийсь час, так і сей зникнути може, заки геолоґи и успіють означити його на картах.

— Се нічого не шкодить, мій сину — одначе красше перестерегти перед небезпекою, якої нема, ніж поминути небезпеку, яка є. Впевняю тебе, що моряки зовсім не будуть жалуватися, як що не знайдуть там скелі, де ми її значимо на карті.

— Ваша правда, тату, зрештою отсі скелі можуть так довго істнувати, як і наша суша; коли се мали би вони зникнути, то для Куртіса і для нас догіднійше булоб, щоби се сталося по направі корабля.

— Ще чого захотів би ти, Андрію? Бажається тобі приказувати силам природи, як володареві якому. Хочеш, щоби вона підіймала, або проковтувала скелі по твоїй волі, чи твоїх особистих забаганок. По сотворенню тієї скелі, виключно для вратовання від спалення „Шансельора“, нехай її в сю мить усуне, щоби не перешкоджувала в дальшій дорозі.

— Ні, пане Казальон, навпаки, я найширїйше молюся, дякуючи Господеви за видиму ласку над нами і благаю, щоби допоміг нам вийти хоч-би сьогодні з небезпек отсеї подорожі.

— Ми знов зі свого боку рівнож не будемо перешкоджувати Господу Богу, як що нас схоче виратувати, чи не так?

— Так, пане Казальон, обовязком людини є, щоби сама собі помагала. Та всеж Андрій каже правду, що не треба тратити віри в божу поміч. Правда, люди плаваючи по морю тим самим доказують, що вміють здобувати владу, якої їм відмовила природа, одначе на сьому безкрайому океані, серед розбурханих филь, як ми тоді почувемо, що корабель наш, се лущпина, а ми самі такі слабкі, такі безвартні! Кличем моряка повинно бути: „Довіре в себе і віра в Бога!“

— Ваша правда, пане Летурнер; тому то дуже мало бачив я моряків, що були би неприступні для релігійних почувань.

Так говорючи, розслідили ми докладно скелі, що творили підставу острова і що раз більше при-

„відкриваючи найдальші скелі, поміж якими застряг
„Шансельор“...“

ходимо до пересвідчення, що не давно виринули з морського дна.

Ні одна черепаха, ні кусник морської рослини не причепилися до отсих базальтових стовпів. Приятель історії природи не мав би що робити осьтут серед сих скель, до яких не доторкнулася досі ростиинність. Мякунів та інших сотворінь морських рівнож не подибали ми тут. Вітер не засіє сюди насіння, морські птахи не звили ще собі гнізд на них. Тільки один геолог міг би найти ще тут поле для своїх дослідів, серед сих нових вульканічних формацій.

Перед поворотом на „Шансельор“ запропонував я своїм товаришам перейтися дещо по землі, на що вони з охотою згодилися.

— Треба конче, щоби люди оглянули сей остров, заки його знов закриють філії — сказав сміючись Андрій.

Лодка підплила до скель і ми вийшли на них. Андрій йшов вперед; на суші бідний каліка може ходити без чужої помочі. Я йшов з його батьком і не дуже спинаючись у гору, дійшли ми ми небаром до верхка скелі. Сівши там, вияв Андрій Летурнер із кишені записник і почав рисувати олівцем обриси острова, що виразно відбивалися на зеленкуватому фоні моря. Небо було чисте, море опало, відкриваючи найдалші скелі, поміж якими застряг „Шансельор“.

Вигляд острова доволі оригінальний, бо нагадує він шинку з Йорку*), заокруглену в тім місци, де ми самі находимось. Коли отже Андрій скінчив рисувати, батько сказав до нього :

*) Шинки з Йорку славні в Англії так, як у середній Европі, празькі, або вестфальські.

— Таж ти, дитинко, нарисував шинку!

— Дійсно, тату, тільки базальтову шинку, якої одначе не проковтнув би навіть пажерливий Гарґантуя і як що капітан Куртіс дозволить, назвемо її Гем-Рок, себто смачний кусок.

— Безперечно, що згодиться, — кликнув я. — Нехай тільки моряки держаться здалека від них, бо не так легко їх угризти.

„Шансельор“ застряг у південній частині острова; він усе ще похилений на право, що особливо тепер, при низькому стані моря, найкрасше можна бачити. Коли Андрій Лстурнер покінчив свій рисунок і ми почали сходити на долину, тоді нараз чудова печера впала нам в очи. Бачучи її, можна було думати, що се якийсь твір архітектури в роді тих, якими природа прикрасила острів Стафа, що лежить у громаді Гебридів.

Панове Лстурнери, які бачили печеру Фенґаля, знайшли тут повторення її в поменшеному розмірі. Отсе саме розставлення середніх стовпів, якого придержуються все застигаючі базальти; ся сама кривля з чорних бальків, яких кінці сповні жовтавою матерією; в кінці той самий шелест воздуха, що розбивається поміж базальтові стовпи, з якого поети сотворили звуки арф Фенґаля.

На острові Стафа долівку заступає зеркало води, а тут знов море дістається тільки в часі великої бурі, а звичайно поміст творять щільно сповні базальтові стовпи.

— Дійсно, — сказав Андрій Лстурнер — печера Фенґаля, се немов величезний ґотичкий храм, а отся є біля неї ледви маленькою капличкою. Хто одначе міг був надіятися, що стрінемо таку чудову річ по середині океану, на берегах отсих незнайомих скель! Відпочивши з годину

в печері, вернули ми побережем до корабля і повідомили Роберта Куртіса про наше відкриття, а сей назначив остров на карті під іменем, яке винайшов для нього Андрій Летурнер.

І в дальших днях заходили ми щоденно до тієї печери, де нам любо сходив час. Роберт Куртіс рівнож оглянув її разом із нами. Та в нього за багато занять, щоби міг любоватися ще й чудесами природи. Фальстен рівнож пішов був раз із нами і з точністю геолога відбив кілька кусників базальту.

Пан Кір не хотів навіть завдавати собі труду, щоби зійти з корабля. Говорив я нераз пані Кір, щоби взяла участь у наших прогуляках, та вона лякаєся їхати лодкою. Сама думка, на який небудь труд, лякає її. Пан Летурнер звернувся рівнож до міс Гербей, чи не схотілаб вона оглянути остров. Дівчина радо згодилася на се. Була щаслива, що хоч на хвилину забуде на злобну тиранію своєї пані. Коли одначе просила паню Кір о дозвіл поплисти з нами, ся рішучо відмовила. Мене обурило сей поганий поступок і я заступився за міс Гербей. Вона бачучи, що я кілька разів зробив їй чемність та що може ще нераз прийдеться користати із неї, згодилася в кінці на се, щоби міс Гербей брала участь у наших прогуляках серед скель. Ловили ми часто риби біля берегів острова, снідали в печері при звуках базальтових скель. Для нас се правдиве щастя бачити, яку приемність справляємо міс Гербей отсими кількома годинами свободи. На сьому малому острові бідна дівчина знайшла більше щастя, ніж цілий світ дав їй від її ранної молодости. Рівнож і ми всі привязалися до тої нагої скелі, якої кожний камінчик і кожду сте-

Ловили ми часто риби біля берегів острова...

Жину знаємо вже добре, куді безліч разів про-
ходжувалися ми весело.

В порівнянні з покладом „Шансельора“,
є се просторе помешкання, яке з жалем покидати
мемо в хвилині відїзду.

Згадуючи остров Стаф, Андрій Летуернер
додав, що належить він до родини Мек-Дональд,
яка винаймає його за 300 франків річного чиншу.

— Чи думаєте, панове, що за винаєм на-
шого острова заплатив би хто річно хоч сотну
часть тієї суми? — спитала міс Гербей.

— Думаю, що ні шага ніхто не дав би за
те. Чи хочете взяти його на власність?

Ні, пане Казальон, — відповіла дівчина —
але се одинокий кутик на світі, де я почувала
себе щасливою.

І де я рівнож був щасливий — зітхнув
Андрій.

Скільки таємних терпінь міститься в отсій
відповіді міс Гербей. Бідна дівчина, сирота, без
приятелів, знайшла хвилину щастя на безлюдній
скелі, серед Атлантійського океана.

XIX.

Від 6 до 15 падолиста.

Перших п'ять днів по застрягненню „Шан-
сельора“, острій та густий дим добувався з під
покладу, відтак що раз далі меншав, аж у кінці
зник зовсім так, що шестого падолиста вважаємо
огонь за погашений. Одначе Роберт Куртіс при-
казав на всякий випадок помпувати безвпинно
воду так, що цілий корабель, майже по сам по-
клад залитий водою. Та з відпливом моря вода
опадає, що доказує по думці Куртіса, що отвір

мусить бути доволі великий, коли вода може так скоро відпливати. Дійсно, один з моряків пірнувши підчас відпливу моря, відшукав отвір у кораблі, що виносив майже чотири квадратні стопи. А повстав він наслідком того, що три дошки розбилися на споді корабля, коли то розбурхане море вдарило кораблем зі страшенною силою о тверді скелі.

Треба дивуватися, що спід корабля відразу не тріс у кількох місцях. Коли викинеться набір, тоді корабельний тесля скаже, чи можна буде направити ушкоджене місце на кораблі. Та треба цілі два дні на те, щоби дістатися на дво „Шансельора“ і видобути паки неспалевої бавовни.

Увесь той час Роберт Куртіс і залога не трятять ні одної хвилини і більша частина роботи вже виконана.

Отже піднесено зломану, а відтак зловлену в морі задню щоглу. Її полишений пень притесав тесля й обі часті сповно сильно окуттем із заліза. Куртіс переглянув цілий корабель. Направлено вітрила, линви, приведено в порядок щогли так, що зможемо виплисти на море зовсім безпечно.

На самому покладі є багато до направити тому, що огонь доволі тяжко ушкодив горішню частину корабельних забудовань. Треба все те привести назад до попереднього стану, на що треба доволі багато часу і праці. Часу маємо доволі, не щадимо рівнож зусиль, отже робота поступає і незабаром вернемо до наших кают.

Осьмого дня розпочалося цілковите виладованне „Шансельора“. Паки бавовни, залиті водою і по більшій частині знищені, такі тяжкі, що

ми мусліли помагати залозі витягати їх на верх. Кожду з тих пак перевозили ми осібно лодкою і викидали на базальтові скелі.

Усунувши так першу верству, треба було взятися до випомповання води, що заливала спід корабля; та щоби се вчинити, треба було вперед заткати діру, вибиту в кораблі. Важка се праця, але моряк Фляйполь і боцман виповнили її з великою точністю. Потрафили вони поринаючи в часі відпливу моря аж на саме дно корабля, заткати діру куснем мідяної бляхи. Лякаючись одначе, що бляха не видержить зовнішнього напору, коли помпи почнуть викидати воду з середини корабля, Роберт Куртіс попробував зміцнити її тим, що приказав покласти на неї паки з бавовною. Думка капітана показалася доброю, як видно се було з праці помп. Вода що раз меншала в нутрі корабля і моряки можуть зовсім свobodно усувати паки з бавовною верству за верствою. З того видно, що зможемо дістатися до діри і направити її з середини. Певно, що красше було би перевернути корабель на бік і так усунути поломані дошки, та се в наших обставинах не дасться виконати. Зрештою лякаємося, щоби не зірвалася буря в часі, колиб корабель лежав перевернений, та не змела його на розбурхані филі океана.

— Можу заспокоїти вас — сказав Куртіс, — що здержимо зовсім доплив води до середини і незабаром спробуємо поплисти до суші сяк-так безпечно.

По двох днях роботи більшу частину води вилито і викидання пак із бавовною не стрічає вже ніяких перешкод. Мусимо рівнож по черзі помагати залозі, що кожний робить, на скільки

тому стає сили. Навіть Андрій Лстурнер не вважаючи на те, що він каліка, взявся за працю. А всеж важка се робота помпувати, не можна довго видержати без відпочинку. Руки й ноги вмівають небаром від дручка; не дивуюся отже, що моряки так відмовляються від сеї роботи. Щастє, що ціла ся робота доконувалася в доволі догідних обставинах, бо корабель опертий був о тверді скелі, а не гоїдався на широкому морю. Нехай заховає нас Господь від чогось подібного серед отвертого моря.

XX.

Від 15 до 20 падолиста.

Сьогодні оглянено ціле нутро корабля, при чому знайдено і коробку з пікратом у тім місці корабля, куди на щастє огонь не дійшов іще. Коробка ціла, навіть вода не знищила вибухової матерії. Положено її рівно на скелі. Не знаю, чому не кинено її зараз у море. Роберт Куртіс переконався, що поклад і бальки, що його піддержували, менше знищені, як він надіявся. Горяч огню повигинала грубі дошки та бальки, не перепалюючи їх зовсім. Далеко більше знищив огонь бік корабля. Дійсно, доволі велика частина корабельного підбиття перепалена місцями на уголь. Сповня іzza горячі порозходилися так, що се дійсно можна чудом назвати, що корабель не розлетівся досі на кусні. Все те подає нам дуже сумнівні вигляди на нашу майбутню плавбу. „Шанселюр“, як показується, так знищений, що Роберт Куртіс не потрафить його при помочи сих засобів, які маємо, так полатати, щоб ми могли безпечно відбути довшу подорож. Тому то

капітан і тесля ходять зажурені. Шкоди є так великі, що колиб ми находилися на якому острові, а не на отсих скелях, то без сумніву Куртіс приказав би розібрати корабель і збудувати менший, яким можна би з більшою безпекою плисти. Куртіс скоро рішився. Зібрав нас подорожних і залогу на покладі „Шансельора“ і так відозвався:

— Корабель більше знищений, як се нам здавалося, особливож його спід. А що в нас нема змоги його направити як слід, а по друге, не можемо довго полишатися на сих скелях, де ми здані на ласку моря, отже на мою думку буде найкрасше, коли заткаємо як найсильніше діру і попливемо до найближшої суші. Звідсіля до голяндської Гваяни є всього 800 миль. Сю дорогу можемо переплисти при прихильнім вітрі за 10 до 12 днів. Дістанемося, думаю, до Парамарібо на самій півночі Гваяни.

Супроти сього, що ніщо инше нам не лишалось, думку капітана прийнято одностайно.

Тесля забрався до латання корабля та став підпирати, на скільки можна було, бальки, понадпаловані огнем. Здається одначе, з „Шансельора“ нічого путнього не вийде, його розберуть у першому стрічному порті.

Всі отсі роботи тривали до 20 ого. Коли покінчено все, що лиш тільки вдалося в даних обставинах зробити, щоби вчинити нас пригожими до плавби, Роберт Куртіс зважився спустити його на море.

Як виладовано бавовну, то „Шансельор“ уносився на воді навіть у часі відпливу моря. Щоби забезпечити його перед розбиттєм о скелі, спущено передній та задній якор, через що находився він немовби в басейні, хоронений на

право і ліво скелями, яких не заливало море навіть у часі припливу.

Отсей басейн так широкий, що можна в ньому повертати кораблем при помочи дручків, опертих на скелях. Здається отже, що виплисти „Шансельорови“ на море прийдеться легко, щоби тільки був пригожий вітер. Усе те однак не так легке, як на перший погляд воно видається Роберт Куртіс не може ждати кілька місяців і мусить користати з повного моря, щоби освободити корабель.

Вітер віс доволі добрий, бо з північного — сходу, отже в напрямі, куди міг би „Шансельор“ видобутися з отсих скель. Та Куртіс зовсім слушно не спішиться, щоби розвинути всі вітрила корабля, якого здібність до плавби дуже сумнівна і який може задержати найменша перешкода. Порадившись з поручником Вальтером, теслю та боцманом, капітан рішився ливвами перетягнути корабель з поміж отсих скель. На всякий випадок, колиб се не вдалося, прикріплено позаду якор, щоби можна було вернутися. Два інші якорі приміщено на довжезних ланцюгах на зовні, поза скелями. Ланцюхи почеплено до вінд, залага взялася до дручків і о четвертій годині під вечір „Шансельор“ починає рухатися.

В двайцять три хвилини по четвертій має наступити приплив, отже є надія, що море підніме „Шансельора“ і він зможе просунутися крізь вузький просмик, який в одному місці творять скелі, що замикають отсей мимовільний басейн.

А щоби крім праці вінд вихіснувати рівнож силу вітру, приказав Куртіс підняти горішні й долішні вітрила. Надійшла рішаюча хвиля. Море

досягло найбільшої висоти. Подорожні та залога держать за дручки від вінд, панове Летурнери, Фальстен і я підпираємо з правого боку. Куртіс станув на помості, пильнуючи вітрил, поручник на переді, а боцман біля керми.

„Шансельор“ здрігнувся кілька разів, підіймаючися, та на щастє зовсім спокійне море легко уносить його.

Разом брати! — кличе Куртіс спокійним і повним довіря голосом — вперед! Ідемо! Вінди заворушилися, чути дзвенькіт ланцюхів причеплених до отворів на переді корабля. Вітер рівнож дучь сильно і щогли гнутья під його подихом. Посунулися ми може на 20 стіп. Один із моряків зтягнув пісню, придавленим вправді голосом, але бадьору моряцьку пісню, що знаменито достроювалася до ритміки рухів наших рук.

З великою натугою зібрали ми всі наші сили. „Шансельор“ здрігається. Та даремні всі напі зусилля, море починає відпливати. Не переїдемо!

Відколи пересвідчилися ми, що корабель не відістанеться крізь оттой просмик поза скелі, треба було завернути його на давне місце, щоби зовсім не розбився, коли море зачне відпливати. Отже пішли знов вінди в рух, сим разом у протилежний бік і по хвилі „Шансельор“ повернувся назад у свій басейн, з якого неначе з тюрми так бажав вирватися.

— Якже, капітане, спитав боцман, що далі робити, як видобути ся звідсіля?

— Не знаю ще — відповів Куртіс, — але мусимо видобути ся!

XXI.

Від 24 до 23 листопада.

Треба нам конче не надумуючись покинути сей басейн. Погода, що цілий листопад майже була сприятлива, починає змінюватися. Барометер опав від ранку і буруни починають гойдатися довкола скель. Вони не зможуть опертися вітрови і „Шансельор“ готов пропасти.

Сього вечера Роберт Куртіс, Фальстен, боцман, тесля і я оглядали базальтову підставу наших скель. Є тільки один спосіб, в який міг би „Шансельор“ вирватися звідсіля, а саме дручками розбити базальтову підставу скель і тим дати „Шансельорови“ змогу видобутися на широке море

— Та сей базальт твердий мов іраніт і ціла праця буде переривана припливом і відпливом моря.

— Так отже не витрачуймо марно часу, а берімся за діло, — відповів Куртіс.

— Ех, капітане, — відозвався тесля, — сеж буде робота на місяць! Чи не краще булоб висадити отсі скелі у воздух? Чейже є в нас порох на кораблі!

— Дуже його мало — сказав боцман.

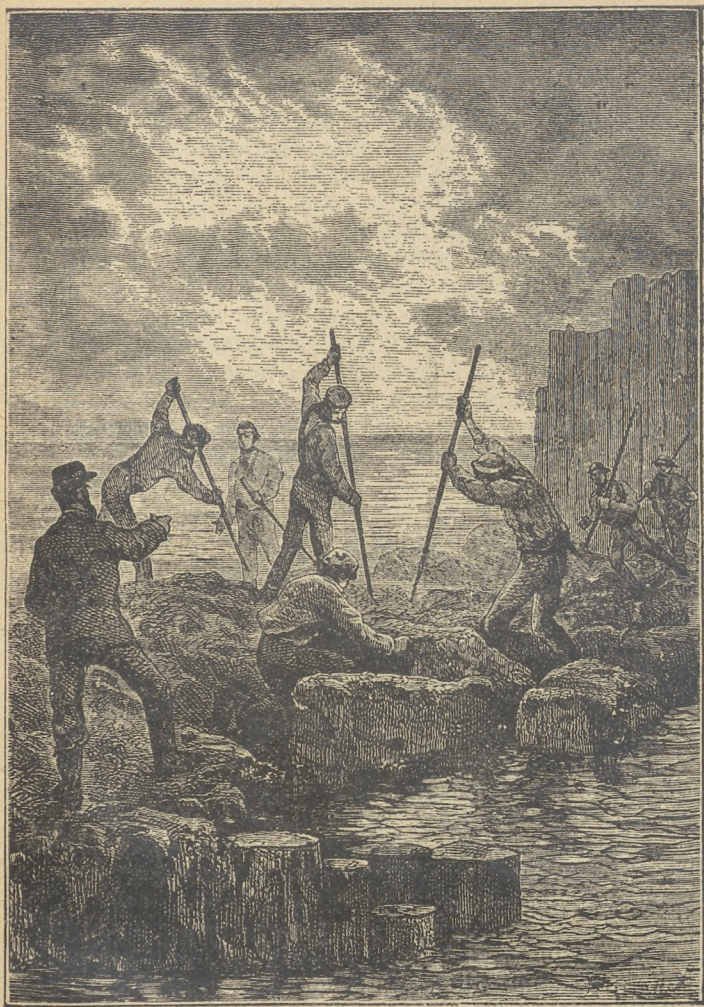
Дійсно важка проблема. Місяць роботи! Та за той час може море зовсім розбити корабель.

— В нас є щось краще від пороху — за примітив тоді Фальстен.

— Що саме? — спитав Роберт Куртіс, звертаючись до інженера.

— Пікрат потасу! — відповів Фальстен.

Пікрат потасу, що його забрав нещасний Рубій. Вибухова матерія, яка мало що не висади-

...а тесля під проводом Фальстена починає вертіти діру..

ла корабля у воздух, розсадить скелі і промостить „Шансельорови“ дорогу на широке море.

Як уже згадував я, коробку з пікратом положили ми в одно місце на скелях. Неначе само Провидіння піклувалося нами, не даючи вкинути її даремно в море.

Моряки пішли по дручки, а тесля під проводом Фальстена починає вертати діру в місці, де найкрасше буде заложити міну. Все складається на те, що міна за ніч буде готова, а ранком, зі сходом сонця вибух розсадить скелі і „Шансельор“ зможе виплисти на море. Звісно, що окись пікрату є продуктом кристалічним, та гірким, вивореним із смоли і камінного вугля, а через сполуку з потасом творить жовту сіль, яку називають пікратом потасу. Сила вибуху тої матерії є менша, ніж стрільної бавовни і динаміту, але більша від звичайного пороху. Експльозію викликати можна дуже легко звичайним, сильним ударом.

Робота теслі при помочи залогів велася дуже пильно цілу ніч, але ще й на другий день не покінчено її. Дійсно, бо тільки підчас відпливу моря, що не дуже довго трівав, можна сверлувати скелю.

В кінці 23 падолиста покінчено з вибиванням діри в скелі. Вибито діру в базальтовій підставі доволі велику, щоби в ній помістилося 12 фунтів вибухової матерії. Се незабаром сталося. Заки вложено пікрат у діру, запримітив Фальстен, що красше булоб помішати його із звичайним порохом. Се дасть нам змогу підпалити міну льонтом, що для нас далеко безпечнійше. А в тім звісна річ, що пікрат, змішаний з порохом, красше надається до висаджування твердих скель.

Інженер Фальстен рідко коли говорить, та коли відозветься, то — дійсно щось мудрого скаже. Його рада найшла послух. Змішано порошок із пікратом, всипано те все до вибитої діри і покладено у неї льонт.

„Шансельор“ лежить на стільки далеко від міни, що не лякається експльо́зії. Та ізза обережності, подорожні й залога схоронилися на другому кінці скелі в печері і пані Кір, хоч не радо, мусіла покинути корабель. Відтак Фальстен підпалив льонт, що мав десять хвилин горіти, і прилучився до нас.

Наступив вибух. Був він глухий і далеко менше голосний, ніж ми надіялися, та се звичайно буває із мінами, що заложені глибоко. Ми побігли зараз подивитися на експеримент. Удався він знаменито. В тому місці, де була заложена міна скелі розбиті зовсім, а на їх місці повстав канал, яким „Шансельор“ зможе виплисти на море.

— Слава! — залунало довкола. — Двері від тюрми відкриті і в'язні можуть утікати!

З припливом моря „Шансельор“ тягнений ланцюхами випливає крізь канал на широке море. Та ще цілий день мусить він залишитися біля нашого острова, бо серед тих обставин, в яких він знаходиться, не можна ним кермувати; треба додати йому тягару, щоби була в нього рівновага. Цілу добу працює залога, щоб нагрузити його камінням та менше знищеними паками бавовни.

Цілий той день панове Летурнери, міс Гербей і я гуляємо по наших скелях, яких ніколи вже не побачимо, а на яких перебули ми цілі три тижні. Імя „Шансельора“, отсих скель та

Наступив вибух.

день нашого розбиття гарно вирізані на одній із стін печери. З деякою тугою прощаємо отті скелі, на яких декому з нас довелося перебути найкраспі хвилі свого життя.

В кінці 24 падолиста „Шансельор“ розвинув долішні вітрила, та парус великої щогли, а за дві години опісля потонули у сірому сутінку останні вершки „наших скель.“

XXII.

Від 24 падолиста до 1 грудня.

Пливемо отже на кораблі, що дає нам дуже малу поруку перед небезпекою та на щастє подорож наша не тріватиме довго. Маємо переплисти 800 миль. Як що північно-східний вітер буде віяти далі, то за кілька днів „Шансельор“ допливе до берегів І ваяни.

Пливемо на південний-захід. Перші дні проминають добре. Напряв вітру добрий, одначе Роберт Куртіс не хоче розкинути всіх вітрил, лякаючись, щоби за скорої плавби не причинила знов якої катастрофи. Сумна то плавба, коли нема довіря до корабля, на якому чоловік пливе. Крім того замість посуватися вперед, вертаємося! Тому то кождий ходить задуманий, і на кораблі нема того руху, як се звичайно буває в часі скорої та безпечної плавби.

Дня 29 вітер змінився більше на північний, не можна отже вдержати попередного напряму. Мусіли ми зрівнати вітрила з ливами з правого боку, тому то й корабель сильно похилився. Щоби не допустити до сього, приказав Куртіс звинути поменші вітрила.

Всі дякують Куртісови, бо кожному не так розходиться про скору, як про певну й безпечну плавбу.

Ніч із 29 на 30 була темна і мрачна, вітер віє що раз сильнійше на північний схід. Подорожні сидять по більшій часті в каютах, а Куртіс і ціла залага перебувають переважно на покладі. Корабель усе ще похилений, хоч звинено всі горішні вітрила. Над ранком хотів я дійти до каюти, коли один із моряків, що був під покладом, вибіг і крикнув:

— Вода на дві стопи!

Куртіс і боцман зійшли скоро по сходах і переконалися, що ся сумна новина була дійсно правдою.

Чи діра всупереч усім змаганням знов отворилася, чи дошки розійшлися — не знаємо — досить що вода скоро наповнює спід корабля.

Капітан вернувши на поклад, пустив корабель із вітром, дожидаючи дня.

В ранці поміри виказали три стопи води.

Глянув я на Куртіса, був блідий, але не втратив холоднокровности.

Подорожні вибігли на поклад; відкрито їм усю правду, бо не було причини її скривати.

Чи знов яке нещасте? — спитав Летурнер.

— Се можна було предвидіти — сказав я. — На щасте одначе ми недалеко від суші і маю надію, що дістанемося щасливо до неї.

— Коби вас вислухав Господь! — сказав пан Летурнер.

Роберт Куртіс видав приказ помпувати воду. Залага взялася до роботи, більше з резігнацією,

ніж з охотою. Моряки бачучи, що в помпах уся їх надія, мінялися по черзі за роботу.

Коли настав день, знов міряно воду. Показалося, що вода прибуває повільно, але безупинно до нутра корабля. На нещасте помпи псуються часто ізза безупинного уживання так, що все треба направляти їх. Лучається рівнож, що затикають їх кусники бавовни та попіл так, що треба тратити час на чищення.

На другий день поміри виказали, що висота води піднялася на пять стіп. Коли стріне помпи яка несподівана пригода, то вода затопить корабель. Було се вже тільки питанням часу і то дуже короткого. „Шансельбор“ що раз більше поринає в воду, що раз тяжше йому приходиться плисти. Запримітив я, що Роберт Куртіс що раз більше насуплює чоло за кожним звітом боцмана, чи поручника, а се віщує лихо. Помповання води трівало цілий день і цілу ніч Залога вже знесилена. Можна запримітити неохоту серед моряків. Поручник і боцман дають добрий приклад, рівнож і подорожних видко біля помп. Положення вже не таке, яке було, коли то „Шансельбор“ застряг серед скель. Наш корабель гойдається тепер над пропастью, яка кожної хвилини може його проковтнути.

XXIII.

Від 2 до 3 грудня.

Цілу добу змагаємося без упину із водою, яка що раз більше заливає нутро корабля, та здається все те даремне і незабаром надійде хвиля, коли помпи не встигнуть википути напливаючої води. Цілий час капітан Куртіс ні хвилини не

спочиває; все сходить на долину, щоб міряти стан води, а боцман, тесля і я, звичайно супровожавмо його.

Коли на споді корабля відкинено кілька пак бавовни, почули ми голосний булькіт води. Чи діра побільшилася, чи може в иншому місці розійшлися замки? Не знаємо. На всякий випадок, Роберт Куртіс приказав обтягнути цілу задню часть корабля парусиною, напущеною смолою, щоби вчинити стіни корабля менше промакальними. Сим способом може вдасться спинити доплив води із зовні, а тоді легше булоб випомпувати воду і зменшити тягар корабля. Не легко се зробити, як може здаватися. Треба було вперд зменшити скорість корабля, відтак полотно придержуване на ливах підтягнути під спід корабля аж до місця, де перше була діра так, що цілий „Шансельор“ завинено немов у повивач.

По довершенню сього діла забралися ми з новим жаром до праці і помпи знов заграли. Вода входить дещо до корабля, та в далеко меншій скількості і під вечір побачили ми, що зменшилося її о кілька цалів. Небогато, та всеж таки і се щось значить. Помпи викидають більше води, ніж її прибуває; ні на хвилину не спочиваємо. Вітер віє далеко сильніше сеї ночі, але не вважаючи на те, Куртіс приказав розпустити всі вітрила. Він знає добре, в якому стані корабель, тому бажає як найскорше причалити до суші. На випадок колиб ми стрінулися з яким кораблем, задумує він дати знак, що ми в небезпеці, пересадити подорожних і залогу, а сам не уступить із „Шансельора“ аж до останньої хвилини.

Одначе всі отсі наміри не мали сповнитися. В ночі, наслідком зовнішнього тиснення, полотно не видержало і на другий день боцман міряючи глибину, не міг здержатися від прокльону та оклику:

— Знов шість стіп води на споді!

На жаль, так дійсно було. Корабель знов наповнюється водою, і очевидячки, щораз більше поринає, а вода в ньому піднімається що раз висше. Не вважаючи на те, помпи працюють цілий час, висмоктуючи наші останні сили. Руки мліють, кров пливе ізза нігтів, однак усі отсі зусилля даремні, бо вода що раз більше підіймається в кораблі.

Роберт Куртіс поставив нас рядом і ми вичерпуємо коновками воду, виливаючи її відтак поза поклад. Та все те даремне! Пів до девятої міряно знов глибину і поміри виказали, що вода прибуває. Розпука огортає деяких моряків.

Куртіс заохочує їх до праці, але вони відмовляються.

Один із них, провідник та дорадник бунгу, називається Овен.

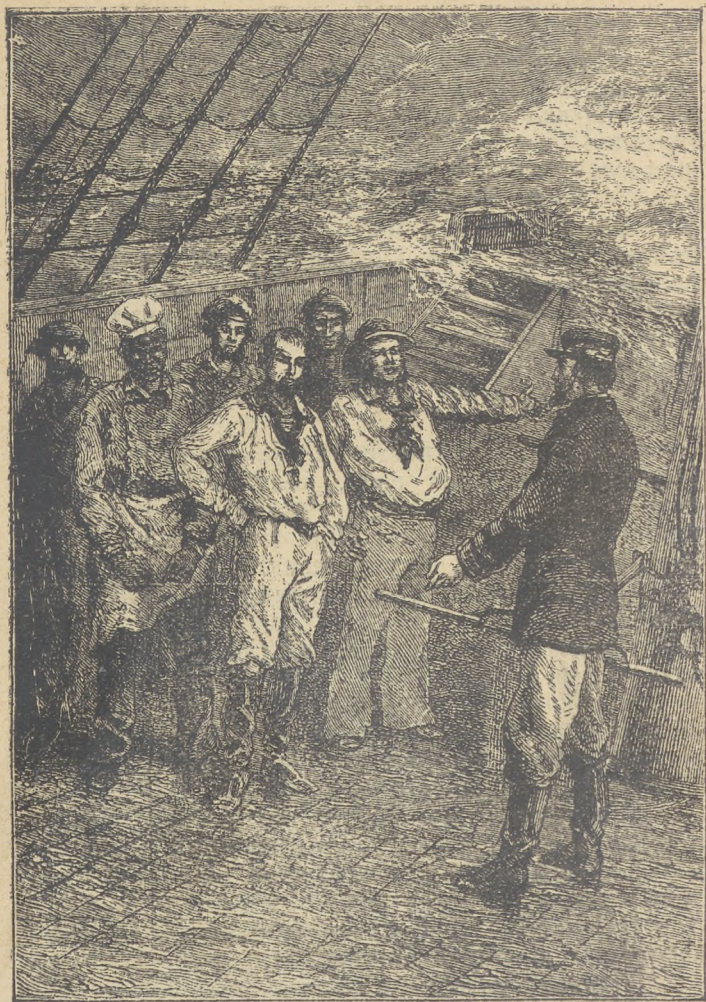
Сороклітній мущина, з рудавою бородою, поза тим без заросту, із затисненими зубами, має сірі очі з червоними віями, простий ніс, відстаючи уха та поморщене чоло.

Він перший відмовився від роботи. Кілька моряків пішли його слідом; між ними запримитив я кухара Джінкстропа, який рівнож був велике ледащо.

На приказ Куртіса, щоби взятися знов за роботу, Овен рішучо відмовився.

Капітан повторив приказ.

Овен знов відмовився.

Не раджу вам доторкнутися мене.

Куртіс підійшов до неслухняного моряка.

— Не раджу вам доторкнутися мене! — відозвався холодним голосом Овен і сів на поруче корабля.

Тоді Куртіс пішов у каюту й за хвилину вернувся з набитим револьвером.

Овен глядів хвилину на капітана, та відтак на знак Джінкстропа, забрався до роботи.

XXIV.

Дня 4 грудня.

Перші сліди бунту розвіялися перед рішучістю капітана. Однак чи буде се рівнож так і в будуччині? Треба надіятися, що так воно буде, бо непослух серед залого — був би для нас найстрашнішим ударом.

В ночі помпи перестали працювати.

Корабель пливе що раз тяжше, а що важко йому приходиться плисти по філях, тому то буруни заливають поклад і доливають іще більше води в нутро корабля.

Положення стало так грізне, як було се під час пожежі. Подорожні та залого відчують, що корабель починає втікати їм з під ніг. Бачуть, що вода повільно та без упину все підіймається і грозить їм, як колись полум'я.

Поза тим залого лякаючись Куртіса, працює далше і моряки хоч не хоч працюють енергічно, та починає їм уже не ставати сили.

Ті, що черпають воду коновками, приневолені втікати з покладу, де занурені по пояс у воді, кожної хвилини можуть утопитися. Полишився один останній ратунок і на другий день,

по нараді з поручником і боцманом, Куртіс рішився кинути корабель, а що лодка не могла всіх помістити, рішено зараз збудувати щось у роді сплаву, чи дараби.

Залога працювала при помпах аж до відпливу.

Рішено, що сплав має бути збудований із запасних дощок та бальків, порізаних у півперек після міри.

Коли їх зібеться разом, будемо мати сильне руштованне, на яким опреться сильний поміст сплаву, довгого на 40, а широкого на 20 до 25 стіп.

Куртіс, Фальстен, тесля і десять моряків взялися зараз за пилки й сокири. Решта залози разом із подорожними, все ще працює біля помп. Біля мене стоїть Андрій, на якого батько глядить сумовито. Що з ним станеться, як що прийдеться йому боротися з філями, серед умов, в яких навіть найсильнішому мушціні важко було би вратуватися. В кождім випадку буде нас два біля нього і не кинемо його ані на хвилину.

Перед панею Кір, яка наслідком безупинної дрімоти майже втратила змогу щонебудь думати, затають усю небезпеку.

Панна Гербей виходить на поклад тільки на кілька хвилин. Бліда вона із знесилення, та сил не втратила зовсім. Сказав я їй, щоб на все була готова.

— Так і є зі мною, я Богови віддалася в опіку — сказала до мене відважна дівчина, по чім вернула до пані Кір.

Поволікся за нею погляд Андрія. Летурнера глибокий сум огорнув його лице.

О осмії годині вечером покінчено вязанне сплаву. Вперед спущено на воду порожні, сильно заткані бочки, що були призначені на те, щоб привязані до сплаву легше його уносили на філях.

По двох годинах опісля роздалися крики в каюті, з якої вибіг пан Кір, кричучи: Топимось! Корабель топитья! А відтак за хвилину панна Гербей та Фальстен винесли зомлілу паню Кір.

Оклики розпуки роздаються усюди, на кораблі повстала метушня, яку годі описати.

Роберт Куртіс вбіг до каюти виносячи звіттія мапу, сектант та бусолю.

Залога кинулася до сплаву, однак ізза того, що на нім нема ще помосту, годі шукати в ній ратунку.

Важко описати всі думки, що ходором ходили в моїй голові. В мить ціле моє життє ви ринуло перед очима моєї душі.

Здавалося, що ціле моє істнованне замкнене в отсій останній хвилині! Почував я, що немов разом зі мною усуваються дошки корабля! Я бачив, як підіймається вода, що немов океан росте підо мною!

Кілька моряків із криком розпуки ратується на щоглах. Я пустився наслідувати їх.

Нараз чиясь рука задержала мене. Се пан Летурнер із заплаканими очима вказував мені свого сина.

— Так, — кликнув я, беручи його за руку — в двійку виратуємо його.

Заки вспів я се сказати, Куртіс спіймав Андрія, та виніс його на бузькове гніздо. Нараз почули ми якийсь удар у корабель, а „Шансельбор“, що досі гнав скоро, попиханий вітром, спинився!

Корабль почынае поринаць в море!

Корабель починає поринати в море! Вода заливає мені коліна. Бездушно хапаюся якоїсь ливви... Одначе нараз отте поринанне спинюється і „Шансельор“, якого поклад занурився був на дві стопи в море, станув не-порушно.

XXV.

В ночі з дня 4 на 5 грудня.

Роберт Куртіс перебігши залитий поклад, заніс Андрія на бузькове гніздо, де й пан Лестурнер рівнож видрапався разом зі мною.

Глянув я довкола себе, на скільки можна було се вчинити в доволі ясну ніч. Капітан повернувся на своє місце на помості. На незатопленій досі, задній часті корабля, видно в тіни пана Кіра, його жінку, панну Гербей та Фальстена. Подальше від них примістилися поручник і боцман, інші з залоги сиділи на щоглах.

Андрій Лестурнер видрапався на найвисший поміст бузькового гнізда. Бідний батько мусів уставляти йому ногу на кожному шаблі шнурової драбини; та хоч вона й холіталася, дістався він на гору щасливо.

Важко одначе вговорити паню Кір, щоби покинула своє теперішнє місце, де кожної хвилини може її змести сильний бурун із покладу. Панна Гербей не хотіла покинути своєї пані й полишилася біля неї.

Першим ділом Куртіса, коли тільки корабель перестав поринати, було розпустити всі вітрила й скинути реї при щоглах, щоби через те надати кораблеви рівновагу. Мені здається, що корабель не перехилиться на ніякий бік, але

може кожній хвилині піти на дно. Підійшов я до Куртіса, питаючи його, що він думає про все те.

— Або я знаю? — відповів той спокійно. — Се залежить від стану моря. Знаю тільки, що корабель тепер є в рівновазі, яку одначе може кожній хвилині втратити!

— Чи „Шансельбор“ може плисти тепер, маючи стільки води на покладі?

— Ні, пане Казальон, але може посуватися боком, під напором струй та вітру і як що вдержиться так кілька днів, то доведе нас до суші. Крім сього, як останній ратунок, є в нас ще сплав, який за кілька годин докінчу. Ранком відплинемо.

— Так отже є в вас ще якась надія?

— А по щож утрачати її, пане Казальон? Можу впевнити вас, що коли в нас є девятьдесятьдесять можливостей загибелі, то все таки полишається нам іще одна ратунку. Коли не помиляюся, „Шансельбор“ є в такому самому положенню, як у 1795 році корабель „Юнона“, який виратувано. Двадцять днів висів він поміж двома водами. Подорожні і залага схоронилися на щогли і коли в кінці вказалася суша, всі що вдержали голод та знесилення, виратувалися на рибальських човнах! Ся подія доволі звісна в історії мореплавства, щоб ви нагадували собі її! Чомуж отже „Шансельбор“ не має мати такого щастя, як „Юнона“!

Можна довго перечитися про се з капітаном, однак як із сього видко, Куртіс не втратив іще надії.

Однак тому, що рівновага корабля може кожній хвилині захитатися, краще буде як найскорше

покинути „Шансельора“. Ураджено отже, щоби зараз завтра, як що тільки тесля докінчить сплав, відплисти.

Уявіть собі розпуку залози, коли по півночі тесля побачив, що руштованне сплава зникло! Ливви, що придержували його, розірвалися і може вже з годину, як отсе руштованне поплило собі геть!

Моряки, довідавшись про се нове нещастє, почали розпучливо кричати: Стинати щогли! Спустити щогли на море!

І не задумуючись над тим, що роблять, кинулися стинати щогли та збивати з них сплав.

Але Роберт Куртіс спинив їх.

— На свої місця, хлопці! — кликнув. — Нехай ніхто не важиться доторкнутися хочби по-сторонка без мойого приказу. „Шансельор“ у рівнозаві і не піде так скоро на дно!

Рішучість, з якою Куртіс вимовляв отсі слова, повернула відвагу цілій залозі і моряки всупереч своїм попереднім думкам, повернули на свої давні місця.

На досвітку виліз Роберт Куртіс на вершок щогли і почав розглядатися довкола, шукаючи сплаву.

Даремні зусилля! Зник. Лодки не можна спустити, щоби пошукати за ним тому, що море сильно колишеться. Лодка за слаба, щоби могла йому опертись. Треба отже зараз узятися до будовання нового сплаву.

Пані Кір рішилася в кінці кинути своє до-теперішнє місце і перейти на бузькове гніздо.

Пан Кір разом із Сілясом Гентлієм примістилися на передній щоглі. Коло пані Кір і панни Гербей обібрали собі місце панове Летурнери.

Зовсім природно, що їм усім дуже тісно, бо цілий поміст бузькового гнізда має ледви 12 стіп у промірі. Куртіс приказав розтягнути над тим помостом кусень полотна, забезпечуючи в той спосіб дами від палючого сонця.

На щастє зловлено кілька бочівок, що плавали помежи щоглами корабля. Було в них вуджене м'ясо, сухарі, та невелика скількість солодкої води, що є тепер одиноким нашим припасом.

XXVI.

5 грудня.

Горячий день. Грудень під 16-тим рівнобіжником є найкрасшим місяцем літа.

Коли вітер не охолодить соняшного проміння, можна надіятися страшної спеки.

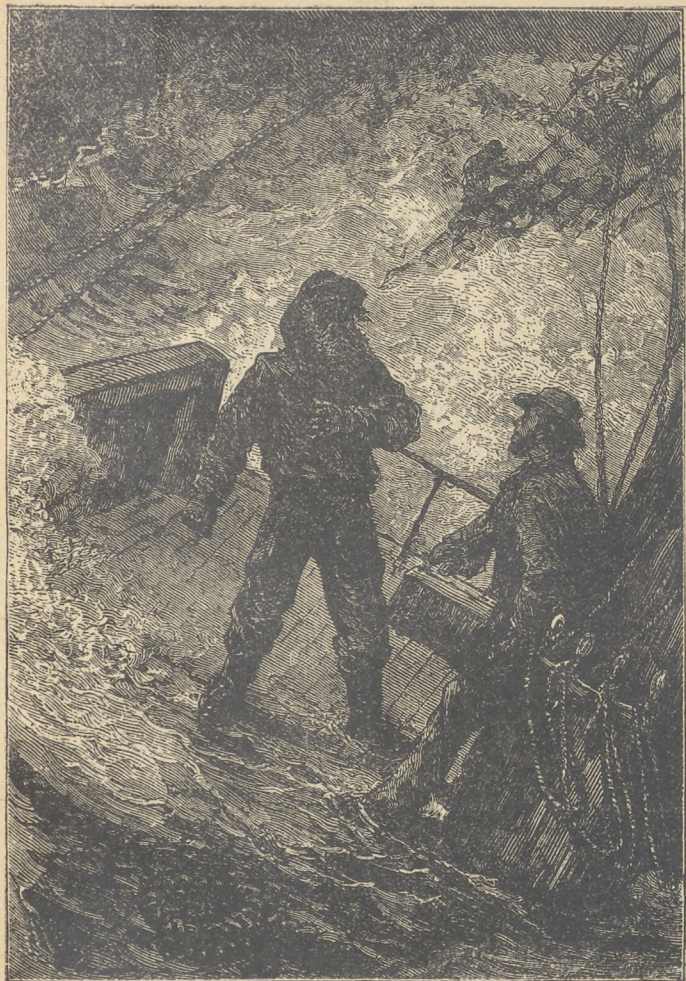
Море все ще розбурхане. О корабель, який у своїх трьох четвертих частинах занурений в воді, розбиваються невгамовано буруни. Що хвилини заливають нас білою піною неначе дощем.

Ось що полишилося із „Шансельора“:

Три щогли з гвіздами, мала передна щогла, на якій завішено лодку, щоб охоронити її перед філями, а дальше вистаючий поміст і передній поклад, получені вузьенькою рамою поруча.

Цілий поклад затоплений.

Дістатися з одного бузькового гнізда на друге дуже тяжко. Тільки моряки спинаючись по линках, можуть переходити з одного на друге. А в долині помежи щоглами бушує море й поволи розриває боки корабля, з якого дощок хочемо збити сплав.

Тільки один старий моряк...

Для подорожних, що схоронилися так високо, страшний се вид: прислухуватися до реву грізних филь океану, глядіти на його вкриті піною буруни. А в тім красше й не призадумуватися над тим усім, бо отся глибінь так тягне, так манить до себе... Та не вважаючи на те, залога не спочиває ні хвилини але буде другий сплав. Вжито до сього всіх дощок та горішні щогли і під проводом Куртіса робота кипить під руками моряків.

„Шансельор“ не рухається і як впевняє капітан, може довший час держатися оттак серед води. Тому то Куртус настає на те, щоби не надто спішитися, за те щоб як найкрасше збудувати сплав.

Плавання буде для нас доволі довга, бо найблизший берег, себто Гваяна, віддалений від нас кількясот миль. Тому то красше перебути один день довше на щоглах, та збудувати сильний сплав, на яким зможемо доїхати до суші. Всі згодилися на те. Моряки знов набрали відваги і працюють солідно.

Тільки один старий моряк, що мав з шістьдесять років, із сивим волосєм, не хоче покинути „Шансельора“. Є се Айриш, що називається О'Ріді.

Саме був я на помості, коли й він надійшов.

— Прощу вас, — відозвався, прожовуючи найспокійніше в зубах тютюн — мої товариші є тої думки, що треба покинути корабель, а в мене нема до сього охоти. Я вже девять разів розбивався, чотири рази на повнім морі, а пять біля берегів...

— Таке то моє ремесло... я добре на тім розуміюся... Так отже, скарай мене Бог, що всі ті,

які шукали ратунку на сплавах, чи човнах, марно гинули.. Доки корабель пливе, не треба з нього втікати. Більше не маю що казати!

Сказавши сі слова, старий Айриш, якому мабуть тільки розходилося про те, що в нього ваготіло на душі, знов замовк, мабуть на довго, бо звісний був із маломовности.

Біля третої пополудни запримітив я, що Кір і Гентлій говорять про щось живо на передній щоглі. Нафтяр намовляє до чогось бувшого капітана, та сей відмовляється, вказуючи рукою на стан моря і неба.

В кінці по годинній нараді Сіляс Гентлій спустився по ливах на поклад і зник мені з очей.

Не привязуючи до сього ніякої ваги, зійшов я на вистаючий поміст, де провів кілька годин на розмові з паннами Летурнерами, Фальстеном і панною Гербей.

О п'ятій зіли ми разом обід, що складався з сухарів, сушеного мяса, та пів чарки води на особу.

Пані Кір має горячку і нічого не їсть. Від часу до часу натирає панна Гербей водою її засохлі уста. Нещасна жінка мучиться дуже і сумніваюся, чи довго вона видержить оттак. Її муж ні разу не навідується до неї. Тимчасом біля шестої завдав я собі питанне, чи серце не заворушилося в того самолюбца. Пан Кір кликнув на моряків, що стояли на переді корабля, щоби помогли йому зійти з бузькового гнізда.

Чи хотів би він може побачитися з жінкою, що лежить на задній щоглі?

Моряки удали, що не чують. Пан Кір ще раз звертається до них, обіцяючи їм заплатити за поміч.

Зараз два моряки скочили на поруче, а звідтіля видрапалися на бузькове гніздо! Одначе не бралися помагати панови Кірови, тільки вперед почали торгуватися з ним. Мабуть жадають за багато, а пан Кір дає за мало.

Хвилину здавалося, що лишать його там, де він був. Та погодилися і пан Кір добув з портфеля пачку долярів і віддав її одному з моряків. Сей повагом перечеислив і як мені здавалося, було там мабуть сто долярів.

Розходиться про те, щоби спустити пана Кіра з щогли на перед корабля. Моряки обвинили його линвою і привязуючи кінець линви до щогли, спустили його на долину як скриню, не жаліючи при тому дотепів та штовханців, які сердечно розсмішили цілу залогу.

Я помилився. Кір зовсім не мав наміру побачитися з жінкою. Полишився разом із Сілясом Гентлієм на переді корабля. Незабаром зник мені з очий.

Ставала ніч, вітер притихав, та море все ще було розбурхане. Місяць, що зійшов по четвертій, виринає часом поміж хмарами, а червоний відблиск його. віщує на завтра сильний вітер. О! коби дав Господь, щоби сей вітер віяв від північного сходу і попихав нас до суші. Найменша зміна в напрямі вітру була би для нас нещастем, бо силав може плисти тільки з вітром!

Роберт Куртіс виліз на поміст гнізда біля осьмої. Мабуть трівожить його стан неба й тому хоче подивитися, що буде завтра.

Здавалося мені, що побачив я темну точку...

В пів години опісля, заки зліз на долину, стиснув мені мовчки руку і вернув на поміст покладу. Даремно силкувався я заснути, тривожні думки не давали мені спати. Тривожить мене тишина у воздуху, щось дуже підозрілою видається вона мені. Деколи тільки подих вітру мигне по ливах, добуваючи із них металічні звуки. Крім сього відчувається щось на мори. Розгойдане воно, немовби буря пройшла по ньому. О півночі розійшлися хмари, пропускаючи місячне сяйво, яке відбивалося у грізних бурунах, розкидаючи дивний блиск довкола. Я піднявся, розглядаючись навкруги. Дивно, здавалося мені через хвилину, що побачив я темну точку, яка гоїдалася в долині серед філь. Мабуть се не скеля, бо підіймається й опадає разом із філями. Що се могло би бути?

Відтак місяць знов сховався за хмари, темність огорнула нас довкола і я пригорнувшись до щогли, заснув.

XXVII.

6 грудня.

Переспав я кілька годин. О четвертій збудив мене свист вітру та голос Роберта Куртіса, що гомонів серед клетку філь, які стрясали щоглами. Я встав і придержуючись щогли, почав розглядатися, що довкола мене діється. Серед темноти чути рев моря, видко піністі буруни, що переливаються помежи щоглами. Дві чорні тіни мигають на білавому фоні неба. Се Куртіс і боцман. Їх придавлений голос ледви доходив до мене. Один із моряків, якого капітан післав прикріпити сильнійше ливву, перейшов саме біля мене.

— Що сталося? — спитав я.

— Вітер змінився...

Відтак докинув кілька слів, яких я не почув добре; здається однак, що сказав: під простим кутом.

Під простим кутом, у такім разі вітер із північно-східного змінився на південно-західний і пожене нас на широке море! Мої прочування не обманули мене.

Небаром стало яснійше. Вітер не змінився під кутом простим, та віє більше із півночи, що рівнож є для нас сумне, бо віддаляє нас від суші. Крім сього є вже на покладі пять стіп води і поруче зникло зовсім. У ночі корабель так поринув у воду, що вистаючий перед та поміст стоять рівно з водою, яка безупинно заливає їх. Роберт Куртіс і моряки працюють дальше над докінченням сплаву, та робота йде дуже повільно ізза розбурханого моря; треба працювати дуже обережно, щоби вязання не розлетілися, заки зібється їх сильно. Панове Летурнери стоять біля мене і батько піддержує сина, оберігаючи його перед сильним колиханням.

— Бузькове гніздо зломиться зараз! — кликнув пан Летурнер, почувши, що вузенький поміст, на якому ми стояли, почав тріщати. Панна Гербей підвелася на отсі слова, та вказуючи на паню Кір, що лежала біля неї, сказала:

— Шож нам тепер робити?

— Треба остати тут, де ми є, панно Гербей — додав Андрій Летурнер; — се для нас найбезпечнійше місце. Не лякайтеся.

— Я не лякаюся за себе — відповіла дівчина спокійним голосом, — тільки за тих, для яких життє є цінне!

О осьмій боцман крикнув на залогу :

— Гей! там на переді!

— А що там? — спитав хтось із моряків.

— Маєте там лодку?

— Ні, її нема.

— Отже вкрав її хтось!

Дійсно, нема вже лодки, яка досі висіла біля передної щогли. Рівночасно запримічено, що пропав пан Кір, Сіляс Гентлій, та три моряки, з них один Шотляндець, а два Англійці.

Тепер зрозумів я, про що так живо говорили пан Кір та Сіляс. Лякаючись, щоб „Шансельор“ не пішов на дно, заки докінчать сплав, рішили втекти та перекупили трьох моряків, щоб ті вкрали лодку. Розумію рівнож тепер, що означала ся чорна точка, яку бачив я в ночі серед моря. Ось так отте нікчемне товариство вкрато нам лодку, може останню надію нашого спасення.

— Пять уратованих! — сказав боцман.

— Пять небіщиків! — відповів на се старий Айриш. І дійсно, розбурхане море немов потверджує О'Рідові слова. Так отже полишилось нас на кораблі двадцять дві особи. Скільки з нас останеться в живих і матиме змогу оглядати сушу?

Залогою довідавшись про нікчемну зраду, поблагословила втікачів градом проклятих. Коли випадково повернулибися вони на корабель, відпокутували би тяжко свій злочин. Я порадив не говорити нічого перед панею Кір про втечу її мужа. Бідолашна жінка все ще є у лихорадці, майже непритомна. На жаль, нема в нас нічого, що моглоб їй допомогти, бо підчас заливу корабля не могли ми вратувати нашої коробки з ліками. Та зрештою що тут допоможуть ліки, серед таких обставин, в яких находимся!

XXVIII.

6 грудня (дальше),

„Шанселъор“ не захуве вже рівноваги поміж двома верствами води. Мабуть діри в кораблі ширшають і він поринає повільно, та без упину.

На щастє перед вечером наш сплавпором буде готов, на яким помістимося й відчалимо, як що тільки Куртіс не захоче ждати ще до завтра. Пором сильно збудований. Довгі кусні дерева звязано сильно шнурами, а на них прийшов ще один ряд бальків так, що пором підіймається ще на дві стопі понад воду. Поміст збито з дощок, що їх відірвано від корабля. Пополудні перевесено на пором усе, що вдалося нам уратувати з поживи та вітрил, інструменти та столярські знаряди. Мусимо спішитися, бо в тій хвили вже бузькове гніздо підіймається тільки десять стіп понад море, а з передної щогли, видко тільки вершок, що виринає з поміж филь. Мабуть завтра вибе остання година для „Шанселъора“. Хотілобся мені змалювати тепер оттой душевний стан, в якому ми всі находимося.

Бажко сказати, що діється зі мною. Видається мені, що се радше повна байдужність, ніж резигнація. Пан Лстурнер живе тільки для свого сина, а сей думає тільки про батька. Андрій уявляє резигнацію відважну й християнську, яку порівнати можна тільки із німою резигнацією міс Гербей. Фальстен є все Фальстеном і без упину пише в своїому записнику. Пані Кір умирає поволи, хоч як я, так і панна Гербей стараємось уратувати її. Що до моряків, то тільки деякі з них є спокійні, інші потратили голови. Деякі з них готові на всяку крайність рішитися. Важко буде вижити з ними на вузенькому поромі, як що

...та п. молившиъ за її душу, кинули тіло в море ..

улягатимуть впливови Овена та Джінкстропя. Поручник Вальтер ослаб так дуже, що мусить закинути сповнюваннє своєї служби. За те Куртіс та боцман, се зелізні люди, ніщо не зломить їх! Біля пятої одна з наших товаришок розпрощалася з життєм. Пані Кір померла по важких терпіннях. Зітхнула кілька разів і все скінчилося. Аж до останньої хвилини панна Гербей з повною посвятою піклувалася нею.

Ніч минула спокійно. Тіло помершої не може довше полишитися на бузьковім гнізді. Панна Гербей і я обвинули тіло помершої в одіж, та помолившись за її душу, кинули тіло в море. В тій хвилині один із моряків, що стояв недалеко, сказав отсі слова: „Незабаром жалувати мемо сього трупа!“

Я відвернувся. Се Овец промовив ті слова. В голові майнула мелі думка, що дійсно, незабаром не стане нам поживи.

XXIX.

7 грудня.

Корабель що раз більше поринає Море хлюпоче вже біля самого бузькового гнізда. Поміст на покладі та перед корабля вже під водою, тільки три щогли сторчать із филъ. Пором уже готовий і навантажений всім, що вспіли ми вратувати. На переді збудовано руптованнє, на яким має станути щогла, а піддержувати її будуть линви, привязані з усіх сторія до помосту. Вітрило з малої корабельної щогли може буде попихати нас до суші. А в тім хто знає, чи се, що не вдалося „Шансельборови“, вдасться отьому слабкому поромови. Одначе надія так сильно

Зникли вони під водою, простягаючі до нас руки.

гніздиться в людських душах, що ми ще надіємось.. Сема година ранку... Мали ми вже сідати, як нараз корабель так скоро пішов на дно, що тесля та моряки заняті на поромі, ледви вспіли перетяти линви, щоби не полетіти з поромом у пропасть, яка розкрилася за потапаючим кораблем.

Страшна тривога огорнула нас усіх тому, бо тоді, як топиться корабель, гине остання дошка ратунку. Три моряки, втративши зовсім голову, кинулися в море, даремно силкуючись боротися з філями. Незабаром побачили ми, що вони не допливуть до порому, маючи проти себе і вітер і філі. Роберт Куртіс обкрутився шнуром і кинувся в море, щоб їх ратувати. Даремні зусилля! Заки вспів доплисти до них, зникли вони під водою, простягаючи до нас руки. Роберта Куртіса витягнули зовсім приголомшеного, бо вдарив його кусень балька, що плавав по морі. Майже година минула, заки вдалося нам пересісти на пором. Що раз більша пропасть розкривається над тонучим кораблем, кульки воздуха щораз більше вказуються довкола на плесі моря.

Вперед примістили ми на поромі панну Гербей, за нею пішов Андрій з батьком. Незабаром усі вже були на поромі, всі, крім капітана Куртіса, та старого моряка О'Ріда. Роберт Куртіс бажав останнім покинути корабель, як се було його обов'язком. Любив він отсей „Шанселъор“ і важко було йому розстатися з ним. Айриш полишився біля нього.

— Сідай, старий! — кликнув на нього капітан.

— А чи се дійсно вже корабель топиться? — спитав холоднокровно впергий моряк.

— Чейже бачиш що вода доходить уже до вершка щогли.

— Сідаймо отже! — відповів О'Ріді, якому вода досягала вже колін і киваючи сумно головою скочив на пором. Роберт Куртіс полишився ще хвилину на бузьковому гнізді і кинувши ще раз поглядом на потапаючий корабель, останній перейшов на пором.

А був се вже крайній час. Пором почав відчалювати. Всі гляділи в сторону потапаючого „Шансельора“. Вперед зник вершок передньої щогли, відтак вершок великої щогли заховався під водою і незабаром нічого не полишилося із гарного „Шансельора“.

XXX.

7 грудня (дальше).

Нове судно несе нас по морю. Затонути воно не може, бо кусні дерева, з яких збудоване, все випливають на верха. Та чи не розлетиться воно, несучи нам, що схоронилися на ньому, загибель!

Із двадцятивисьмох людей, що їх забрав „Шансельор“ із Черлестону, вже десять згинуло.

Є нас вісімнадцять на сплаві, що творить неправильний чотирикутник сорок стіп у довжину, а двацять у ширину.

Ось ті, що вратувалися з „Шансельора“: Панове Лстурнери, Фальстен, панна Гербей і я з поміж подорожних; капітан Роберт Куртіс, поручник Вальтер, боцман, господар судна Гобарт, кухар Джінкстроп, тесля, та сім моряків: Остен, Овен, Вільзон, О'Ріді, Бурк, Зендон та Фляйполь.

Чи покінчатся вже наші терпіння, чи може но і ще писані нам?

Навіть ті з поміж нас, що досі повні були віри, втрачють уже надію.

Та киньмо геть будуччину й займаючись тільки теперішністю, потувати будемо події отсеї драми так, як вони розвиваються перед нашими очима. Знаємо вже подорожніх, пригляньмося тепер способам, що можуть послужити до нашого ратунку.

Роберт Куртіс успів забрати лише стільки поживи, що вдалося видобути із корабельного складу, заки його залила вода.

Тої поживи є дуже мало, зважаючи на те, що нас є вісімнадцять осіб і може чимало промине часу, заки успіємо дібратися до суші.

Бочка сухарів, бочка сушеного мяса, дві бочки води, та бочівка горівки, ось і все — що полишилося нам.

Так отже від першого дня буде видаватися зменшений пайок. Одіжи про запас не маємо. Кілька вітрил, се одиноке наше накривало та захист.

Знаряди теслі, секстант, мапа, ніжик, скородка та бляшана чарка, з якою О'Ріді не розстається ніколи: се всі наші скарби на сплаві.

Всі скрині, зложені на покладі, й призначені на перший сплав, спологало море тоді, як корабель почав потопати, а опісля годі було вже дібратися до нутра корабля.

Оттаке то наше положення. Важке воно, та не безнадійне. Лекаюся тільки, щоб не покинули нас скорше моральні сили, заки успіє вичерпатися наша фізична енергія.

Зрештою є поміж нами кілька таких, яких нахил до лихого важко буде опанувати.

XXXI.

7 грудня (дальше).

Першого дня не лучилося нічого замітного, Сьогодні рано о осьмій годині капітан Куртіс скликав подорожних і залогу.

— Слухайте, що скажу вам — відозвався Куртіс. — На цьому сплаві я приказую так, як се було на „Шансельорі“. Числю отже на безумовний послух. Думаймо тільки, щоби виратуватися, держімся разом, а Бог допоможе нам.

Отсі слова подобалися всім.

Вітер, який саме тепер зірвався, а якого напрям капітан означив при помочи бусолі, віс від півночі.

Се дуже добре складається для нас. Треба використати сю обставину й прямувати до суші Америки.

Тесля збудував щоглу, примістивши її на попередно уставленому руштованню і підпер її двома сильно прикріпленими дручками.

Розвинено вітрила, прибито їх, заосмотрено ливнами і судно почало скоро посуватися, гнане силою вітру. Покінчивши зі щоглою та вітрилами, забрався тесля до змайстровання керми, щоби можна було сплавом кермувати. По двох годинах роботи видніло з заду сплаву щось у роді керми, якої вживають Маляйці. Підчас сеї роботи, зайнявся Куртіс дослідями, щоби можна було означити довжину та ширину географічну. Саме в полудне зміряв він висоту сонця. Одержана точка вказувала:

15° 7' північної ширини.

49° 35' східної довжини від Грініча.*)

*) Грініч, містечко в Англії, що від нього рахують географи перший полуденник.

Ся точка, означена на мапі, показала нам, що ми находимося на 650 миль на північ від Парамарібо, се є від тої частини американського континенту, яка творить голяндську Гваяну.

Навіть колиб і зірвався сприятливий для нас вітер, не зможемо денно більше зробити сплавом, як 10—12 миль. Так отже подорож наша серед найщасливіших обставин, триватиме два місяці, хиба, що дуже мало правдоподібне, стріне нас який корабель. Та в отсих сторонах Атлантика плавба дуже мало розширена, менше, як се буває на півночі, або на півдні. Крім сього як що зміниться вітер і пожене нас на схід, то вже не два місяці, а чотири, або шість мине, заки причалимо до суші! А поживи у нас обмаль! Сам розум наказує, що треба їсти стільки, скільки потрібно до вдержання життя. Капітан Куртіс радився нас що до сього і ми всі годимося з тою сумною конечністю. Будуть розділюватися пайки кождому однакові, щоб тільки голод та спрагу хоч трохи заспокоїти. Кермованне судном не вимагає надто великої натуги фізичних сил. Що торкається горівки, то її розділюватимуть дуже ошадно, бо маємо її всього шість кварт; нікому не вільно доторкнутися бочівки без дозволу капітана. Щоденно маємо дістати означену кількість мяса та сухарів. Дуже воно мало, одначе маючи на тямці те, що нас є 18 осіб, треба біля шість фунтів денно, а на три місяці що найменше з 600 фунтів. А цілий наш припас ледви що обіймає отсю кількість, більше отже не зможемо діставати. Води рівнож нема у нас багато. Як що отже дістане кождий денно пів кварти, то вистане вона може на три місяці. Видачею поживи займатися буде боцман кождого дня коло

десятої години ранку. Кождий дістане світ цілоденний пайок мяса і сухарів, та з'їсть його, коли захоче. Воду буде розділюватися ізза нестачі посуду двічі в день і кождий мусить її зараз випити.

Крім сього маємо надію побільшити наші припаси поживи ще в двоякий спосіб: ловлею риб та дощівкою. Порозкладано отже порожні бочки на майбутню дощівку. Приладженнем вудок займуться самі моряки. Такий отже плян нашої подорожі, від якого нема в нас наміру ні на крихітку відступати, вважаючи його самотнім, що може нас уратувати від голодової смерті. Надто вже в нас багато примірів, які вказують, що мусимо все предвидіти, а поза тим треба здатися на долю, яка без упину переслідує нас.

XXXII.

Від 8—17 грудня.

Вечером кождий з нас прикрився вітрилом. Знеможений, а було чим, бо провів кілька годин перше на щоглі, заснув я твердо і спав кілька годин. Сплав, не дуже навантажений, легко пливе по філях. Спокійне море не заливає нас бурунами, на нещастє одначе вітер меншає і ранком був я приневолений записати в своїому записнику: тишина на мори. Коли настав день, не було нічого нового записувати. Панове Лстурнери спали добре цілу ніч. Панна Гербетт ще сьогодні змогла спокійніше відітхнути. Її лице позбувшись слідів утоми, набирає що раз більше питомого собі чару.

Находимося на південь від одинадцятого рівнобіжника, Сонце горить у цілому своїому

блеску на небі а спека що раз більше починає нам дошкулювати. У воздуху повно пари, що уноситься понад морем. Вітрила деколи тільки надуваються під подихом слабого вітру. Куртіс та боцман по певних знаках, які тільки моряк може достерегти, пізнали, що струя несе нас три милі на годину в східному напрямку. Булоб се дуже добре для нас, бо через те й наша подорож може скоротилася. О! коби тільки капітан та боцман не помилілися тим більше, що підчас такої спеки мала скількість води, яку ми дістаємо, ледви може заспокоїти нашу спрагу. Одначе від часу, як ми покинули „Шанселльор“, краспе сказати бузькові гнізда на його щоглах, положення наше дійсно дещо поправилось. „Шанселльор“ грозив кожній хвилини, що піде на дно, а тут нема потреби сього лякатися. Тому то й здоровля наше дещо поправилось. В день проходжуємося, говоримо, споримо навіть, дивлючись на море. Все тепер займає нас, особливо ловля рибу на вудку.

— Пане Казальон — сказав раз до мене Андрій — мені здається, що ми знов вернули до тих спокійних днів, які проводили на наших скелях.

— Ваша правда — відповів я.

— Тільки що сплав має сю перевагу над скелями, що посувається вперед.

— Доки сприятливий вітер, усе гаразд, мій Андрію, та як що зміниться він...

— Ех! Пане Казальон, — надіймося, не тратимо духа.

— Так, так, усі ми обманюємо себе тою надією і здається нам, що ми вже всього зазнали,

що тільки можна. Як то скоро забувається лихо, повертає спокій та надія на красшу будучину.

Не знаю, що діється в душі Куртіса, чи він так спокійний, як ми. Найчастійше держиться він осторонь. Відчуває всю вагу відповідальности, яка тяжить на ньому. Обовязком його як команданта, вратувати життя не тільки собі, а й кожному з нас. Знаючи його, відчуваю, що він так розуміє свої обовязки.

Моряки сидять по цілих днях майже на переді сплаву. На приказ капітана на задній часті судна, полишеній для подорожних, розвинено шатро, що хоронить нас від спеки. На загал усі здорові, тільки поручник Вальтер не може прийти до себе. Всі наші заходи не приносять йому полькші і він слабне з кожним днем.

Ніколи красше не мав я нагоди пізнати Андрія Летуернера. Він є душею нашого товариства; веселий, з широким світоглядом, не тільки бавить нас розмовою, але й навчає. Його хоровете лице оживає, як що тільки візьметься за розмову. Батько заслухується в його слова й беручи його за руку, нераз годинами держить її. Панна Гербей деколи бере участь у наших розмовах, оказуючи однак деяку здержливість. Кождий з нас старається, щоб позабула вона про втрату своїх опікунів. Пан Летуернер став її приятелем, на якого числити може як на батька а оскільки його віком, відноситься до нього з повним довірем. Розказала вона йому деякі епізоди із свого життя, повні відваги та самопожертвування.

Два роки була вона в домі панства Кірів, а тепер полишилася без засобів до життя, одначе повна віри та відваги що до своєї будучини,

Вітер поликає нас у сторону суші..

Панна Гербей цілим своїм вством викликуює пошану до себе так, що хоч люди із залого переважно простакуваті, ніхто навіть поглядом не, зважиться її обидити.

Від 12—14 грудня нічого замітного не зайшло в нашому положенню. Вітер у нерівномірних відступах попихав нас у сторону суші. Залога на сплаві не має нічого робити. Навіть кермою не треба правити. Кілька моряків, що відбувають сторожу на переді судна, з найбільшою увагою стежать за погодою та морем.

Вже сім днів минуло, як ми покинули „Шансельор“. Уже успіли ми призвичаїтися до скількості, видаваної нам поживи. Сили наші не виснажуються і не зуживаються через рух та працю, отже нема в нас потреби більше відживлятися.

Найбільше доскулює нам недостача води; серед теперішньої спеки скількість її дійсно дуже для нас мала.

15 грудня побачили ми довкола судна велику скількість риб. Були вони так пажерливі, що успіли ми наловити їх багато, хоч наші вудки дуже примітивні. Складаються з шнурка з закривленим на кінці цвяхом, на який вкладаємо кусник сушеного мяса. Була се дійсно незвичайна ловля, що дала нам змогу устроїти на судні свого рода бенкет. Риби смажено на сковороді та варено в морській воді біля огню, розкладеного на переді судна. Який се був бенкет для нас, бо відвикли ми вже від свіжої їжі! В протягу двох днів зловлено біля 200 фунтів тих риб. Коби тільки впав дощ, то все буде гаразд.

Наші вудки дуже прмітивні...

На нещастє недовго втішалися ми отими рибами. Дня 17 грудня показалося кілька акул, 4—5 метрів довжини кожда, на поверхні моря.

Є вони зверху чорні, з білими плямами і півперечними пружками. Присутність сих поганих звірят усе трівожить моряків. Судно наше так мало вистає понад поверхню моря, що находимося майже в одній лінії з акулами, які вдаряють часто з незвичайною силою своїми хвостами о боки судна.

Моряки відігнали в кінци сі потвори, бючи по воді веслами. Дивно булоб мені однак, чому не малиб вони гонити за нами, як за своєю майбутньою жертвою...

Не люблю тих віщувів лиха...

XXXIII.

Від 18 20 грудня.

Вітер змінився, децо повіває сильнійше так, що не можемо жалітися на нього. Скріплено тільки підставу щогли, щоби сильнійший подув вітру не зломив її. Важке судно посувається в кінци скорше, полишаючи за собою довгий слід на морі. Пополудни хмари вкрили небо, спека поменшала. Море почало гойдати судном, заливаючи часом і поміст. На щастє тєсля оббив дошками судно довкола, хоронючи нас тим від заливу моря.

Прикріплено рівнож подвійними ливвами бочки з поживою та водою. Буря моглаб нам за одним подувом пірвати всі припаси поживи й полишити на ласку долі. Не можу й думати про се без ляку і тривоги.

Дня 18 грудня моряки зібрали децо морських рости, що виступають під назвою сарґасів,

Дуже подібних до тих, які ми стрічали між Бермудами та Гем-Роком. Мають вони багато білковини дуже приємного смаку. Заохочував я всіх зривати та пережовувати в устах ті водорости, що давало нам змогу відсвіжити собі на хвилину уста та горло.

Через цілий день не приключилося нічого замітного.

Запримітив я тільки, що кілька моряків, а саме Овен, Бурк, Фляйполь, Вільзон та Мурін Джінкстроп, усе нараджуються щось поміж собою; про що саме йде річ — не можу догадатися. Як що тільки хто з подорожних, чи офіцерів підійде до них, розходяться, вдаючи непричастність до якоїсь змови. Запримітив се рівнож і Роберт Куртіс; та потайна змова зовсім не додається йому. Рішили ми стежити за ними. Овен та Джінкстрон се скінчені драбуги, яких треба лякатися тим більше, що запримічується у них вплив на решту залоги.

Дня 19 грудня спека не до видержання. На небі ні хмаринки, вітер утих зовсім і судно перестало посуватися вперед.

Кілька моряків купалося в мори й се знаменито відсвіжило їх тіла, знеможені спекою. Та з подорожних ніхто не зважився піти їх слідом з огляду на недалеке сусідство з людоїдами. Хто знає однак, чи незабаром не підемо ми за приміром моряків.

Гляючи на оттой безмежний простір океану, рівного як зеркало, на звисаючі біля щогли вітрила, починаю справді лякатися, щоб ся тишина занадто довго не потривала.

Здоров'я Вальтера все ще трівожить нас. Лихорадка мучить його. Може йвилічив би я його хініною, та звідкіля її взяти?

Хорий він мабуть на сухоти, що від деякого часу почали надто гостро розвиватися. Зовнішні позначки тої хвороби на жаль так добре кождому звісні, що важко тут помилятися. Сухий кашель, прискорений віддих, часті поти, особливо над ранком. Схуд, ніс йому видовжився, ясні румянці на його лици ярко відбиваються від загальної блідости його тіла. Запалі щоки та блискучі в лихорадці очі доповнюють сумовитого вигляду.

В найкрасших обставинах навіть ніякий лікар не міг би допомогти йому. Він невмолимо засуджений на смерть. Дня 20 грудня спека не поменшала. Судно все ще стоїть на місці. Палюче соняшне проміння пронизує шатро так, що нам важко приходиться й віддихати.

З якою нетерплячкою дожидаємо хвилі, коли боцман роздає нашу маленьку пайку води! З якою захланністю кидаємося всі на оттих кілька краплин огрітого сонцем напиту!

Хто не знає, що се спрага, сей не потрафить зрозуміти нашої муки!

Вальтер має більшу спрагу, ніж кождий инший з нас. Бачив я кілька разів, як панна Гербей віддавала йому цілу свою пайку. Милосердна і добра дівчина робить, що може, щоб тільки вменшити муку нещасного товариша недолі.

Сьогодні ранком сказала вона до мене:

— Пане Казальон, він що раз більше ослаблений!

— Так, пані, та щож ми годні йому порадити?

— Говоріть тихійше, щоб він не почув.
Відтак схиливши голову на руки, сіла задумана на краю судна.

Сьогодні приключилося щось, що варто записати.

Біля першої години, згадані попередно моряки сперечалися між собою.

Їх розмова велася тихо, та пристрасні жести вказували, що мусіла вона бути дуже інтерна. Відтак Овен пішов на задню часть судна, призначену для подорожних.

— Овен, куди йдеш? — спитав його боцман.

— Туди, куди мені подобається! — відповів уперто моряк.

Почувши сю горду відповідь, боцман зірвався з місця, та заки вмів іще підійти до нього, як перед Овеном станув Куртіс.

Моряк видержав погляд капітана й сказав сміло:

— Пане капітане, маю вам щось сказати в імени моїх товаришів.

— Говори.

— Торкається се горівки, сеї малої бочочки... Чи держать її для офіцирів, чи для морських собак?

— Щож більше?

— Бажаємо, щоб нам видавали щоденно пайку, як досі.

— Ні! —

— Що ви кажете?

— Кажу, що ні!

Моряк глянув на Куртіса, та зловіща усмішка майнула по його лиці. Завагався хвилину, не знаючи, чи має настоювати, чи ні, та здер-

жався й навернувся до своїх товаришів, повторюючи їм тихо результат своєї розмови.

Будуччина покаже, чи Куртіс добре вчинив, відмовляючи так рішучо.

Коли почав я з ним про се говорити, сказав він:

— Горівки їм дати — волю вилляти її в море!

XXXIV.

21 грудня.

Отся попереду розказана пригода полишилася без наслідків, бодай сьогодні. По кількох годинах показалися знов риби довкола судна так, що наловили ми їх доволі. Наповнено ними порожню бочку і отся добавка поживи дає нам надію, що хоч не будемо голодні. Звичайно ночі в сих околицях є холодні, та сьогоднішня заповідається инакше. Душна вона та парна.

Маса водяної пари уноситься понад море.

О пів до першої буде ніч. Темінь була довкола аж до хвилини, коли осліплюючі блискавки прояснили небо. Отте нагальне нагружанне електрики, яке годі блискавкою назвати, заливає широкі простори струями світла. Грому не чути, тишина у воздуху навіває на вас тривогу.

Дві години майже панна Гербет, Андрій і я приглядалися отсим вістникам бурі. Здавалося так, немов природа пробує свої сили і ми, забуваючи на все на світі, любуємось чудовим видом боротьби хмар, пересичених електрикою. Здавалося, що хмари творять твердиню, що ригає огняними філями. Найбільш дика душа навіть відчуває цілу велич тієї картини й заприятив я, що навіть моряки гляділи зацікавлено

на неї. А може моряки з трівогою гляділи на те все, прочуваючи у тому зловіщу бурю.

Дійсно, що сталобися з нами, з нашим судном, серед розшалілої живлової боротьби?

Аж до півночі сиділи ми на заді судна. Ті промінні відблиски, яких ясність відбивається тим більше на фоні чорної ночі, розширюють навкола мертвецьке світло, подібне до горіючого спірту, в якому розлущено сіль.

— Лякаєтесь ви бурі, панно Гербей?— спитав Андрій.

— Ні, пане, а сказатиб радше, огортає мене почування великої пошани, яка не має краю. Чи не є ми свідками найкрасшого явища природи?

— Так, пані, а до сього ще, коли загудуть громи. Чи можна коли в життю почути величнійші згуки? Що значить гарматній гук сухий та без гомону в порівнанню до отсього тріскоту протяжного, що розбуджує в душі трівогу.

Грім продирається в душу — є се радше звук, ніж відгомін, звук, що набирає могутности, як кріпшаючий голос співака. Наколи маю сказати правду, то ніколи спів артиста так мене не зворушив, як величний та незрівняний голос природи.

— „Basso profundo“ — сказав я сміючись.

— Дійсно, — відповів Андрій — і дуже радо послухав би я його, бо отсі блискавки зпудили вже мене своєю одноманітністю.

— Чи дійсно так думаєте, Андрію? Любуйтеся — бурею, як що вона надійде, та ніколи не викликуйте її.

— Як се — таж буря, се вітер, якого нам треба.

— І вода, якої недостачу так відчуваємо, — додала панна Гербеті.

Можна було б багато сказати тим молодим людям, та не хочу своєю прозою затроювати їх поетичний настрій.

На бурю глядять вони із своєї точки погляду і цілу годину чув я, як вони її поетично закликали

Тимчасом небо вкрилося густими хмарами. Зорі зникли зовсім. Важкі чорні хмари кружляють над нами, закриваючи найменший світляний промінчик. Що хвилини з тієї маси блискає.

Ціла огся скількість електрики, зібраної в горішніх струях воздуха, вигружується без гомону.

Воздух зовсім сухий, отже є лихим провідником електрики; тому дощ не зможе добутися инакше, як тільки при помочи сильних ударів. Здається отсе неможливим, щоби буря не вибухла зараз із великою силою. Тієї самої думки є Куртіс та боцман, що кермується тільки прочуттем моряка — а капітан до сього прочуття додає ще знання. Вказав мені на хмари, що звисали над нами, що їх метеорольоги називають перстеними. Повстають вони тільки в отсих околицях — наслідком того, що вітри стало зганяють маси водяної пари, зібраної з цілого океану.

— Так, пане Казальон, — сказав Куртіс, — ми находимося в країні бур, бо вітер загнав нас аж тут і дослідник, що має ніжний слух, міг би тут без упину чути грюкіт громів по небі. Давно вже запримічено се і я вважаю отсі помічення правдивими.

— Мені здається, що чую гомін першого грому.

Гураган находить! Гураган надходить!

— Можливо, що в се голоси бурі, яка незабаром розпаліє з цілою силою. Що робити, треба готовим бути, щоб її прийняти.

Ніхто з нас не думав про спання, так був душний та горячий воздух.

Блискавки розширюютья, заливають овид на яких 150" і обіймають цілу півкулю неба, а з атмосфери видобуваєся якесь фосфоричне світло.

Незабаром гомін грому стає голосніший, та в се ще далекий відгомін.

Видається, немов би звід небесний був випханий хмарами, яких пруживість придавлює відгомін електричних вибухів.

Море є досі спокійне, важке її неворухливе. Та моряки не помиляються в своїому осуді гляючи на нього.

На їх думку море кипить і десь у долині шаліє уже буря, якої відгомін і ми вже чуємо. Сильний вихор є вже близько і корабель з огляду на небезпеку станув би проти нього передом; сплавом одначе годі маневрувати, можемо тільки втекти, як що се нам удасться. Біля першої ясна блискавка, а за нею голосний грім, звістили нас, що буря вже над нами Овид укрили тумани вогкої мраки і здається незабаром буде падати дощ. Нараз один з моряків кликнув:

— Гураган надходить! Гураган надходить!

XXXV.

В ночі з дня 21 на 22 грудня.

Боцман скочив до шнурів, що піддержували вітрила і зараз спущено реї, саме в пору, бо гураган перелетів у сю мить понад нами. Колиб

моряк не попереджав був нас своїм окликом, був би гураган перевернув нас і вкинув у море.

Шатро, що стало по заду судна, забрав із собою вітер. Судно доволі забезпечене від ударів гурагану, бо уявляє з себе надто малу площу опору, за те буруни грозять йому що хвилини загибілю. Филі на хвилину немов би придавлені натиском струй воздуха, тепер підіймаються грізно, а висота їх росте із силою попереднього натиску.

Судно слухняно наслідув рухи филь — колишеться та гойдається як вони на всі сторони.

— Привязуйтеся! привязуйтеся! — кличе до нас боцман, кидаючи нам вязку шнурів.

Куртіс підбіг нам на поміч. Незабаром опісля Лстурнери, Фальстен і я, були сильно привязані до сплава. Море могло би змести нас, та вперед мусілоб розбити судно. Панна Гербей привязала себе до одного із стовпів, що до них було прикріплене шатро.

Тимчасом громи бють без упину, заливаючи наші очи та уха гуком та світлом.

Грім не жде, аж утихне попередній, рівнож блискавка миготить одна за другою. Пара, що здіймається над морем, видається немов би плила. Можнаб подумати, що океан і небо обняла пожежа, й видко було, як блискавки, що знімалися з вершків бурунів, перехрещувалися з блискавками, що падали з хмар у море.

Сильний запах сірки розійшовся у воздухі; досі одначе громи обминали нас, бючи тільки в море.

Біля другої буря дійшла до найбільшої сили. Вітер перейшов у гураган і буруни грозять нашому суднови розбиттєм на кусні.

Тесля, Куртіс, боцман та моряки стараються прикріпити сильніше його шнурями.

Цілі потоки ринуть на нас, заливаючи теплою водою.

Пан Летурнер примістився перед сином, намагаючись захоронити його перед ударами филь.

Панна Гербей все ще стоїть біля стовпа, вона видається статуєю резигнації.

Нараз побачив я при ненастаннім освітленню блискавок, як великі хмари прибрали червону краску і грюкіт уриваний, подібний до поодиноких вистрілів, роздався у воздуху. Був се тріскіт, спричинений рядом електричних вибухів, для яких зерна граду в сполучниках між противно наладованими хмарами.

І дійсно, наслідком стрічі холодної струї воздуху з наелектризованою хмарою, почав падати град.

А падав він, бючи з цілою силою о поміст судна, великий як волоські оріхи.

Явише се трівало майже пів години і за той час вітер дещо втих. Однак незабаром зірвався він знов із страшною силою. Наша щогла похилилася на бік, ми взялися до роботи, щоб усунути її, щоби вона своїм тягарем не перевернула судна. Керма зовсім попусувалася й частину її повесла з собою вода. Рівночасно дашки, якими був оббитий довкола сплав, відірвалися з лівого боку і крізь сей отвір почали вливатися буруни. Тесля й моряки хотіли залатати сю діру, та судно так гоїдалося, що вони падаючи один на другого, не могли взятися за діло. Нараз судно підкинене великим буруном, похилилося під кутом більше ніж 45°. Не можу уявити собі, як се сталося, що море не забрало з собою нас

А мене море кинуло на поміст,..

усіх! Мені здавалося, що є неможливою річю, щоби сплав не перевернувся і ми прив'язані до нього мусіли би згинуть, наслідком удушання.

І дійсно, біля третьої ранком у хвилині, коли гураган розпалівся до найвисшого степеня, наше судно підвешене бурунами, стало майже прямовісно. Роздалися оклики тривоги... чи перевернемось?... Ні..

Гень високо судно задержалося і при сильному світлі блискавок, що перехрещувалися на всі сторони, ми стрівожені, приголомшені, із знаменем смерти на блідих лицах, побачили під собою океан, що пінився і лютував, немов би розбивав скелі. Судно вернуло знов у своє горизонтальне положення, та через страшне підкидання потріскали шнури, якими були перев'язані бочки. Бачив я одну з них, як падала з помосту, а друга розбилася на кусні, розливаючи на всі боки воду, що в ній була.

Моряки кинулися, щоби ратувати другу бочку з сушеним мясом, та на лихо одному з них засунулася нога поміж дошки помосту, що розсунені, знов відтак стиснулися. Нещасливий ревів із болю. Бажаючи підбігти до нього, розірвав я шнури, якими був прив'язаний, та вже було за пізно. При світлі осліплюючої блискавки, побачив я сього нещасливого, як його з відірваною ногою уносив бурун, що вдарив на нас у сій хвилині. Його товариш зник разом із ним, заки вспіли ми поспішити йому з помочюю. А мене море кинуло на поміст, де я вдарившись об якийсь вистаючий кусник дерева, впав без тямки.

22 грудня.

В кінці настав день і сонце вказалося поміж хмарами, що полишилися від учорашньої бурі. Тривала вона ледви кілька годин та воздух і вода не встигли ще успокоїтися по тій страшній боротьбі. Я міг описати тільки сам її початок, бо довге омлівінє, що слідувало по ударі, не дало мені змоги оглядати бурі до кінця. Знаю тільки, що незабаром гураган заспокоївся наслідком страшної зливи, що ослаблювала натугу наелектризованих хмар. Та скільки шкоди наробила вона нам у так короткому часі! З цілих потоків води, які вилилися, не були ми в силі задержати ні каплі.

Я вернув до притомности завдяки помочи панів Летурнерів та панни Гербетт, а Роберт Куртіс уратував мені життя, придержуючи мене в хвилині, коли бурун хотів мене змести із судна.

Одним із моряків, що їх забрала вода, був Остен, молодий 28 років, відважний, слухняний та чесний. Другим був старий Айриш О'Ріді, що стільки разів уже розбивався на морі. Є нас всего 16 осіб на судні, а тепер погляньмо, скільки нам полишилося поживи. Роберт Куртіс бажаючи пересвідчитися, зробив точний обрахунок.

Води вистане нам іще, бо на споді розбитої бочки є 65 літрів, а друга бочка зовсім неторкана. Дві бочки, в яких було сушене м'ясо і зловлені нами риби, забрала вода, а сухарів полишилося всего біля 60 фунтів. Шістьдесять фунтів на 16 осіб, се є вісім днів поживи, числячи по пів фунта на днину.

Роберт Куртіс розповів нам, як діло мається; слухали ми його мовчки і сумно в мовчанці проминув нам цілий день. Видко, що в кождою за-роїлися ті самі думки в голові. Дивно глядимо на себе і примара голоду починає нас тривожити. Досі маємо ще їжу та напіток, однак пайку води вменшити треба, а що до сухарів...

Підійшовши ненароком до гуртка моряків, що лежали на переді судна, почув я, як Фляй-поль говорив до товаришів:

— Добре вчинили би ті, що мають умерти, щоби поспішилися.

— Твоя правда, — відповів Овен, — тоді інші мали би на довше поживи.

Минув день, та сум ваготів дальше кождому у душі. Роздано по пів фунта сухарів на особу. Одні жадібно зїли їх зараз, інші з розумним поміркованнем. Здається, що інженер Фальстен поділив свою пайку на стільки кусників, скільки разів денно був призвичаєний їсти.

Коли кому з нас було писане пережити всіх, то буде ним Фальстен.

XXXVII.

По бурі повіяв північно-східний вітер і віє все ще з рівною силою. Мусимо користати з нього, бо наближає нас до суші.

Під проводом теслі знов уставлено щоглу й почеплено вітрило і судно пливе вперед, роблячи майже дві милі на годину. Поправлено рівнож керму при помочи дручка та кусника дошки. Не надто добре функціонує вона, та під впливом вітру, що попихає судно, не треба великих зусиль, щоб нею кермувати. Шнурами

Панна Гербей сама частину своєї пайки віддає хорому..

Та клинами постягано дошки на помості, направлено рівнож діру в огорожі довкола судна. Загалом учинили ми все, що було в нашій силі, щоби привести до ладу наше судно, та сяк-так забезпечити його.

Та не в тому суть нашої небезпеки. Разом із сонцем вернула й спека, що нам так далася попередно в знаки. На щастє сьогодні легкий вітер холодить воздух. Збудовано добре шатро позаду судна й по черзі хоронимося під ним. Так і видно, що кождий мучиться ізза голоду. Лиця позападалися в нас, щоки вихудли. У богатюх з нас нерви зовсім розбиті, а порожнеча в жолудку спричинює діймаючий біль. Колиб у нас були які наркотики, як опій чи тютюн щоби ними задурити голод, то може не терпілиб ми так. Та того всього в нас нема.

Бодай один із нас не відчуває того терпіння. Се поручник Вальтер. Його від давна мучила лихорадка. Не їсть він нічого, та спрага вельми доскулює йому. Хоч панна Гербей сама частину своєї пайки віддає хорому, одержала від капітана збільшенне пайки води й що чверть години звогчує нею уста хорого. Вальтер не може вже майже говорити і зором тільки дякує милосердній дівчині. Бідняга, засуджений він на смерть. Нема сили, щоби могла його вдержати при життю. Та хоч не буде він довго мучитися. Сьогодні вернула, здається, до нього свідомість стану, в яким він находився. Дав він знак мені, щоби я підійшов до нього. Коли я присівся біля нього, зібрав усі сили і спитав мене уриваними словами:

— Пане Казальон, чи скоро буде кінець зі мною?

Хвилину вагався я із відповідю. Вальтер запримітив се.

— Говорить правду, щирю правду.

— Я не лікар, не можу отже...

— Нічого, нехай! Скажіть тільки правду, благаю вас!

Довго глядів я на хорого, відтак приложив ухо до його грудий. Від кількох днів сухоти зробили страшні поступи. Одно його легке перестало вже зовсім функціонувати, друге ледви дає змогу віддихати.

Горячка в нього збільшується, що звичайно віщує кінець у грудних недугах.

Щож мав я сказати бідоласі? Він так підзорливо впялив у мене свій погляд, що я не знав, що відповісти.

— Приятелю — сказав я — в телерішньому нашому положенню ніхто не може числити на те, щоби полишилося йому ще багато днів до життя. Хто знає, чи за яких вісім днів із тих усіх, що є на судні...

— За вісім днів? — сказав поручник, не відводячи від мене очий.

В дальших днях, се є від 24—26 грудня, не приключилося нічого замітного.

Хоч се може видатися незвичайним, одначе ми привикли до голоду й не вмираємо.

Оповідання тих, що виратувалися з розбитих кораблів, часто згадують про подібні випадки. Читаючи їх усе думав я, що вони дещо переборщені. А всеж воно так не було і сьогодні переконався я, що недостачу поживи можна довше видержати, ніж се звичайно думають. Одначе капітан уважав за відповідне додавати нам щоднини до пів фунта хліба кілька капель горівки

і се знаменито піддержує наші сили. О! колиб була у нас така пайка на два місяці, а хочби тільки на місяць.

На жаль, припаси наші що раз меншають і кождей передбачує хвилю, коли не стане й тої нужденної пайки. Море мусить нас заосмотрити в риби, та ловля як досі, зовсім не удається, хоч тесля й боцман поробили вже вудки зі швурків та цвяхів із помосту.

Не в се вправді надто гарні гачки та колиб заложити на них що для принади, може риби будуть ловитися!

Жаль тільки, що в нас нема нічого крім сухарів, а вони розпливаються в воді. Щоб так зловити одну рибку, то булоб у нас мясо для принади. Та саме штука зловити сю першу рибу.

Боцман говорить правду, що ловля не вдається нам. Пробуємо щастя, та риба не клюється. Мабуть море в тім місци не богате в риби.

В дальших днях: 28 і 29 грудня, пробували ми знов щастя, на жаль даремно. Сухарі розпливалися у воді. А в тім шкода марнувати останків нашої поживи, якої й так в дуже мало. Бачучи се, боцман піддав думку, щоби на гачок закинути кусник вовняної матерії. Панна Гербеї дала нам кусник червоної хустки, якою була окрита. Може ся пестра ганчірка приманить яку пажерливу рибу.

Дня 30 зробили ми нову пробу. Кілька годин стояли вудки запушені в глибину моря. Та коли ми витягнули їх, показалося, що риби навіть не доторкнулися шмати. Боцман зневірився. Ще одна проба збільшити наші припаси, не довела до нічого. Чогоб не дали ми за отсю першу рибу, при помочи якої моглиб ловити інші.

— Незабаром буде в мене красша примана для моєї вудки — сказав до мене боцман пошепки.

— Яка? — спитав я.

— Дізнаєтеся в свій час — відповів він, глянувши якомось дивно на мене.

Не знаю, що мають означати ці слова, сказані людиною, звичайно дуже поміркованою. Думав я над тим цілу ніч.

XXXVIII.

Від 1-го до 5-го січня.

Три місяці вже минуло, відколи „Шанселльор“ виплив із Черлвстону, а від 20-ти днів є ми вже на сплаві, полишені на волю моря та вітрів. Не знаємо, чи наближаємося до заходу, до суші Америки, чи буря відкинула нас на середину океану. Підчас останньої бурі порозбивалися нам обсерваційні інструменти, хоч як ми намагалися їх зберегти. Куртіс не має ні компасу до вказування напрямку, ні секстанта до означування висоти.

Здогадуємося, що пливемо десь недалеко суші.

Отта вічна непевність має в собі щось розпучливого, та надія ніколи не кидає людського серця і всупереч здоровому розумови, часто маємо себе надію, що находимося недалеко суші. Кожний отже глядить на овид, шукаючи на його чистому обрію сліду бажаної суші. Наші очі, особливо подорожніх, не при звичаєних до моря, що хвилини добачують щось на зеркалі моря і тим більш болючо відчувається відтак розчарування.

Здається, що бачиш щось... а тут нічого нема.

Тут хмаринка якась, онтам морщать ся філі, та суші нема там, ні ніякого корабля в оттому сірому просторі, де небо й море зливаються із собою в долині.

Наше судно все ще в осередком тої водяної пустині. Дня 1-го січня зіли ми останній сухар, а радше останні кришки сухара. Першого січня. Скільки споминів нагадує нам сей день і порівнюючи його з сьогоднішнім, як сумний він нам видається! Зміна року, новорічні бажання серед рідні, нові надії! Все те не існує для нас!

Чи хто з нас осмілився повторити сьогодні слова: Бажаю тобі щасливого Нового Року! Слова, яких не в силі майже вимовити без радісного усміху! Чи для нас, не кажу рік, а день один ще полишився до життя?

Та все таки боцман підійшов до мене із загодочним виглядом лица й сказав:

— Пане Казальон, бажаю вам...

— Чого? Нового року?

— Се ні, тільки розпочатого дня, в якому будемо їсти останній раз у життю.

Так, нічого не полишилось нам, та все таки, хоч кождий знав, що наші припаси зовсім вичерпалися, коли о звичайній порі не дали нам нашої пайки, в кождого з нас немов би вдарив грім! Ніхто не вірив, що ми засуджені на поневільний шіст!

Під вечір почув я страшні корчі в жолудку, які по двох годинах перейшли.

На другий день здивовано запримітив я, що мені нічого не хибує. Відчував я тільки в собі порожнечу, як фізичну, так і моральну.

Важкої і ослабленої голови не можу вдержати на карку, й що хвилини дізнаю завороту так, неначеб я глядів де в яку пропасть, що находилася біля моїх ніг.

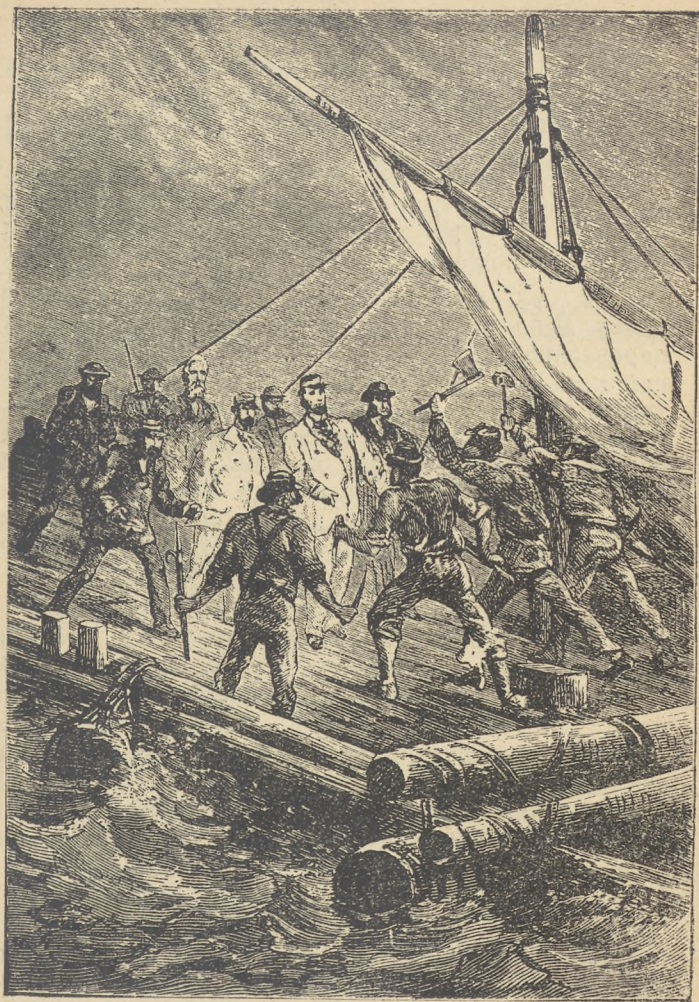
Не всі одначе відчувають ті прояви. Кілька з нас мучиться страшно, а саме боцман і тесля, від яких саме звання вимагає більшої скількості поживи.

Їх болі приневолюють їх до мимовільного крику. Щоб сяк-так успокоїти себе, кождий з них перевязався сильно шнурком. А сеж тільки другий день! Ах! Того пів фунта сухарів, ся нужденна пайка, що здавалася нам такою нікчемною, сьогодні в нашій уяві виросла до великанських об'ємів, коли вже нічого нам не лишилося! Сей кусник сухара, колиб нам дали хоч його половину, хочби чверточку тільки, міг би вдержати нас через кілька днів при життю! Так по кришечці їлиб ми пезоли..

В городі підчас облоги, коли настане голод, можна знайти ще на сміттю, в каналі, в кутку яким недогризену кість, корінці якісь і заспокоїти, або хочби ошукати голод на хвилину.

Та на сих дошках, стільки разів змиваних філями, де вже в кождий закамарок заглядали ми й вишкробали кути, куди вітер міг занести кришку хліба, нема нічого. Даремно було би й шукати.

Ночі страшенно довгі, довші від днів. Даремно бажаю заснути на хвилинку, щоби в сні знайти забутте. Як що сон закриває нам очи, то тільки на се, щоб мучити нас усякими нездійсненими примарами.

— Геть із Куртісом! — кличуть...

Сеї ночі знеможений переспав я твердо кілька годин.

Над ранком збудив мене гамір на судні. Встав я і бачу на переді Мурина Джінкстропа, Овена, Фляйполя, Вільсона, Бурка та Зендона, зібраних разом, немов до якої зачіпки. Позабравши сокири, долота та молотки, грозять капітанови, боцманови й теслі.

Зараз підійшов я до Куртіса, а за мною послідував Фальстен. У нас тільки ножі, та все таки будемо боронитися.

Овен з усею тією громадою підійшов до нас. Усі п'яні. В ночі дібралися до бочівки з горівкою і майже всю випили. Та чого хочуть вони? Овен та Джінкстроп більш тверезі, підбурюють п'яних моряків, щоб нас повбивати.

— Геть із Куртісом! — кличуть. — У море з ним! Нехай Овен обійме провід. Хочемо Овена на команданта!

Овен і підбурює їх усіх, Джінкстроп тільки допомагає йому. Ненависть оттих двох до старшин виявилася тепер у повні; бунт хочби й удався, в нічому не змінить нашого положення. Вони одначе і не призадумалися над тим, а узброєні підходять до нас.

— Кинути зброю!

— Смерть капітанови! — зверщав Овен. Овен знаками підбурював підпитих моряків. А тимчасом Куртіс розпихаючи п'яниць, підійшов просто до нього.

— Чого хочеш? — спитав.

— Геть із командантом на сплав! Тут усі рівні.

Дурак! Чи голод не зрівнав уже нас усіх?

— Овен, повторив капітан, кинь зброю!

— Ти сам піддайся мені! — відповів Овен. Розпочалася боротьба. Овен і Вільзон кинулися на Куртіса, що відбивав удари кусником дручка, а рівночасно Бурк і Фляйполь ударили на Фальстена й боцмана. На мене напав Джінкстроп і хотів убити мене сокирою. Я хопив його обома руками, щоби здержати удар, та сей злочинець був сильніший від мене. По кількох хвилинах побачив я, що йому не дорівнюю. Та нараз Джінкстроп повалився на поміст, потягнув мене за собою. Се Андрій Летурнер схопив його за ногу та перевернув саме в пору. Ся несподівана поміч уратувала мене. Мурич падаючи пустив сокиру, яку я підхопив, бажаючи розбити йому голову... Андрій знов здержав мене. Збунтовані моряки схоронилися на переді судна. Роберт Куртіс виминаючи зручно ударів, схопив сокиру і вдарив нею з цілої сили. Овен відскочив у бік і сокира розпанахала груди Вільзонови. Поганець упав коміть головою і зник у морі за судном.

— Держіть його, ратуйте! — кликнув боцман.

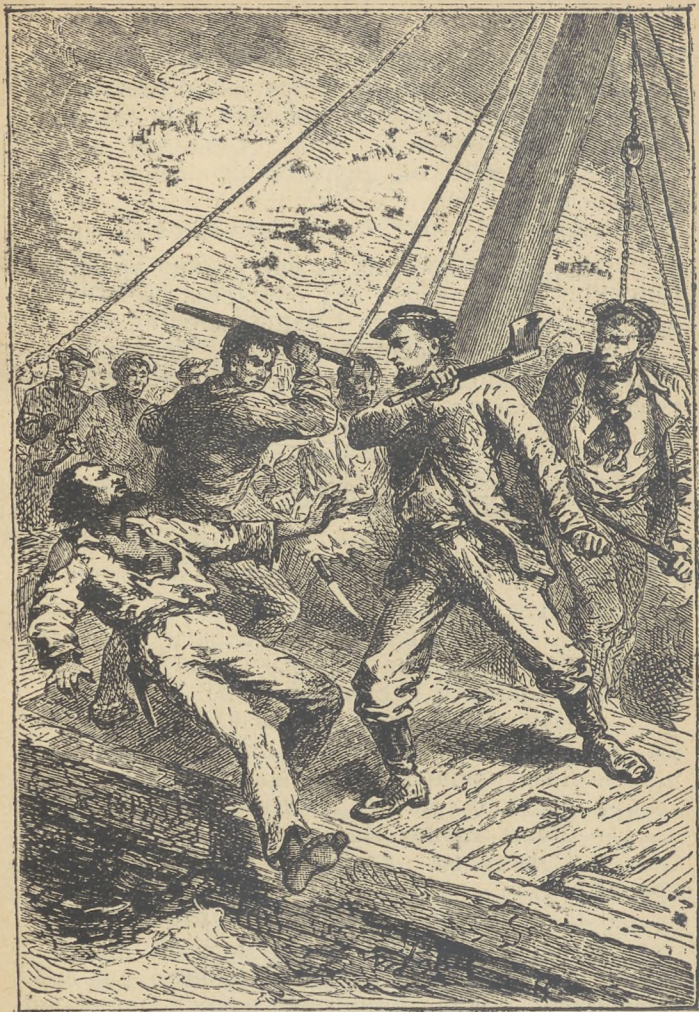
— Вбитий! — відповів тесля.

— Саме тому — крикнув боцман, не кінчаючи почате речення.

Смерть Вільзона поклала кінець боротьбі. Фляйполь і Бурк, п'яні до нестями попадали до долу. Джінкстропа схопили ми і привязали до щогли. Овена спіймали тесля і боцман. Куртіс із сокирою в руці підійшов до нього і сказав:

— Молися, драбе, бо вибила твоя остання година!

— Бачу, що в вас велика охота з'їсти мене!
— відповів Овен безлично.

І сокира розпанахала груди Вільсонови...

Ся страшна відповідь вратувала йому життя. Роберт Куртіс відкинув сокиру, якою хотів убити Овена, та блідий із зворушення, сів на краю судна.

XXXIX.

Дня 5 і 6 січня.

Огся подія зробила на нас велике вражіння. Відповідь Овена серед сих обставин, в яких ми находимося, стрівожила і найвідважніших.

Як тільки успокоївся я дещо, сердечно подякував я молодому Летурнерови за те, що вратував мені життя.

— Ви дякуєте мені? Прокленіть радше мене.

— Вас, Андрію?

— Пане Казальон, я продовжив тільки вашу муку!

— Пане Летурнер, — відозвалася панна Гербей, — ви сповнили тільки свій обовязок.

Почуття обовязку кермує все тою молодою дівчиною. Знеможена і бліда зі спраги та голоду, але ні одна скарга не виривається з її уст, ніщо не в силі зломити її сильної душі!

— Пане Казальон, — сказала вона — всі ми засуджені на смерть із голоду.

— Так, панно Гербей, — відповів я.

— Як довго можна жити без поживи?

— Може довше, ніж думаємо.

— Сильнійша людина довше мучиться, правда?

— Так, але за те скорше вмирає!

Як міг я відповісти таке молодій дівчині? Як се, ні слова розради не знайшов я для неї? Нескривану правду кинув я їй в очи! Почування

людяности зовсім уже завмерло в міні? Панове Летурунери глядять на мене здивовані, поглядами запитують себе, чи се дійсно я сказав таке. По кількох хвилинах, коли ми полишилися самі, панна Гербей відозвалася до мене тихим голосом:

— Пане Казальон, хочете вчинити мені прислугу?

— Дуже радо, — відповів я зворушений. — Зроблю все для вас, пані.

— Наколиб я померла перед вами, що чейже може статися, обіцяйте мені, що кинете моє тіло в море.

— Панно Гербей, простіть мені...

— Ні, ні — перебила вона — ви в праві були таке сказати, та обіцяйте мені, дуже, дуже благаю вас! Жива не лякаюся нічого... та коли помру... чейже вволите мою просьбу?

Я обіцяв їй. Панна Гербей дякуючи, подала мені вимарнілу руку.

Минула ще одна ніч. Мучуся часом так страшно, що не можу здержати крику, який виривається з моїх грудий. Коли промине біль, попадаю в свого рода одурманенне, а вертаючи до свідомости дивуюся, що мої товариші ще живуть. Голод дається найменше в знаки господареві судна Гобартови, про якого досі дуже мало згадував я. Є се малий чоловічок, невиразних рисів лица, солодкавого погляду, який часто всміхається примикаючи все на половину очи, немов би бажав заховати перед світом те, що в нього на душі; одним словом, є се людина, якої ціла стать робить відемне вражіння. Я присягнув би, що він гіпокрит. Як що згадав я, що видається немов би він менше терпів від інших,

то се не тому, немов би він не жалівся на голод. Навпаки, чути без упику його зойк, та все те, не знаю чому, видається мені неприродним, але робленим. Стежитиму за ним і переконаюся, чи мої помічення мають яку основу.

Сьогодні, 6 січня, пан Лeturнер повів мене обережно в задню частину судна; мабуть не бажав собі, щоб його хто бачив, чи чув. Темно було вже, отже легко заховалися ми перед очима подорожних.

— Пане, — почав до мене пошепки Лeturнер, — Андрій дуже ослаблений з голоду! Син мій гине, я не можу на се глядіти!

Пан Лeturнер говорить тоном, в яким пробивається гамований гнів; у погляді його можна щось дикого доглянути. Ах! скільки сей нещасний батько мусить терпіти!

— Пане, — сказав я беручи його за руку, — не тратьмо надії. Може якийсь корабель...

— Киньте се, не прийшов я до вас, щоб ви мене манили пустими надіями, — перебив він мені нетерпеливо — що корабля не стрінемо, знаєте про се добре. Мені ходить про що инше. Як довго мій син, ви та инші не їли?

Здивований сим питанням відповів я:

— Від 2-ого січня забракло сухарів, отже чотири дні, як...

— Як ви не їли — докінчив пан Лeturнер. А я від вісьмох!

— Вісім днів!...

— Так щадив я для свого сина!

На ті слова сльози закрутилися мені в очах. Схопив я за руки пана Лeturнера та не міг промовити ні слова... дивлюсь на нього!... вісім днів!

— Пане, — сказав я в кінці, — чогож отже бажаєте від мене?

— Тст!... не так голосно, щоб хто не почув нас.

— Говоріть!

— Я хочу, — сказав віл шепотом — я хочу, щоб ви дали Андрієви...

— А ви самі не можете?

— Ні, ні! Догадавбися він, що се я не їв для нього і відмовив би... Ні! треба, щоб се було від вас.

— Пане Летурнер!

— Пробіг, учиніть мені сю ласку, молю вас, а в тім... за ваші труди...

Говорючи се, пан Летурнер бере мене за руку й стискає її легко.

— Так, за ваші труди будете їсти дещо!...

Бідний батько! Слухаючи його, дріжу як дитина. До глибини зворушила мене його мова. Почуваю рівночасно, що пан Летурнер всуває мені в руку кусник сухара.

— Бережіться, щоб вас не побачили. Звірюки! вбилиз вас! Завтра дам вам знов кусник.

Нещасний! не довіряє мені! А може й його правда. Почуваючи сей кусник сухара в руці, мушу дуже панувати над собою, щоби не зісти його.

Я видержав пробу. Сі, що читають мої записки, можуть уявити собі, скільки коштувала мене! Не вмю дібрати слів, щоб вірно се представити. Коли надійшла ніч, присунувся я до Андрія і подав йому малий кусник сухара.

Андрій кинувся на нього.

— А мій батько? — спитав.

Я відповів, що батько його рівнож дістав кусник сухара... що завтра... і в дальших днях зможу йому ще дати... Нехай бере та їсть!

Андрій не питався, звідки я маю сухарі, тільки почав жадібно їсти.

XL,

Дня 7-го січня.

І сього вечера ще, не вважаючи на жертву пана Летуернера, не їв я нічого... нічого!...

Від кількох днів вода, що заливає поміст судна, за кожним підемом филь, обдирає до жи-вого мяса шкіру з ніг моряків. Овен, якого боцман за бунт держить на переді судна, знаходиться в страшному стані. На наші просьби розв'язано його. Зендан і Бурк рівнож мають покалічені ноги; ми хоронилися досі від сього через те, що задня часть судна висше піднесена.

Сьогодні ранком боцман під впливом страшного голоду кинувся на шмати полотна, що звисали на кінцях старої щогли.

Досі чую скрегіт його зубів, як рвуть отте лахмітте. Страшний голод приневолив біднягу до розпуки, щоб тільки наповнити чим небудь жолудок, щоби здержати болючі корчі.

По довгім шуканню, вдалося йому віднайти кусник якоїсь шкіри.

Гризе осьту шкіру із страшенною жадобою і здається, що на хвилину втихомирив голод. Всі ми почали його наслідувати; капелюх із гладкої шкіри, дашок від шапки, словом усе, що тільки було шкіряве, ми погризли.

Був се звірячий інстинкт, за яким пішли ми всі. Здавалося хвилину, що нічого в нас не

полишилося з людини. Ніколи не забуду цього страшного видовища. Не заспокоїли ми голоду та хоч на хвилию перестав він нам доскулювати. Деякі одначе не могли знести такого роду поживи й віддали її незабаром назад.

Простіть мені сей опис. Не повинен я нічого затаювати з тих терпінь, яких зазнали ми. З мого оповідання нехай кожний дізнається, скільки то терпінь моральних та фізичних може видержати людина. Все розкажу, бо на нещастє прочуваю, що ми не дійшли ще до краю наших терпінь. Господар судна Гобарт, хоч усе так голосно нарікав на голод, не брав участі в тому бенкеті, про який розказав я попередно. Слухаючи його, могло здаватися, що гине вже із знесилення, глядючи знов на нього видко, що не дуже то голод доскулює йому. Сей лицемір мусить мати десь якийсь захований припас поживи, з якого годується. Стежу за ним усе, та нічого такого не доглянув я ще досі.

Спека все ще страшенна, особливо коли вітер перестане віяти. Отті краплини води, що дістаємо, зовсім недостаточні, та голод вбив у нас спрагу.

Коли подумаємо, що як не стане води, будемо ще більше мучитися, благаємо Бога, щоб захоронив нас від того нового нещастя. В нас є ще кільканайцять кварт води в бочівці, що розбилася підчас бурі, а друга бочівка ще не надпочата. Хоч число осіб на судні поменшало, капітан зменшив пайку води і видає нам четвертину кварти що дня. Думаю, що добре вчинив. Горівки полишилося нам іще з дві кварти; сховано її в задній часті судна.

Сьогодні, 7-го січня, поручник Вальтер помер на моїх руках.

Нічого не помогло піклування панни Гербей та моє. Полишилося нас чотирнайцять осіб.

На кілька хвилин перед смертю Вальтер дякував панні Гербей та мені за дбайливість, з якою ми доглядали його. І тихим шепотом сказав, пускаючи лист, який держав у руках :

— Пане... сей лист... се від моєї матери... сил не стає мені... се останній лист від неї... писала до мене: „Жду на тебе, моя дитино, хотіла би побачитися з тобою“. Ні, мамо, ти вже мене більше не побачиш... Пане... сей лист... положіть його на моїх устах... тут... тут хочу вмерти, цілуєчи його... моя мамо... мій Боже!...

Поклав я в холодну вже руку Вальтера лист і прикрив ним уста вмираючого. На хвилину очи його заясніли і ми чули, як його уста поцілували письмо матери.

Душа його відлетіла!... Нехай Бог візьме її в свою опіку.

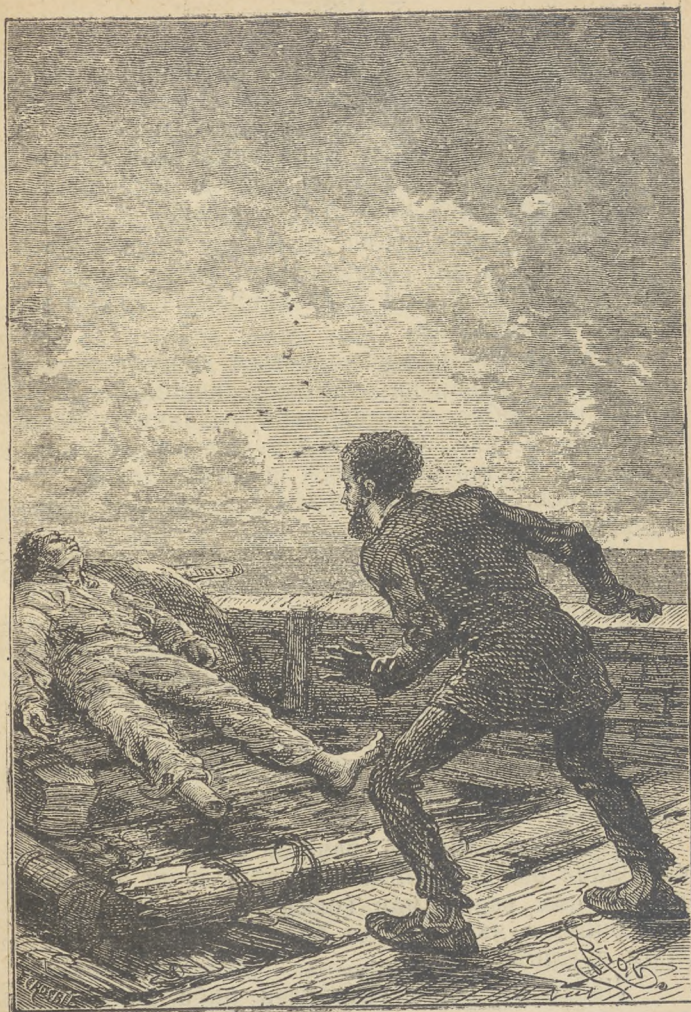
XLI.

8-го січня.

Цілу ніч провів я біля небіщика, а панна Гербей молилася за душу помершого.

Коли настав день, тіло зовсім застило. Я спішився... так, спішився, щоб кинути його в море. Просив я Роберта Куртіса, щоби поміг мені сповнити отсей сумний обов'язок. Тіло завинене в останки подертого одягу кинемо в воду, з якої не впливе вже ніколи.

Як тільки стало світати, Роберт Куртіс і я переглянули всі кишені помершого і заховали

Мимохить, ви, вався мені окли з тривоги ..

деякі дрібниці, щоби віддати їх бідній матері, як що чудом виратуємося.

Робили ми се дуже обережно, щоби нас не спостеріг хто із залоги. Коли поправляв я одіж, що мала служити смертним одягом небіщикови, мимохить вирвався мені оклик тривоги.

Не доставало правої ноги, яку хтось у ночі відрівав. Хто міг поважитися таке вчинити? Мабуть у ночі заснув я на хвилину і злочинець покористувався тим.

Роберт Куртіс розглядається довкола страшним зором, однак на судні усе спокійне; часом тільки прошибне тишину зойк голодних. Може підглядають нас. Отже скоро киньмо небіщика в море, щоби що не сталося ще страшнійше. Помолившись, кинули ми трупа в море, яке зараз проковтнуло його.

— До чорта! Добре кормлять акул! — крикнув Мурир Джінкстроп. Саме в тій хвилині підійшов до мене боцман.

— Бачили ви? Ногу відрізали йому, поганці!

— Ногу?... А так!... щож робити, може її добре вчинили.

— Як се, добре?

— Щож, краще з'їсти небіщика, ніж живого! Не знаючи, що відповісти на се, відійшов я від нього.

Біля одинадцятої ранком стрінуло нас несподіване щастє. Боцман, який в ночі закинув вудки, сим разом мав велике щастє. Витягнув три риби, з яких кожда була на яких півтора ліктя довжини.

Ледви що успів витягнути риби на судно, як моряки кинулися на них. З трудом удалося

капітанови, мені й Фальстенови вдержати їх, бажаючи в поділі завести якийсь лад.

Три риби на чотирнайцять осіб не багато, однак кождий дістав свою пайку. Більшість зїла її зараз, живцем майже. Куртіс, Андрій і панна Гербей розпалили огонь у куті судна і спекли свою пайку.

Пан Лстурнер кинувся як голодний вовк на свій кусник риби. Не розумію, яким чудом ся пещасна людина жила досі, не ївши так довго. Радість боцмана граничить майже з божевіллям. Колиб ловля удавалася йому дальше, може вратувались би ми від голодової смерті. Розпочав я з ним балачку, заохочуючи до дальших проб.

— Розуміється, — відповів він — буду дальше ловити риби.

— Чомуж ви тепер не хочете закинути вудки?

— А.. тепер годі, — найкрасше в ночи, великі риби тоді найкрасше ловляться, а мушу щадити принаду тим більше, що зле ми вчинили, не сховавши ні кусника риби.

— Дійсно, в се болюча похибка.

— А одначе тепер удалося вам зловити кілька риб без принади?

— Навпаки, мав я...

— І добру?

— Видко, що добру, коли на неї беруться риби.

— Чи вам ще лишилося?

— Так.

Отта невелика перекуска привернула нам дещо сил, а з ними й надію. Говоримо весело про ловлю боцмана і нікому навіть на думку не

прийде, щоб йому могло другий раз не вдатися. Мабуть доля подобрійшала для нас.

В наших думках настав переворот, можемо говорити про минувшину. Думка перестала бути прикованою до сучасности, або страшної будучини, яка нам грозить Фальстен, Куртіс, Летурнери і я — нагадали ми собі втрачених товаришів, пожежу, затоплення „Шансельора“, Гем-Рок, страшні хвилини на бузькових гніздах, бурю і отте все видається нам дуже далеким.

Так, усе се минуло, а ми ще живемо. Живемо! Як що се можна назвати життям. З двадцяти-вісьмох полишилось нас чотирнайцять, а незабаром може буде тринайцять.

— Погане число, — сказав Летурнер

Вночі з осьмого на девятого боцман знов закинув вудки позаду судна і сам стежив за ними, не довіряючи нікому.

Над ранком підійшов я до нього. Жадібними очима глядів у глибину моря так, що не запримітив мене.

Торкнув я його легко по рамени. Відвернувся.

— І щож, боцмане?

— Щож, прокляті акули з'їли мою принаду.

— І нічого вже вам не полишилося?

— Нічого, — сказав він стискаючи мені руку. — А знаєте, чому воно так? Ніколи не треба робити тільки до половини діла!

Заткав я йому уста рукою. Зрозумів я усе! Відний Вальтер!

XLII.

Від 9-го до 10-го січня.

Сьогодні знов тишина запанувала на морі, сонце пече і ні одної хмаринки не видно на небі. Як що не находимось на якійсь струї, яка недостережено уносить нас, то судно стоїть зовсім непорушно.

Страшенна горяч. Спрага, яку годі видержати. Недостачу води відчуваємо більше, ніж колинебудь перше.

Прочуваю, що муки спричинені нею, більші будуть від голоду.

Богато з нас має язик, уста та горло зовсім висушені. На мою просьбу капітан подвоїв сьогодні пайку видаваної води. Так отже чотири рази на день холодимося краплиною води, яка хоч прикрита полотном, зовсім тепла. Взагалі сьогоднішній день можемо почислити до найгірших. Моряки, під впливом голоду, є близькі розпуки.

Нема вітру, хоч місяць зійшов і є майже в повні. Ночі, як звичайно в тих сторонах, є холодні, що спричинює нам деяку полекшу, за те в день спека не до видержання. Безупинний зріст спеки доказує, що судно наше находиться десь дуже далеко на півдні. Землі ніхто з нас вже й не виглядає. Забули ми навіть, що вона десь там находиться. Здається нам, що земна куля перемінилася в пливкий ґлоб. Все і всюди тільки безконечний океан! Десятого рівнож та сама спека. Живий огонь летить на нас із неба! Віддихаємо воздухом неначе з розжареної печі. Спрага перемогла голод, із жагучою нетерпеливістю дожидаємо хвилі, коли Куртіс стане нам

видавати оттих кілька краплин води. Раз напиться до схочу, а відтак умерти, се наше одиноке бажання! Саме тепер, се є в полудне, один із моряків дістав страшних болів і верещить страшно. Був се оттой злодюга Овен; лежить він на переді судна й качається в страшних судорогах. Заволікся я до нього. Хоч погано поступив собі він, так почування людяности кажуть ратувати його, а бодай полекшити його терпіння. Нараз моряк Фляйполь, що стояв біля щогли, кликнув указуючи рукою на схід: корабель! — Усі зірвалися на ноги. Тишина, ніхто й слова не вимовив. Навіть Овен перестав кричати й устав разом із іншими.

Дійсно, в стороні, яку вказував Фляйполь, видко було білу точку. Та чи ся точка змінить наше положення? Чи се дійсно корабельне вітрило? Що думають про се моряки, яких зір ніколи не обманює? Глянув я на Роберта Куртіса, що із схрещеними на грудях руками дивився на загадочну точку. Здається, ціле життя збіглося в його очах, зажмурив вії, зморщив чоло і заступив собі рукою сонце, що разило його очи. Як що ся точка є вітрилом, то Куртіс не буде помилятися. Та він схилив голову і опустив руки. Я глянув. Біла точка зникла. Не було се корабельне вітрило, радше якийсь відблиск соняшного проміння, або вершок буруна. Колиб се був навіть корабель, то зник він уже з овиду. По химерній надії ще більша розпука огорнула нас. Кожний вернув на своє місце, тільки Роберт Куртіс не ворухнувся. Крики Овена знов розлягаються. Його тіло пручається в страшних судорогах, що й страшно глядіти на нього. Горло здавлене спазматичними корчами, язик сухий,

живіт видутий, живчик неправильний і ослаблений. Без сумніву, що Овен чимось отруївся. Нема у нас ліків, щоб могли знеутралізувати отрую, треба однак конечно викликати блювання, щоби викинути отрую з жолудка, а найкрасше до сього надається літна вода. Попросив я о неї капітана, чого він зовсім природно не відмовив мені.

Тому однак, що перша бочка вже зовсім порожня, підійшов я до другої повної. Однак Овен побачивши, що підходжу до бочки, укліяк і почав кричати страшним голосом: Ні, ні, ні! Чому ні? Вернув я до нього і почав виясняти йому, що хочу зробити. Він іще сильніше закликав, що не хоче пити тої води. Скобочучи його по язиці, спричинив я блювоту і незабаром Овен почав викидати із себе синяву теч. Я пересвідчився, що не помилився в своїх здогадах, що Овен отруївся окисею міді. Тепер його ніщо вратувати не може.

Та звідкіля він добув отруї? Почали ми його розпитувати з капітаном.

Хто змалює нашу тривогу, коли почули ми його слова!

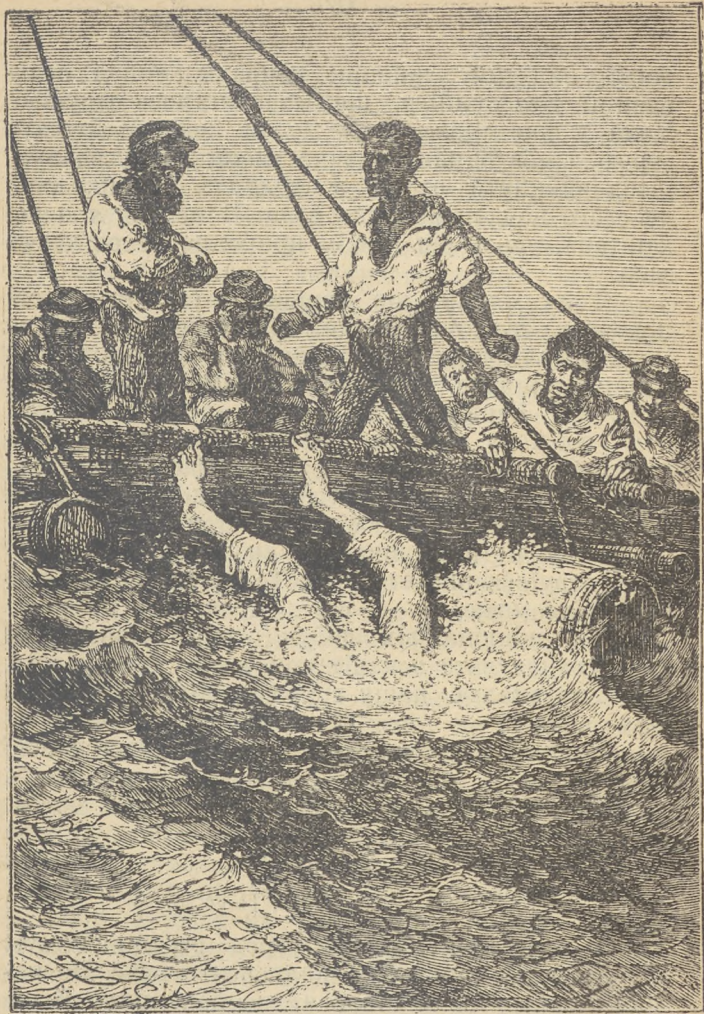
Гнаний спрагою вкрав дещо води з повної досі бочки.

Ся вода була затровна.

XLIII.

Від 11-го до 14-го січня.

Вночі помер Овен серед страшних мук. Мабуть у тій бочці був колись копервас. Не питаємо навіть, як се сталося, що наповнили її водою, чому се ми забрали її на судно, чому під-

Тіло Овена викинено зараз у море...

час бурі саме вона не розбилася! Одно тільки бачимо, що не маємо вже води! Тіло Овена викинено зараз у море тому, що почало воно розкладатися так, що навіть боцман не міг зробити з нього принади для риб. Сей злочинець навіть своєю смертю не поміг нам у нічім. Кождий з нас розумів, в якому ми находимося положенню, та ніхто не говорить нічого. Тай про що тут говорити? Крім того кождий звук людського голосу дратує нас. Ми такі роздратовані, що краще з собою зовсім не говорити, бо найменше слово, рух один, доводить нас до скаженої люті, яку годі здержати.

Дванайцятого січня не дістали ми вже води, останню краплину випили ще вчора.

На небі ні хмаринки, в тіні 40° горячі.

Тринайцятого положення наше зовсім не змінилося. Морська вода жере мені ноги до живого мяса, на що зовсім не звертаю уваги, як і всі інші, що скорше від мене дізнали того самого.

Ах! Ся вода, що зі всіх сторін окружає нас! Коли подумаю про се, що замінюючи її в пару, або заморожуючи, можна би вчинити її пригодною до пиття! В виді пари, чи леду не малаб вона вже в собі ні атому соли і можнаб було її пити. На жаль, усе те мрії, бо нема в нас відповідних приладів і не можемо зробити їх. Сьогодні ранком, не вважаючи на акули, боцман і кілька моряків почали купатися в мори, що спричинило велику полекшу для їх висохлого тіла. Подорожні, ті, що хоч трохи вмели плавати, пустилися разом зі мною, привязані до шнуря, на воду. На щастє, ні одна акула не підплила.

Гляньте, додав — позаду в лівій стороні...

Хоч як просили ми панну Гербей, не хотіла вона піти за нашим приміром.

Чотирнадцятого о 11 годині ранком, підійшов до мене капітан і сказав тихо :

Не зрадьтєся з тим, що вам скажу, пане Казальзон, бо може я помиляюся, не бажаю наражувати нікого на нове розчарованнє. Тепер одначе я дійсно побачив корабель...

Капітан добре вчинив, попередивши мене, бо не знаю, чи був би я в силі запаувати над собою.

— Глявтьє, додав — позаду в лівій сторони.

Я встав і удаючи повну байдужність, глянув у ту сторону овиду, про яку згадував Куртіс. Мої очі не в очима моряка, та по хвилі розпізнав я сілуету вітрильного корабля. Нараз боцман, якого очі випадком звернулися в той сам бік, крикнув: Корабель! Поява корабля не зробила такого вражіння, якого ми надіялися, а се тому, що зневіра та загальне знеможенне огорнуло усіх. Та боцман не перестав кричати: Корабель! Корабель! І погляди усіх звернулися на море.

Тепер не помилялися ми. Корабель, якого ніхто не надіявся навіть, пливе до нас. Та чи догляне він нас?

Моряки стараються розпізнати рід та напрям корабля. Роберт Куртіс приглянувшись йому з увагою, сказав до мене :

— Сей корабель пливе правою стороною до нас. Як що через дві години плистимє в тім самім напрямі, то мусимо стрінутися.

Дві години! Століття цілі! А однаково напрям корабля кожної хвилини може змінитися тим більше, що як здається маневруючи проти вітру, відсунувся він. Зачеркнувши отже даний

лук, звернеться лівим боком і знов віддалиться від нас. Колиб він плыв до нас із вітром, можнаб надіятися було ратунку. Треба старатися, щоби на всякий спосіб запримітили нас із корабля. Роберт Куртіс приказав давати всякі знаки; корабель віддалений від нас з яких дванайцять миль, отже голос не долинув би. Не маємо пальної зброї, щоб нею звернути на себе увагу. Треба отже вивісити хоругву на щоглу. Найкрасше надається до сього червоний шаль панни Гербей тому, що червона краска дуже добре відбивається на фоні моря та неба. Легкий вітрець повіває ним, сповняючи наші серця надією. Знаємо, з якою енергією потапаюча людина хапається кожного предмету, що попаде йому під руки! Той шаль був саме для нас отсим предметом. Цілу годину перебули ми в страшному дожиданню. Корабель мабуть наближається до нашого судна; одначе хвилями видається, немов би він задержувався й хотів змінити напрям. Якже поволи плыве він! А одначе всі його вітрила розпущені і видко вже його кадовб понад овидом. Вітер втихає, може й зовсім перестане віяти. Віддалиб ми рік життя, щоб отся одна година минула скорійше. Боцман і капітан думають, що в сій хвилині корабель тільки девять миль віддалений від нашого судна. Отже за півтора години пореплив ледви три милі! Можливо, що вітер, який віє понад нашими головами, не доходить до корабля. Здається мені навіть, ще вітрила корабля висять опущені при щоглах. Станув я біля панів Летурнерів і панни Гербей, наші очи чергою ливуть за кораблем, що уноситься на філях. Ніхто з нас не промовив ні слова, доки тесля не крикнув голосно:

— Завертає!

Здавалося, що життя наше втікає разом із кораблем. Ми посхоплювалися з місць. З уст боцмана вирвався страшний прокляти. Корабель віддалений від нас о дев'ять миль, не міг запримітити знаків, які ми йому давали. Наше судно було для нього тільки точкою серед розлитого на філях океану соняшного проміння. Не міг нас побачити. Хто не був би капітаном того корабля, не міг би допуститися такого злочину, щоб утік і не дав помочі заблуканим серед океану.

Ні, се неможливе, не бачив нас!

Огня! диму! — кликнув Куртіс. — Спалим усі дошки, непотрібні на судні. Се одинокий спосіб, щоби нас побачили.

Поклали ми на переді судна дошки, які тільки з трудом запалилися. Та через їх вогкість маса диму піднялася просто в небо. Колиб так надійшла ніч, заки зникне корабель, навіть із такої віддалі можнаб побачити огонь.

Години минають за годинами, огонь гасне. В подібних обставинах, щоби здатися на ласку долі, треба мати багато сильної волі, якої в мене вже не стало. Зачав я клясти й хулити, як отсе боцман перед хвилиною. Слабка рука доторкнулася мене і панна Гербеї вказала на небо!

Ні, сього вже за багато! Не хочу нічого знати. Я сховався під вітрило й заплакав, як дитина. За той час корабель змінивши вітрила, поплив на схід, а по трьох годинах найсильніший навіть зір не міг відшукати ні сліду з нього на овиді.

XLIV.

15 січня.

По тім останнім ударі полишилася нам тільки смерть. Вона без сумніву не обманить нас. Кілька хмарин показалося на сході і легкий вітрець ворухнув воздухом. Температура дещо обнизилася і мимохить усі ми піддалися її впливови. Віддихаємо не так жарким воздухом, та від часу останньої риболовлі боцмана не їли ми нічого. На судні нема вже нікого. Вчора дав я Андрієви останній кусник сухара, перехований його батьком.

Від учера Мурин Джінкстроп увільнився зі шнурів, якими був привязаний. Куртіс не казав їх на ново закладати! Тай по що? Сей ледащо та його спільники так уже ослабли з голоду, що нема потреби лякатися їх. Кілька акул показалося над водою. Приглядаємося, як із великою скорістю ворухаються вони серед моря. На жаль, є се живі трумни, що дожидають на хвилину, коли зможуть пожерти наші нужденні останки. Не лякають вони вже мене, радше приманюють до себе. Підпливають так сміливо до берегів судна, що одна із тих тварюк — мало що не вхопила руки Фляйполя, яку він перехилив через край судна.

Боцман із широко розкритими очима та з затисненими зубами споглядає иншими очима на акул, ніж я. Хочє їх пожерти, не бажаючи собі, щоб вони його пожерли. Колиб йому вдалося зловити хочби одну отсю потвору, — не щадив би він її тіла. Рішився спробувати, та що не мав примани, думає, чим заступити би її. Роберт Куртіс і тєсля рівнож булиб не від сього;

нараджуються спільно, кидаючи кусники дошки, або шнурка тим жирунам, щоби задержати їх біля судна.

Тесля пішов шукати свого молотка, який думає почіпити як приману. Можна думати, що молоток застрягне в щоках звірюки, як що вона не проковтне його. Ручку молотка прив'язано до грубого шнура, а той прибито до стовпа судна.

Апетит розбудився у нас незвичайно отсими приготуваннями. Всіми можливими способами задержуємо акул біля судна. Та вони й самі не втікають уже.

В кінці вудка готова, та нема що дати на приману. Боцман, що ходить здовж судна, говорячи сам до себе, заглядає в кожний куток, немов би шукав поміж нами небіщика.

Приневолений спробувати ще раз те, що не конечно вдалося попередно і незабаром обв'язує залізо молотка кусником червоної хустки панни Гербей.

Та боцман лякається закидати вудку, не переконавшись вперед, чи вона доволі сильна. Випробовує отже на всі лади, чи шнур сильний, чи стовп, до якого прив'язаний, видержить опір акули. Боцман усе те розважує дуже пильно.

В кінці кинено вудку в воду.

Море так прозоре, що можна бачити кожний предмет на сто стіп під поверхнею. Бачимо отже, як молоток, обвинений в червону шматку, якої краска живо відбивається на синім фоні води, поринає поволи в море.

Подорожні та моряки, зібрані на краю судна, глядять у глибокій мовчанці.

Здається, що акули, від коли жертвовано їм смачний кусок, зникли зовсім. Тільки певно,

В кінці винирнула голова звірюки..

що не віддалилися від нас, та колиб хто з нас упав у море, певно зараз вони пожерлиби його... Нараз боцман дає знак рукою. Показує нам темну масу, що підпливає до судна. Се акула дванадцяти стіп у довжину, висунулася з глибини і пливе по правім боці судна.

Коли потвора находилася ледви чотири сажні від судна, боцман потягнув за шнур, щоб ворохнути червоною приманою й надати їй вигляд життя.

Почуваю, що моє серце сильніше бється так, наче би від сього моменту залежало ціле моє життя!

Акула підпливає, її очі блищать на поверхні води, а з поміж розкритого рота, при кождім повороті потвори боком до нас, видко страшенні гострі зуби.

Хтось крикнув на судні, мабуть і несвідомо може. Акула задержалася і зникла в глибині.

Боцман зірвався блідий з гніву і крикнув: — Вбю кожного, хто тільки відозветься!

І знов забрався до роботи. Будь що будь боцманова правда.

Знов закинено вудку, цілої однак пів години не видко ні одної акули; треба її отже на яких двайцять сажнів глибше закинути. Та здається, що в тій глибині вода мутна, що булоб доказом, що акули в ще там.

І дійсно, вудка нараз так витягнулася, що боцманови вирвала шнур із руки. Добре хоч, що привязано її до судна й не може нам висмикнутися. Акула схопила приману і спіймалася.

— На поміч, хлопці, на поміч! — кликнув боцман. — Моряки й подорожні кинулися до шнура. Надія додає нам сил, хоч із трудом тяг-

Немо його, бо акула кидається на всі боки. Небаром однак горішні верстви води заклекотіли під ударами могутнього хвоста потвори.

Схилившись, побачив я великанську масу, що кидалася серед закровавлених филь.

— Сміло! сміло! — кличе боцман.

В кінці виринула голова звірюки. Крізь отворені щоки молоток дістався в глибину горла і застряг так сильно, що акула не годна його вирвати, хоч і як кидається на всі боки. Тесля схопив за сокиру, щоб добити звірюку, як тільки підпливе ближше судна.

Нараз почули ми тріскіт. Акула стиснула щоки, відкусила ними ручку молотка і зникла в глибині.

Зойк розлуки вирвався із наших грудий. Боцман, Куртіс і тесля пробували ще зловити акулу. Не маючи однак гаків, ні інших знарядів, закидують тільки в море шнури, якими одначе годі акулу спіймати. Боцман навіть, щоби заманити їх, виставив ногу поза судно.

В кінці залишено ті невдатні проби і кожний пішов на своє місце дожидати смерті. Ідучи у свій куток, почув я як боцман спитав капітана:

— Пане Куртіс, коли кинемо жереб?

Куртіс нічого не відповів, та питанне було вже кинене.

XLV.

16 січня.

Лежимо на розпростертих вітрилах. Залога корабля, який стрів би нас, моглаб подумати, що се плаваюче кладовище.

Поклялися ми горілиць з отвореними ротами..

Страшно мучуся, навіть не знаю, чи міг би я їсти, бо в мене уста, язик та горло печуть, як одна рана. Глядімо на себе взаємно звірем. Спека сьогодні ще сильніша, здається, буде буря. Густа пара окружає нас та я пересвідчений, що дощ буде довкола нас падати, обминаючи наше судно.

Глядімо на небо, а пан Лстурнер простягнув руки, благаючи о каплю води. Слухаю, чи де грім у долині не віщує надходячої бурі. Вже одинайцята, хмари зовсім закрили сонце. Мабуть не буде бурі, бо ціле небо вкрите одностайно хмарами.

— Дощ! — крикнув параз тесля.

І дійсно, з на пів милі від судна видно було на небі рівномірні пасмуги. Падає дощ і на поверхні океану видно водяні баньки. Вітер несе хмару, щоб тільки не вичерпалася вона, заки до нас долетить.

В кінці Бог змилосердився над нами. Дощ падає великими каплями, як звичайно підчас короткої зливи. Спішимося збирати воду, бо хмари вже розходяться.

Куртіс поставив розбиту бочку, а довкола розложили ми вітрила, щоб у них збирати воду. Поклалися ми горілиць з отвореними устами. Вода зливає мені лице, уста і почуваю, як вливається до мого горла! Ах! яка се невимовна розкіш! Так, начеб життя вливалось в мене, капля за каплею. Пю сей животворний напиток, що відроджує ціле моє єство.

Дощ трівав двайцять хвилин, відтак хмари розійшлися. Ми встали мов не ті! Стискаємо собі руки, говоримо до себе, здається нам, що ми вже вратовані! Бог у своєму милосердю пішле

нам інші хмари, а ті дадуть нам воду, якої так довго нам не доставало. Зрештою не втратили ми води, що отсе падала на судно. Бочка та вітрила доволі наловили її. Заховасмо отже її, та по каплі будемо уживати. В бочці є кілька кварт. Моряки взялися витискати воду із вітрил.

— Заждіть! — кликнув Куртіс, треба побачити, чи сю воду можна пити. Ми глянули на нього здивовано. Чейже то дощева вода. Куртіс витиснув із вітрила до бляшаної чарки дещо води покоштував і виплював. За ним і я попросував. Вода була ще більш солона від морської.

Вітрила, що так довго о них розбивалися буруни, насякли солею, яку тепер розпустила дощівка. Знов важка втрата для нас. Та зрештою що се шкодить! Надія знов заясніла нам. В бочці є кілька кварт, а в тім коли сьогодні падав дощ, то чомуб він не мав падати завтра?

XLVI.

17 січня.

Зовсім природно, що коли заспокоїли ми дещо спрагу, то голод тим більше почав нам даватися в знаки. Чи не вдасться отже яким способом зловити хоч одну з отсих акул, що плавають довкола судна? Хиба кинутися в море і вдарити з ножем у руці на отті тварюки. Куртіс бажав спробувати сього, та ми здержали його. За багато є акул і сей крок покінчивбися без сумніву смертю. Завважав я, що легше обманути спрагу, ніж голод. Купіль у морі, а остаточно лизання якого небудь металю, вже спричинює деяку полкшу, та недостатчі поживи нічим не можна заступити. Зрештою вода може все таки з'явитися у виді дощу і є надія, що може будемо пити,

та дуже сумнівне, чи будемо їсти. Ми вже дійшли до того, що одні на других глядимо з під лоба. Легко зрозуміти, по якій похилій площі котилися думки наші й до якого одичіння доводить нужда людське єство, одною тільки думкою пройняте.

Небо знов чисте над нами, — вітрила опали на щоглах. Вітру ні сліду! Де саме тепер наше судно? В яку сторону океану занесли його струї?

Не знаємо!

І великою дурницею було б бажати, щоб вітер віяв від заходу радше, ніж із південної сторони! Одного тільки бажавмо від вітру, а саме прохолоди для наших грудий і дещо водяної пари, яка вспіла би вменшити спеку, що страшно доскулює нам

Став вечір; ніч буде зовсім темна аж до півночі, се є до хвилини, коли зійде місяць, що знаходиться в останній квадранті. Замрачені зорі не сяють таким гарним блиском, як серед інших ночей. Під впливом якогось шалу, під вражінням голоду, що збільшується звичайно під вечір, простягнувся я на купі вітрил і схилив голову понад філі, вдихуючи в себе свіжу вогкість. Чи хто з моїх товаришів, що лежать на своїх звичайних місцях, знайшов хоч у сні яку пільгу в своєму терпінню? Не знаю. Може ніхто. Мій мозок повний примар. Якась дрімота, що не була ні сном, ні явою, огорнула мене зовсім. Не знаю як довго був я в отьому кошмарному отупінню. Нагадую собі тільки, що по хвилину мою увагу звернуло дивне почування. Не знаю, чи се мріялося мені, та нюх мій поскоботав якийсь запах, якого з початку не міг я зрозуміти. Є се запах, що долітає до мене, але звідкіля, не

знаю. Мої ніздрі розширилися й ледви що не крикнув я: що се так пахне? Якийсь дивний інстинкт — здержав мене і в думках шукав я назви, щоб назвати нею предмет, який видавав такий запах. Проминуло так кілька хвилин. Нараз у мозку моїм зявилася вперта думка, що витискала все инше.

— Таж се запах печеного мяса! — подумав я, як нагадує собі людина предмет давно не бачений. Мої змисли не помиляються, а одначе на сьому судні... — Я прикляк, знов втягаю в себе, а радше вітру носом воздух. Сей самий запах доходить до мене. Я лежу проти вітру, отже предмет, що видає сей запах, є мабуть на переді судна.

Я рушився з місця і повзаючи, як звірина, посувався обережно під вітрилами, щоби не звернути уваги кого з моїх товаришів.

Кілька хвилин вітрив я по всіх кутах, кермуючись мов собака, нюхом. Уже трачу слід, то знов запах сильнійше долітає до мене.

В кінці напав я на слід і почувая, що підходжу до шуканого предмету. Саме тоді підповз я до закутини у правому боці на переді судна і пізнаю, що сей запах могла видавати з себе тільки вуджена солонина. Не помиляюся. Мій язик мало не вирвався з рота, манений сим запахом!

Мусів я отже сховатися під купою вітрил. Ніхто не бачить мене і не чує. Повзу на всіх чотирьох поволи. В кінці простягаю руку і нахожу щось завинене в папір. Скоро подався я назад, розглядаючи добичу при сяйві місяця, що виринув саме на небі.

Се не кошмар. У руках держу кусник солонини малий, бо може чверть фунта тільки, та се

Чьясь рука ханав за мою.,

вистане на втихомирєнне голоду хоч на один день! Підношу його до уст...

Чиясь рука хапає за мою. Відвертаюся, ледви здержуючи проклін. Пізнав я господаря корабля Гобарта.

Тепер стало мені ясне — все. Виїмкове положення Гобарта, стан його здоровля, та фальшиві скарги. Підчас розбиття корабля вспів уритувати дещо поживи, сховав її, та сам заїдав, підчас коли ми мерли з голоду. Ах! Проклятий!

Та ні, Гобарт учинив розумно. Бачу, що се є людина ошадна, а що сховав! тайком якийсь там кусник солонини, тим красше се для нього й для мене. Мабуть одначе погляди наші на се діло різняться. Схопив мене за руку і хоче відібрати солонину, не говорючи нічого, щоб не звернути нічиєї уваги.

Тай мені треба заховати мовчанку. По що, щоб інші побачили і без сумніву відобралиб її і мені й йому. В глибокій тишині боремося з собою; моя лють не знала краю, коли почув я, як Гобарт, заворкотів крізь зуби: Мій останній кусок! Його останній кусок! Так отже нехай буде, що буде, мушу його мати! Схопив я за горло могого соперника, що почав хропіти в моїх руках і незабаром перестав рухатися.

А я придержуючи його ногами на землі, зів цілий кусник солонини.

Відтак пустив я Гобарта і знов повзаючи дійшов на своє місце по заду судна. Ніхто не бачив мене. Так отже їв я!

XLVII.

18 січня.

З дивною трівогою дожидав я дня. Що скаже Гобарт? Здається, що не має права жалі-

тися на мене! Ні, се дурниця. Колиб розказав я все, як було, колиб дізналися, як він заїдав собі смачно тоді, як ми з голоду мерли, то певно, що вбилиб його.

На кожний випадок бажав би я, щоб уже настав день.

Голод зараз покинув мене, хоч сей кусник солонини, сей останній кусник, як назвав його Гобарт був такий маленький! Перестав я терпіти. За те сумління почало не давати мені спокою. Чому я не поділився з моїми товаришами? Повинен був я думати про панну Гербет, Андрія, пана Летурнера, а я думав тільки про себе. В кінці почало свитати. За хвилину буде зовсім ясно, бо під сею шириною нема майже свитання та сумерку. Я не міг заснути. Як тільки стало ясно, побачив я якусь темну масу, що колихалася в половині щогли.

Що се може бути? Не можучи розпізнати, що се є, лежав я собі дальше. Та коли сонце вказалося, розпізнав я, що се був висільник, який колисався під подув вітру.

Якесь дивне прочуття підвело мене з місця і я підбіг до щогли. Сим висільником був Гобарт!

Нещасний! І се я, так, я причиною його самовбивства! Оклик тривоги вирвався з моїх грудий. Моряки почули се, побачили висільника й кинулись до нього. Та не тому, щоб ратувати його... Гобарт не живе вже, тіло його застигло зовсім.

В одній хвили відтято шнурок, на якому він висів. Боцман, тесля, Джінкстроп, Фальстед та інші, кинулися на небіщика...

Сим висільником був Гобарт...

Ні! я не бачив сього! Не міг я глядіти на те, і не брав я участі в тому страшному бенкеті! Ні панна Гербей, ні Лєтурнери не хотіли глянути на се страшне видовище. Що до Куртіса, не знаю.. Не відважився я її спитати його.. а інші.. О, людина став пераз страшною звіркою. Та що діяти!

Сховався я під шатром, не бажаючи глядіти на сей бенкет! Доволі було для мене сього, що я чув!

Андрій Лєтурнер хотів кинутися на тих канібалів і вирвати їм небіщика. Важко прийшлося мені здержати його.

А однак щож мали робити ті нещасні, знеможені голодом? Гобарт помер. Чейже вони не вбили його. Чи боцман не сказав колись, що красше зісти вмерлого, ніж живого?!

Хто знає зрештою, чи се не буде вступом до страшної драми, що може закрівавити наше судно! Гобарт дякуючи тому, що всеж таки їв, держався найкрасше з поміж нас усіх. Його організм не обезсилений голодом, заховав усе таки ядерність клітин і помер він, будучи вповні здоровим, ненадійною смертю.

Нараз хтось відозвався. Се тєсля радить, щоб випарувати на сонци морську воду й зібрати сіль.

— А решту насолимо! — докінчив.

— Розуміється — відповів боцман.

Не сперечаючись, прийнято думку тєслі.

Тишина огорнула судно, мабуть моряки заснули. Вже вони не голодні.

XLVIII.

19 січня.

Цілий день сьогодні та сама спека й та сама тишина. Майже не міг я спати. Над ранком почув я гнівні крики, що лунали на судні. Панове Легурнери та панна Гербей встали рівнож. Розсунув я шатро, щоби побачити, що сталося. Боцман, тесля і всі моряки в розпуці. Роберт Куртіс, що сидів досі в задній частині судна, хоче успокоїти їх.

— Ні, ні! — крикнув тесля кидаючи довокола себе страшним зором — мусимо знати, хто се вчинив!

— А так, є тут якийсь злодій, все зникло — додав боцман.

— Се не я, — оправдувався кождий із моряків.

Бачу, як шукають усюди, заглядають у кождий куток, підносять вітрильне полотно, переставляють лавки — гнів їх збільшується в міру того, як їх пошукування показуються даремні.

Боцман підійшов до мене.

— Ви мусите знати злодія! — сказав.

— Не знаю, що ви хочете сим сказати,

За боцманом підійшли тесля і моряки.

— Перетрясли ми ціле судно, полишається тільки шатро.

— Звідсіля ніхто не виходить.

— Побачимо.

— Ні, лишіть у спокою тих, що вмирають із голоду.

— Пане Казальон, не обвинувачуємо вас — сказав здержуючися боцман, Як що хто з вас

узяв кусник, якого вчора не хотів брати, так мав до сього право, та розумієте, все зникло.

— Шукаймо! — крикнув Зендон.

Моряки підійшли до шатра. Не міг я довше опиратися тим бідолахам, що їм марево голоду відбирало розум. Страшна тривога пройняла мене.

Може пан Летурнер, не для себе, а для сина... відважився вчинити... Як що вчинив се, вони розірвуть його на кусні.

Глянув я на Куртіса, наче благаючи в нього помочі. Він станув біля мене з руками в кишені, в якій звичайно носить зброю. Одначе на настирливе бажання боцмана, панна Гербей та Летурнери мусли вийти з шатра, яке перекинено до найменшого закутка, але без найменшого успіху.

Мабуть останки Гобарта вкинено в море. На судні не лишилося з них ні сліду. Хто се одначе вчинив? Глянув я на панну Гербей та пана Летурнера. Їх погляди кажуть мені, що се не вони. Глянув я на Андрія. Сей відвернув зараз голову. Відняга! Отже се він! Та чи розуміє він наслідки свого вчинку?

XLIX.

Від 20 до 22 січня.

В дальших днях усі, що брали участь у тому страшному свіданку з 18 січня, мучилися менше через те, що на хвилину заспокоїли свій голод.

Та панна Гербей, Летурнери і я! Чи я в силі описати наші терпіння? Майже жаліємо, що й ми не попоїли. Як щоб тепер хто з нас помер, мабуть не відмовивбися я від їди!

Боцман, тесля та інші, як тільки голод почав їм докулювати на ново, починають дивитися на нас вовчим зором. Чи малиб бути ми для них наміченими жертвами? Далеко більше мучить нас спрага, як голод. Так, ніхто з нас не завагався ні на хвилину, як щоб прийшлося вибирати йому поміж склянкою води і кусником хліба. Від спраги більші терпіння й скорше вмирається.

А що се за мука бачити довкола себе сю морську воду, що своїм виглядом у нічім не різниться від солодкої води! Скільки го разів пробував я випити кілька капель, та викликує вона страшну блювоту й підсичує ще більше спрагу.

Доволі вже сього! Вже 42 дні минуло, як покинули ми корабель! Чи можна ще мати яку надію? Ми засуджені на те, щоб один по другім згинути найстрашнішою смертю. Почуваю, що на мій мозок опала немовби якась важка опона. Є се щось у роді божевілля; се божевілле лякає мене! Як далеко дійде воно? Чи повернеться мені разом із силами розум?...

Прийшов я до себе, не знаю вже по кількох годинах. На мойому чолі компрес, що його панна Гербей все мені зміняє. Почуваю, що помру незабаром.

Дня 22-го знов страшно видовище. Мурир Джінкстроп збожеволів ненадійно і почав бігати по судні, виючи як пес.

Роберт Куртіс даремно намагається здержати його! Кидається, щоб нас пожерти. Джінкстроп вимахує кусником заліза, перед ударами якого важко схоронитися.

Нараз, як се звичайно буває з божевільними, його лють звертається проти нього самого.

В сю мить скочив він у море..

Рве зубами своє власне тіло й кропить нам кровю в лице кричучи!

— Пийте! пийте!

Кілька хвилин верещав оттак, підходячи все до переду судна з окликом: пийте! пийте!

Бодман, Фальстен і тесля кинулися на перед судна, щоби схопити його, та в сю мить скочив він у море. Незабаром видко вже було тільки криваве пятно, серед якого страшні акули видирали собі взаємно свою добычу.

L.

22 і 23 січня.

Полишилося нас одинадцять осіб на судні. Кінець драми, який би він і не був, надходить. За вісім днів або дібемося до суші, або який корабель виратує нас, бо в противному разі ніхто з нас не полишиться при життю.

23 го. Температура змінилася. Віє сильний, північно-східний вітер. Вітрило сильно видуте, а за судном видко слід; се знак, що судно посувається вперед. Капітан каже, що їдемо три милі на годину.

Роберт Куртіс і Фальстен найкрасше з нас держаться. Хоч вимарніли вони, та все таки зносять без нарікання голод і спрагу. Що сталося з панною Гербей, важко сказати. Полишилася тільки душа, та сильна ще, а життя ціле зібралось в її блискучих очах. Вона вже належить до неба, а не до землі. Дивно, один з найенергічніших людей, яких знав я, бодман, є прибитий! Годі й пізнати його. Неповоружно сидить в однім з кутків судна, не зводить голови, його довгі, костисті руки звисають небало, а коліна вистають із драгих штанів.

На судні цілковита тишина. Зойки, розмова, крики все те припинилося. Цілий день навіть кілька слів не говоримо між собою. Зрештою через те, що нам висох язик та піднебіння, мова наша стала зовсім незрозуміла. На судні є тільки примари, в яких завмерло все людське.

ЛІ.

24 січня.

Де ми тепер? В яку сторону океану загнала доля наше судно? Питав я про се Куртіса, та він не вмів точно відповісти. Думав одначе, що наближаємось до суші, а се вказують йому записки, в яких нотував усе напрям вітру. Сьогодні тихо, та на морі слідно філі, які вказують, що десь на сході була буря. Наше судно починає псуватися. Куртіс, Фальстен і тесля стараються, на скільки їм ще полишилося сили, вдержати в купі нашу пливучу домовину. Та по що взагалі вони се роблять? Нехай розлетяться ті дошки, нехай нас океан огорне. По що боротися з ним за те нужденне життя?!

Муки наші дійшли до краю! Більше вже годі терпіти. Спека страшенна, небо ллє на нас розтоплене олово.

Піт зливає нас так, що наша подерта одіж зовсім мокра; спрага збільшується. Ні, — не можу вже описувати більше того, що почуваю! Коли хочу змалювати наші терпіння, не стає мені слів!

Остання змога прохолоди, яка полишилася нам, тепер для нас зовсім неприступна. Ні думки навіть про купіль, від часу, як погиб Джінкстроп. Цілі стада акул шниряють довкола судна. Пробував я сьогодні добути трохи води через парованне над огнем, та хоч як був я терпеливий, вспів

тільки звочити полотняну ганчірку, а при тім бляшанна чарка, вже й попередно знищена, розтопилася зовсім.

Фальстен рівнож опав на силах, переживе нас може ледви кілька днів.

Хоч підношу голову, не можу доглянути його, може поклався під купою вітрил, а може й помер уже. Один тільки Куртіс стоїть на переді судна й дивиться!... Не можу уявити собі, як може він мати ще надію? Я пішов на задній бік судна. Тут дождатиму смерти. Чим скорше прийде вона, тим краще. Не знаю, скільки минуло годин... Нараз почув я голосний регіт. Певно знов хтось збожеволів.

— Зелена левада, дерева, господа під деревами! Скоро, скоро, давайте горівки, мяса й води! Золотом плачу! Заплачу, бо в мене золота богато, богато.

Нещасний, за всі скарби англійського банку не дістав би ти тепер води.

Фляйполь, що збожеволів, кличе:

— Земля, онтам земля!

Отсі слова моглиб мерця розбудити. Піднявся я з трудом і дивлюся. Не видко піде землі. Фляйполь ходить собі по судні й сміється. Співає й дає якісь знаки вимріяної суші. Вражіння слухові, зорові та смаку відбиваються в нього підчас того, як його мозок дещо в непорядку так, якби в дійсности відбувалися. Говорять із неприсутними приятелями, запрошує їх у гостинницю й частує горівкою і водою, а особливо водою, що опянює їх! Бачу його, як заточується, виспіває й пританцьовує, зовсім як п'яниця. Наслідком божевілля перестав відчувати голод і спрагу, а виглядає на

п'яного в найвиспїм степенї. Ах! як хотїв би а знатися в його положенню!

Чи стрїне його доля Джїнкстропа? Мабуть Фальстен, боцман та тесля подумали вже про се й колиб Фляйполь хотїв убитися, не дадуть йому сього вчинити із своєю шкодою. Всї ходять за ним, та стежать кождей його рух. Як що Фляйполь схоче кинутися в море, не дадуть його зїсти акулам.

Склалося одначе инакше. Фляйполь немов заїпнотизований, дійшов у розмовї із самим собою до того степеня оп'яніння, немов би дійсно ділав на нього алькоголь так, що впав на помїст і заснув твердим сном.

ЛІІ.

Дня 25 сїчня.

Нїч з 24-го на 25-го була мрачна і горяча. Та мрака дусить мене. Маю вражїння, що один сїрник спричинив би пожежу у воздусї. Судно стоїть на мїсцї, не рухаючися зовсїм. Питаємо себе часом, чи воно пливе.

Вночі хотїв я почислити, скїльки нас полишилося на суднї. Здається менї, що одинайцять, та не можу зїбрати думок, щоб дочислитися. Раз дійшов я до десяти, то знов начислив дванайцять, а одначе по смертї Джїнкстропа повинно нас бути одинайцять. Завтра буде десять, бо я вмру до того часу.

Почуваю, що наближаюся до краю терпїнь, бо цїле життє виринає споминами в моїй уяві. Рїдний край, приятелїв, родину побачив я ще раз у сонних маревах.

Над ранком пробудився я зі сну, як що взагалї можна назвати сном оттой стан, в якому

я був. Боже, прости мені! Та хочу вже раз покінчити з тим усім.

Ся думка палить мій мозок. Відчуваю полешу, коли говорю собі, що покінчу з собою, коли захочу.

Розказав я про свій намір Куртісови зовсім холоднокровно. Капітан притакуючи кивнув головою.

— Я не вбю себе — сказав — булоб се втечою з побовища. Як що смерть не забере мене скорше, ніж моїх товаришів, полишуся на судні до останньої хвилини.

Мрака все ще у воздуху. Пливемо крізь сіру атмосферу. Не видко навіть зеркала моря. Понад океаном знімаються хмари, що заслонюють собою сонце.

Біля семої видалось мені, що чую понад собою крик птахів. Куртіс рівнож вслухувався жадібно.

Крик повторився тричі. За останнім разом підійшов я до Куртіса й чую його шепіт:

— Птахи? Отже десь недалеко суша. — Куртіс вірить іще, що існує земля. Я перестав у се вірити. Вже нема суші, ні островів. Земна куля є тільки пливкою масою, як у другому періоді свого формовання.

Та я нетерпеливо дожидався, щоби мраки піднялися в гору. Не тому, щоби я мав манити себе думкою, що побачу землю, але гнівить мене, що якась шалена надія зявилася в моїх думках, а я хотів би позбутися її.

Аж біля одинадцятої мрака почала розвиватися. Крізь широкі пелени хмар, бачу синяву неба. Живе соняшне промінне пече нас немов

розпаленим залізом. Низші верстви мраки держаться ще, заслонюючи зовсім овид.

Цілої пів години ще окружала нас мрака, опадаючи важко, бо вітру зовсім не було.

В кінці сонце в цілому своєму блиску про-чистило поверхню океану й прояснило широкий простір. Вказався овид.

І сьогодні, як від шістьох тижнів є він однаковий — правильне колесо, що лучить небо з водою.

Роберт Куртіс розглянувся мовчки довкола. Ах! сердечно жаль мені його, бо з нас усіх йому одному не вільно скінчити, коли захоче. Я вмру завтра і як що смерть не прийде до мене, я піду напроти неї.

Що торкається товаришів, то не знаю, чи живуть вони ще, бо від кількох уже днів я не бачив їх.

Настала ніч. Я не заснув ні на хвилину. Біля другої години спрага завдала мені такі страшні болі, що не міг я здержатися від крику. Як се! отже перед смертю не можу дозволити собі на останню розкіш, погасити жар, що палить у моїх грудях?

Так, напюся крові, моєї власної, коли чужої нема! Знаю, що се не доведе до нічого, та хоч на хвилину втихомирю біль.

Ледви що з'явилася в мене ся думка, як уже виконав я її. Виняв ніжик, відгорнув рукав і одним махом перетяв собі жилу. Кров спливає по каплі і я гашу спрагу тим жерелом життя. На хвилину успокоюється моє терпіння.

Як важко діждатися ранку!

А в ранці знов густа мрака вкрила овид, якого осередком є наше судно. Мрака палить, як жар, що йде з огнища.

Сьогодні останній день мого життя. Заки вмру, бажав би я стиснути руку мого приятеля. Куртіс є недалеко. Підповз я до нього і взяв за руку.

Зрозумів мене, знає, що се прощання і здається, що останньою іскоркою надії бажав здержати мене.

Шкода часу. Бажав би я, та не смію, побачитися ще з Летурнерами і панною Гербей! Ся дівчина відгадала б постанову з моїх очей! Говорила би про Бога, про друге життя, яке жде мене! Жде, коли вже не маю відваги! Боже мій, прости нещасному!

Вернувся я на своє місце і по довгих зусиллях станув біля щогли. Останній раз кинув я оком на се жорстоке море, та сей вічно одностайний овид! Колиб тепер побачив я землю, або вітрило над філями, думав би, що се сонна примара.

Море пусте!

Вже десята ранком. Час скінчити. Голодові корчі та біль від спраги так збільшилися, що розривають мої внутренности. Навіть сей самозберігаючий інстинкт, що є в кождім естві, погас у мені. За хвилину покінчу з собою. Боже мій, май милосерде наді мною!

Хтось починає говорити біля мене. Пізнаю голос теслі. Стоїть біля Куртіса.

— Капітане, треба кинути жереб.

Мав я вже скочити в море, та здержався. Чому, не знаю. Та вернув я на своє місце.

LIH.

26-го січня.

Проект постановлений. Всі чули його, всі зрозуміли. Від кількох днів ся думка турбувала нас та ніхто не осмілився її висказати. Будемо кидати жереб і поділимося тим, чиє імя вийде на кінці.

Нехай отже і так буде. Як що доля вкаже на мене, зовсім не буду жалітися. Здається мені, що Андрій Летурнер виповівся за тим, щоби вилучити панну Гербей. Є нас одинацять на судні і кожний з нас має десять шанс за собою, а одну проти. Колиб ми виключили одну особу, то се відношення змінилося. Панна Гербей отже буде ділити нашу долю. Було вже пів до одинацяті. Боцман, якого оживив проєкт теслі, заявляється за тим, щоби зараз тягнути жереб. Зрештою його правда, бож нікому з нас не розходиться про життя. Сей, кого вкаже жереб, буде жити коротше кілька днів, а може о кілька годин від своїх товаришів. Знаємо се добре і тому ніхто не лякається смерті. Будь що будь, одначе хоч на день або два позбудемося голоду і спраги. Не знаю хто, та здається, що Фальстен записав імена на карточках, видертих із записника. Було їх одинацять. Без ніякої суперечки — прийшло до згоди на те, що останне витягнене імя буде жертвою,

— Хто буде тягнути жереб?

Всі завагалися.

— Я! — кликнув пан Летурнер.

Блідий, худощавий, з сивим волосєм, що опадало аж на рамена, лякає він мене своїм спокосм.

Ах, нещасний батьку розумію тебе! Знаю, чому хочеш тягнути жереб. Аж так далеко сягає в тебе твоя батьківська посвята!

Пан Летурнер вложив руку в капелюх, розвинув картку і голосно прочитав імя написане на картці, віддаючи її викликаному.

Перше імя було Бурка, який аж крикнув із радости. За другим разом вийшов Фляйполь, третім боцман, четвертим Фальстен, п'ятим Куртіс, шестим Зендон, половина імен була вже викликана. Мойого імени досі не було. Полишилось отже мені чотири шанси добрі, проти одної лихой. Відколи крикнув Бурк, ніхто з нас не промовив ні слова. Пан Летурнер дальше сповнює свою страшну задачу. Семе імя було панни Гербей, яка не здригнулася навіть. Осме імя моє, — так, моє. Девяте — Летурнер.

— Котрий? — питається боцман.

— Андрій, — відповів пан Летурнер.

Андрій почувши се, повалився без душі,

— Тягніть же дальше, — заревів тесля, якого імя разом з іменем пана Летурнера досі знаходиться в капелюсі. Тесля дивиться на свого соперника як на жертву, яку хотів би пожерти. Пан Летурнер усміхається майже. Витягнув передостанню картку, поволи розвинув її, і спокійним голосом прочитав:

— Даула!

Вратований тесля відітхнув. Відтак пан Летурнер не читаючи останньої картки, подер її на кусники. На одному з тих, що залетів аж у глибину судна, вичитав я: Анд.. Пан Летурнер кинувся до мене і вирвав мені з рук сей кусник паперу, зімняв його в руці, глянув сурово на мене й кинув його в море.

Мої приятелі — заждіть хоч один день...

LIV

Дня 26 січня (дальше.)

Зрозумів я добре. Батько посвятив себе за сина, а не маючи нічого крім життя, хоче його віддати за нього.

Зголодніла юрба не хоче довше ждати її голод подвоївся на вид призначеної для них жертви. Пан Лстурнер перестав бути для них людиною. Ще нічого не промовили, та уста їх простягнулися вперед, відкриті зуби готові кусати, як зуби диких звірюк! Чи кинуться на нещасну жертву і живцем розірвуть її? Хто повірить, що в тому моменті впали слова, які відкликалися до останків почувань людських, які в них могли ще полишитися; хто повірить, що сьогоголосу послухала зголодніла юрба.

А одначе так сталося. Одно слово здержало їх у хвили, коли мали кинутися на пана Лстурнера. Боцман, що мав бути різником, та тесля з сокирою в руці спинилися. Панна Гербей підійшла, а радше приповзалася до них.

— Мої приятелі — сказала, — пождіть хоч один день, тільки один день! Як що завтра не вкажеться суша, як що ніякий корабель не стріне нас, наш нещасний товариш стане вашою жертвою! — Я здригнувся, почувши ті слова. Здається мені, що ся дівчина промовила пророчо, що се натхнення з неба оживило її шляхотну душу! Надія без краю знов влилася до мого серця. Може бути, що було в неї отте неземне видіння, яке Господь зсилає на своїх вибранців і в ньому побачила вона сушу, або корабель, що мав би вратувати нас!

Так, треба пождати ще один день. Що зрештою значить один день у порівнянні з тим, що ми досі перебули!

Роберт Куртіс думав рівнож те саме, що й я. Прилучилися ми до благань панни Гербей. Фальстен рівнож промовив із нами. На колінах благасмо товаришів спільної недолі, боцмана, теслю та інших. Моряки здержалися і ніхто з них не промовив ні слова.

Боцман кинув сокиру і сказав глухо:

— Нехай! Отже завтра із сходом сонця! Сі слова усе говорять! Як що завтра не побачимо ні суши, ні корабля, страшна жертва мусить довершитися.

Кожний повернувся на своє місце і останками сил старається запаанувати над своїми терпіннями. Моряки скрилися під вітрилами. Їх очі перестали вже глядіти з надією на море. Ніщо вже їх не обходить крім того, що завтра будуть їсти! Андрій Лстурнер прийшов до себе. Перший погляд його спрямувався на батька. Відтак перечислев очима всіх присутних... Були всі до одного. — На когоч упав жереб? Коли Андрій повалився без тям, тільки два імена були в капелюсі: теслі і батька. А тимчасом обох бачить перед собою. Панна Гербей пояснила йому, щольосованне не покінчилося, Андрій не питався вже більше. Взяв батька за руку. Лице пана Лстурнера було як усе спокійне. Всміхається, бачучи, що вратував сина. Відтак пішов із ним на край судна і усівши там, почав тихо розмовляти.

Отсей виступ молодої дівчини так поділав на мене, що я покинув думку самовбивства, та починаю вірити в поміч провидіння. Ся віра так сильно огорнула моє єство, що ввижається мені.

немов би та наша недоля мала незабаром скінчитися. Колиб я бачив землю, або де недалеко корабель, не міг би здобутися на більшу рівновагу духа. Не дивуйтесь однак тому, в моєму мозку, виснаженім із голоду, мрії мішаються безладно з дійсністю. Говорив я про мої прочуття панови Летурнерови. Андрій має сю саму віру, що й я. Бідняга! Колиб знав, що завтра!...

Його батько з увагою вислухав мене й утверджував у моїй вірі. Він рівнож вірить, а бодай так говорить, що доля змилюється над нами й виратує нас. Опісля, коли я сів коло нього, пан Летурнер похилився до мене й сказав тихо:

— Поручаю вам мою нещасну дитину — нехай ніколи не дізнається...

Не докінчив і важкі сльози покотилися по його лицю. Надія не покинула мене ні на хвилину. Гляджу без упину на море; та і ся пустка на ньому не захитає моєї віри. Вірю в се, що завтра побачимо сушу, або вітрило. Роберт Куртіс, панна Гербей, Фальстен, а навіть боцман не перестають ні на хвилину вдивлятися в море. Надходить ніч. Усі ми переконані, що серед ночі підпливе до нас якийсь корабель і ранком виратує нас.

LV.

27 січня.

Не міг я заснути ні на хвилину. Чув найтихийший шелест, хлюпіння води та шум філь морських. Запримітив я, що довкола судна нема ні одної акули. Що за щаслива ворожба! Три чверги на першу зійшов місяць вузеньким серпом, а його бліде сяйво не дає доглянути, що діється на морю. Кілька разів у ночі здавалося мені, що

бачу вітрило на морі! Вже день. Зійшло сонце над безмежним океаном. Мої надії розвиваються. Нема корабля, а й землі рівнож не видко. Вернув я до дійсности і нагадав собі, що саме надходить хвиля, в якій має сповнитися страшна жертва. Не осмілюся глянути в очи засудженого і кілька разів його очи стрінуться з моїми, мушу зараз відвертатися в бік.

Страшна тривога здавила мої груди, в голові шумить мені, немов би був п'яний. Вже шеста ранком! Серце забилося в мене скорше, холодний піт обливає мое тіло. Боцман і Куртіс стоять опершись о шоглу, і вдивляються в океан. На боцмана аж страшно глядіти. Він не прискорить зловіщої години, тай не опізнить її. Не можу відгадати, що думає Куртіс. Лице його так бліде, що виглядає немов би був трупом із розкритими очима. Моряки снуються по помості, пожираючи очима свою жертву. Не можу встояти на місці, тому схоронився я на перед судна. Боцман відвернувся говорючи:

— В кінці!

Отсі слова вдарили в мене мов грім. Моряки підійшли до задної часті судна, тесля держить у затисненій руці сокиру.

Панна Гербей крикнула страшно. Нараз устав Андрій.

— Як се? Мій батько? — крикнув здавленим голосом.

— Жереб упав на мене! — відповів пан Летуернер. Андрій схопив батька й обняв раменами.

— Ніколи! — кликнув. — Радше мене забийте! Вбийте мене! Се я кинув тіло Гобарта в море. Мене, мене повинні ви вбити.

Нешасний! Його слова ще більше розлютили моряків. Тесля силою відорвав його від батька, говорючи:

— Доволі вже сього!

Андрій упав горілиць, а два моряки звязали його так, що не міг ворухнутися.

Рівночасно Бурк та Фляйполь схопивши свою жертву, потягнули її на перед судна. Страшна ся сцена відбулася скорше, ніж я тут описав її.

Сей страшний вид прикував мене до місця! Бажав я кинутися між пана Летурнера та його катів, одначе сили не стало мені. В тій хвилині пан Летурнер відіпхнув моряків, що зірвали вже з нього часть його одежі.

— Заждіть хвилину, сказав голосом, в якому звеніла якась страшенна, заклята сила — одну хвилину. Не хочу забирати вам вашої пайки, та чейже сьогодня мене цілого не з'їсьте!

Моряки задержалися, гляючи здивовано на себе, а пан Летурнер говорив дальше:

— Є вас десять. Чейже мої дві руки на сьогодня вистануть для вас! Завтра заберете решту.

Летурнер простягнув до них свої руки.

— Нехай і так буде! — крикнув страшним голосом тесля і скоро як блискавка підняв свій топір.

Куртіс не міг довше на се глядіти. Я рівнож. Ні, доки живі ми, не позволимо на таку різню! Капітан кинувся між моряків, щоб вирвати їм жертву. Скочив і я поміж них, та один із моряків відіпхнув мене сильно так, що я втративши рівновагу упав у море... Замкнув я уста

перекилючись через судно по її жадібно...

щоб скорше покінчити. Та крізь на половину розхилені уста, влилося мені кілька капель води. Великий Боже!.. Вода була солодка!

LVI.

27 січня (дальше).

Пю! пю! відроджуюсь! Життя вертає в мене! Не хочу вмирати!

Я крикнув. Мій крик почув Куртіс і кинув мені шнур. Схопившись його, видрاپався я на гору і впав на поміст.

Перші мої слова були:

— Солодка вода.

— Солодка вода? — кликнув Куртіс — так отже там є земля.

Вбивства ще не поповнено. Куртіс і Фальстен боронили досі Летурнера перед людоїдами і в хвилині, коли покидала вже їх сила, почули мій голос.

Боротьба припинилася. Я кричу без упину:

— Солодка вода! — і перехилиючись через судно, пю її жадібно.

Панна Гербей перша пішла за моїм прикладом. Роберт Куртіс, Фальстен та інші кинулися до сього жерела життя. Всі щють! І люди, що перед хвилиною звірюками були, здіймають тепер руки до неба. Моряки на колінах хрестяться кличучи: Чудо, чудо сталося! По скаженій люти пристрасти втихомирилися. Андрій та його батько останні почали пити воду.

— Деж ми тепер? — спитав я.

— Ледви двацять миль віддалені від суші, — відповів Куртіс.

Глянули ми на нього, питаючи себе, чи він не збожеволів часом. Суші ні сліду, судно наше

Голос панни Гербей піднявся до неба молитвою подяки ..

все ще знаходиться немов по середині океану! А однак солодка вода! Звідки, се нас нічого не обходить. Змисл смаку не обманив нас і ми заспокоїли свою спрагу. Так, землі не видко. — сказав капітан вказуючи рукою на захід одначе вона є там.

— Яка земля? — спитав боцман.

Америка! Земля, де пливе Амосанка, одинока ріка, якої струя, така сильна, що осолоджує воду океану на двадцять миль від того місця, де вливається до нього.

LVII.

27 січня (дальше).

Роберт Куртіс мабуть не помиляється. Місце, де Амосанка викидає в море 21.400 кубічних метрів води на годину, є одиноке на Атлантийськiм океані, в яким моглиб ми напитися солодкої води. Земля є там. Відчуваємо її. Вітер приносить нам її запах.

В тій хвилині голос панни Гербет піднявся до неба молитвою подяки, до якої і ми прилучилися. Андрій Летурнер обняв батька, а на переді судна стоїмо всі ми, споглядаючи на захід. В годину опісля Куртіс кликнув:

— Земля!

* * *

Покінчив я в кінці свої записки, в котрих день за днем списував події з нашої подорожі. Заки добилися ми до суші, минуло ще кілька годин, одначе про се я коротко розкажу. Наше судно о одинадцятій ранком стрінули біля острова Марахо милосердні рибаки, які накормили нас. Відтак завезли нас до Пара де заопікувалися

нами незвичайно сердечно. Судно наше опинилося під 0°12' північної ширини, отже 15° майже від дня, в якому покинули ми корабель, переїхали ми на отих нужденних дошках. З 32 осіб, які всіли на „Шансельор“, се є 9 подорожних і 23 моряки, полишилося 5 подорожних і 6 моряків, разом 11 осіб. — Протокол уложений бразилійською владою підписали: Панна Гербей, Дж. Р. Казальон, Летурнер батько, Андрій Летурнер, Фальстеп, боцман, тесля, Бурк, Фляйполь, Зендон і Роберт Куртіс.

З Пара відіслано нас до рідного краю. Вітрильний корабель завіз нас до Каєнни, звідкля поїдемо парохомом „Місто-Назарет“, що належить до трансатлянтійсько французької лінії, завезе нас до Європи.

Що дивного, що по стілько пригодах, по стілько небезпеках, майже чудом виратувані, подорожні „Шансельора“ заключили найсердечнішу приязнь. Вічно будемо пам'ятати про себе.

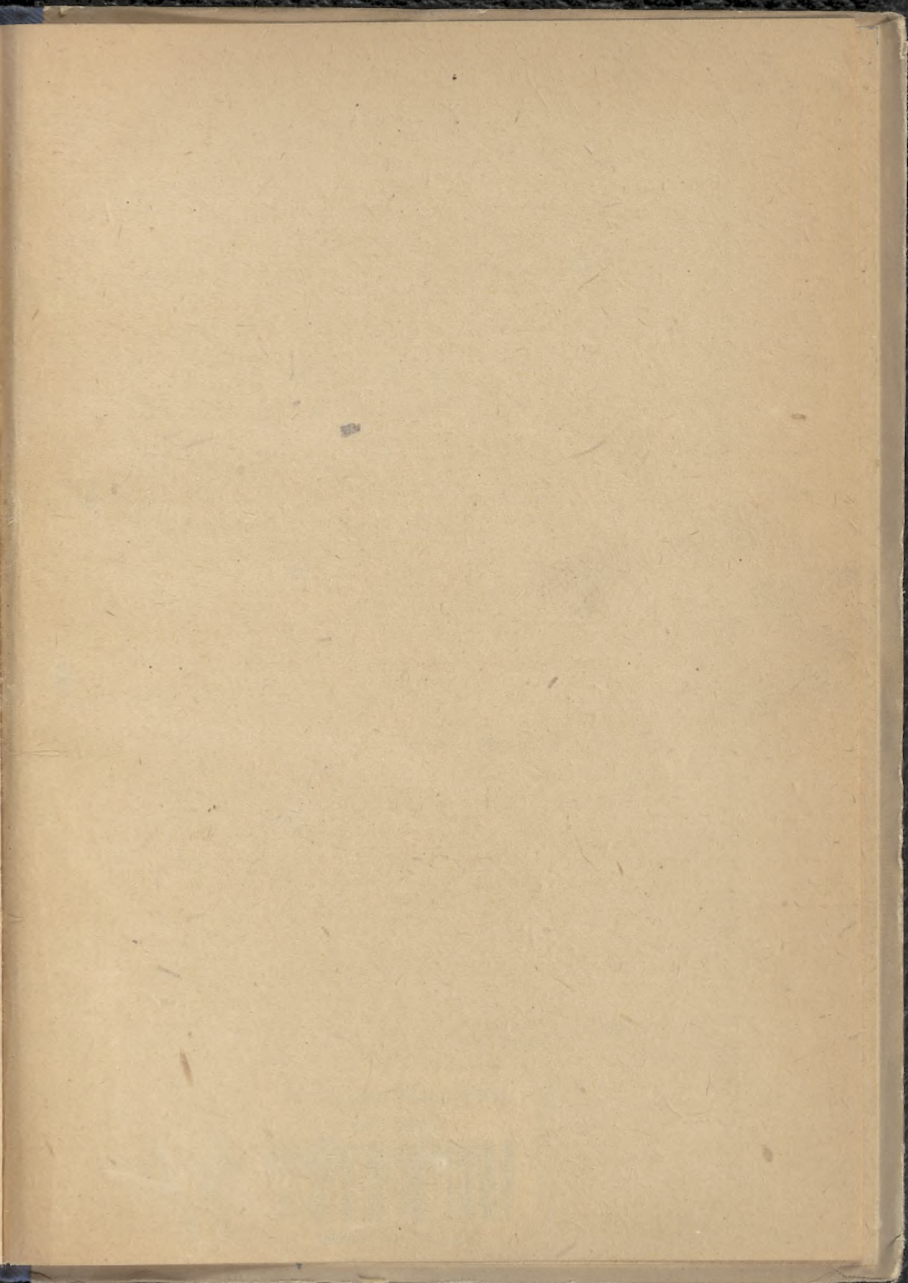
Панна Гербей бажала усунутися від світа й посвятити своє життя піклуванню тих, що їм доля несе хрести та терпіння.

— Та і мій син належить до них — сказав до неї пан Летурнер.

Панна Гербей має тепер батька в панови Летурнері, а брата в Андрію. Незабаром одначе в новій родині та чесна та гарна жінка знайде й нове щастє, чого їй з усього серця бажаю.

КОНЕЦЬ.

Φ. 1252/34

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001020672308

1461093

1254.